

BUNGE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA TATU

Kikao cha Arobaini na Nne – Tarehe 16 Juni, 2016

(Bunge Lilianza Saa Tatu Asubuhi)

D U A

Naibu Spika (Mhe. Dkt. Tulia Ackson) Alisoma Dua

NAIBU SPIKA: Katibu.

*(Hapa Waheshimiwa Wabunge wa Kambi Rasmi ya
Upinzani Waliondoka Ukumbini)*

DKT. THOMAS D. KASHILILAH - KATIBU WA BUNGE:

MASWALI KWA WAZIRI MKUU

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri Mkuu. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, nimeletewa orodha ya Waheshimiwa Wabunge walioomba kuuliza maswali kwa Waziri Mkuu leo. Tutaanza na Mheshimiwa George Malima Lubeleje.

MHE. GEORGE M. LUBELEJE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ili nimuulize Mheshimiwa Waziri Mkuu swali.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa barabara nyingi katika nchi yetu zimeharibika kutokana na mvua kubwa zilizopita kiasi cha kusababisha baadhi ya maeneo kukosa kabisa mawasiliano ya barabara na wananchi wanapata shida na magari yanapita kwa shida. Je, Serikali imeweka mkakati gani wa dharura kuhakikisha kwamba barabara hizi zinatengenezwa ili ziweze kupitika? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri Mkuu majibu.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Lubeleje, Mbunge wa Mpwapwa, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli huwa inajitokeza na hasa wakati wa msimu wa mvua barabara zetu kuharibika. Barabara hizi zinapoharibika kwa utaratibu ambao Serikali imejiwekea ni kuanzisha Mfuko wa Barabara ambao umepelekwa kwenye Halmashauri zetu za Wilaya ambako barabara nyingi za ngazi ya Wilaya zipo lakini barabara hizi ziko za ngazi ya mikoa na barabara kuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, Mfuko wa Barabara pamoja na TANROADS ambao ndiyo wanashughulikia matengenezo ya barabara hizi, yako maelekeo yametolewa kutenga fedha za kukarabati barabara zinazoharibika kwa dharura kama ambavyo Mheshimiwa Mbunge ameeleza. Kwa hiyo, mifuko hii uharibifu ukitokea kwenye maeneo hayo huwa inafanya kazi hiyo mara moja.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, jukumu la Serikali hapa ni kusisitiza mifuko hii kuendelea kukarabati barabara ambazo zinaharibika kwa dharura ili ziweze kurudishwa katika hali yake. Kwa kufanya hivyo itasaidia wananchi wa maeneo haya waweze kuendelea na shughuli zao kama kawaida. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Martha Moses Mlata.

MHE. MARTHA M. MLATA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Naomba nimuulize swali Mheshimiwa Waziri Mkuu kwamba, nchi yetu ni moja kati ya nchi ambazo zina wagonjwa ambao magonjwa yao yamekuwa sugu na usugu huu unatokana na umaskini wa watu wetu kushindwa kugharamia maradhi hayo ambapo hupelekea vyombo vya habari, hususan TV kwenda kuwagundua kule walipo na kuwaweka hadharani na kuomba watu wawachangie ili waweze kupata matibabu. Suala hili naona kama ni aibu kwa Taifa letu. Je, Serikali haioni kwamba kuna umuhimu wa kuweka utaratibu wa kuwagundua watu hawa na kuwasaidia na Wizara ya Afya iweze kusimamia ili wapate matibabu? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri Mkuu, majibu.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nikiri kwamba wako Watanzania wenzetu wanaopata matatizo makubwa ya kiafya na magonjwa sugu ambayo wakati mwingine inawezekana kwenye maeneo wanakoishi huduma hizi haziwezekani. Vilevile kwa kuwa Serikali ilikuwa na mpango ule wa kuchangia matibabu ya afya wakati mwingine hawana uwezo wa kuchangia.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imeandaa utaratibu ambao unatoa huduma bure kwa makundi; wako watoto wadogo, akina mama wajawazito, wazee lakini pia magonjwa kama kifua kikuu na kisukari. Haya ni makundi ambayo Serikali imeridhia matibabu yatolewe bure.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inaweza kumhudumia Mtanzania ambaye amepata madhara makubwa inapoonekana hana uwezo kabisa na hasa kama ataripoti kwenye hospitali inayotibu magonjwa hayo. Serikali kupitia Wizara ya Afya, imeweka utaratibu huo na kwa hiyo, watu wanaendelea kutibiwa. Inawezekana pia Serikali hatuna uwezo mkubwa sana wa kutenga fedha za kuwatibu wagonjwa wenye magonjwa haya wote nchini lakini pale inapotokea shida maalum, Serikali na wakati mwingine hata wadau wanajitokeza pia katika kutoa msaada wa huduma kama hizi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali pia imeandaa utaratibu ambapo Watanzania wanaweza kupata matibabu kwa gharama nafuu. Tumeanzisha ule Mfuko wa Afya wa Jamii (CHF) lakini pia tuna Mfuko kwa ajili ya Watumishi (NHIF) ambapo pia ukichangia unaweza kutibiwa wewe na familia yako na wategemezi kwa bei nafuu. Kwa hiyo, hili jambo hata Serikali imeliona kwamba kuna Watanzania wengi wanapata madhara makubwa na kuchukua hatua.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia tunao wadau ambao wanajitokeza, ndiyo hao ambao Mheshimiwa Mbunge ameeleza pale ambapo wananchi wanapoamua kwenda kwenye TV. Viko vyombo vya habari vinasaidia kutuhabarisha Serikali kwamba mahali fulani kuna tatizo kubwa na Serikali au wadau hujitokeza kuweza kusaidia jambo hili.

Mheshimiwa Naibu Spika, nitoe mfano, nami nataka nishukuru sana, *Clouds FM* juzi juzi hapa iligundua kwamba kuna kijana wetu anasoma Chuo Kikuu Mzumbe, maarufu kupitia Programu yao ya Kipepeo, walienda Mzumbe wakambaini yule kijana ana tatizo la macho na anahitaji kutibiwa nje ya nchi, wakahabarisha jamii na Serikali pia.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa nafasi hii, naomba nimpongeze sana Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania maana ni miongoni mwa wadau waliojitokeza kumchangia binti yetu shilingi milioni 10 ili aweze kupata tiba. *Clouds* walifanya hivyo na wakafanikiwa na wamaturejeshea mrejesho kwamba yule binti yetu amepata matibabu na sasa anaendelea kusoma pale Chuo Kikuu Mzumbe. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, kwa ujumla niseme tu, pamoja na mipango hii ya Serikali, bado Serikali hatujaweza kuwa na uwezo mkubwa sana wa kutibu watu wote lakini kupitia mipango hii tuliyoiweka, bado tumetengeneza mazingira ya unafuu wa kutibu watu wetu. Niendeleo kuvisihi

vyombo vya habari viendeleo kutusaidia kutuhabarisha wale Watanzania wenye matatizo makubwa ambao wako maeneo ambayo hayafikiwi ili tuweze kupata taarifa kwa ukaribu kama walivyofanya *Clouds* na wakati mwingine tunaona *TBC* na *ITV* wakienda kwa jirani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini kubwa zaidi nimeanza kuona pia hata Watanzania kupitia vipindi vyao, nimeona *Aunt Flora* sijui *Flora TV* akienda kwenye jamii na kutoa taarifa ya tatizo lililopo kwenye jamii ile halafu Watanzania wengine wanajitokeza lakini wakati mwingine na Serikali tukikumbushwa hilo tunakwenda kusaidiana. Kwa hiyo, jambo hili la tiba ni letu sote, Serikali pamoja na wadau. Tutaendelea kufanya hivyo ili kuwahudumia hawa ambao hawana uwezo. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Martha Mlata, swali fupi.

MHE. MARTHA M. MLATA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana. Namshukuru Waziri Mkuu kwa kweli kwa namna ambavyo ameweza kutoa maelezo na maelekezo na shukurani zake, nami napongeza vyombo vya habari kwa kazi wanayofanya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sababu ni wananchi wachache wanaopata bahati ya kukutana na vyombo vya habari lakini jicho la Serikali kwa upande wa afya ni watumishi wetu wa afya tulionao kule. Je, Waziri Mkuu yuko tayari sasa kutoa maelekezo kwa watumishi wa afya walioko kule wawatambue na kuwabainisha watu wenye mateso kama haya na kuwapeleka Wizara ya Afya ili Serikali iweze kuona namna ya kuwasaidia? Ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri Mkuu, majibu.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli na kwa bahati nzuri Waziri wa Afya yupo na moja kati ya sera yetu ni kuhakikisha kwamba Watanzania wanapata tiba stahili. Kwa hiyo, ni rahisi pia kufikisha ujumbe huu kupitia Wizara yetu, kwa madaktari wetu pale ambapo wanafanya upembuzi wa magonjwa haya wakabaini ugonjwa huu kwa ngazi yao hawana uwezo nao, basi kwa sababu sasa tunaendelea na uboreshaji wa utoaji wa fedha kwenye Wizara zetu ili kuboresha afya, niahidi tu kwamba tutaendelea kuboresha bajeti zetu ili pia huduma kama hizi ziweze kutolewa sasa kwenye maeneo yote tukipata ushirikiano wa madaktari walioko kwenye maeneo yao. Ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Oscar Rwegasira Mukasa.

MHE. OSCAR R. MUKASA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa fursa ya kumuuliza swali Mheshimiwa Waziri Mkuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, utafiti wa hali ya kipato na matumizi kwa ngazi ya kaya wa mwaka 2012 umebainisha Mikoa ya Kigoma, Geita, Kagera, Singida na Mwanza kuwa ni mikoa yenye hali ya umaskini wa kutupa kwa ngazi ya kaya. Kwa kuwa siyo wakati muafaka kwa wananchi wa mikoa hiyo kuendelea kubishana na takwimu hizi bali ni wakati wa kushirikiana na Serikali ili kuona namna gani tunaondokana na hali hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 8(1)(b) ya Katiba inasema, "lengo kuu la Serikali itakuwa ni ustawi wa wananchi," na hapa unaongelea ustawi wa wananchi karibu milioni 10. Kwa kuwa umaskini huu umejidhihiri kwenye mikoa ambayo kiasili ina fursa za uchumi, kwa mfano, pamba inayopatikana Geita na Mwanza, kahawa, tumbaku na mchikichi Kigoma na kahawa Kagera basi hiki ni kiashiria kwamba kama Taifa kuna mahali ama kiseru, ama kimkakati, ama kimipango hatuendi sawa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, naomba kusikia kutoka kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu, anawaambia nini wananchi wa mikoa hiyo mitano juu ya kuchukua hatua za dharura na za uzito unaostahili ili iondokane na hali hii ambayo inatutia aibu? Nashukuru.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri Mkuu, majibu.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mbunge. Najua swali ni refu, limezunguka sana lakini ujumbe wa msingi pale ni umaskini uliopo kwenye mkoa ule.

Mheshimiwa Naibu Spika, naweza kusema kwamba Serikali kupitia tafiti ambazo zinafanywa mara nyingi huwa tunapata mrejesho wa maeneo yetu ya nchi ambayo pia yanaonyesha hali ya uchumi wa kipato cha mtu mmoja mmoja, mkoa kwa ujumla wake lakini pia hata ngazi ya Kitaifa. Sasa tatizo la umaskini kwa maeneo yale Serikali jambo hili halijaacha kama lilivyo, tunaendelea kulifanyia kazi.

Mheshimiwa Naibu Spika, moja kati ya jitihada ambazo Serikali tunazifanya ni pale ambapo tunahamasisha wananchi kujianzishia miradi midogo midogo na Serikali kuanzisha mfumo wa kuwawezesha wananchi kukaa pamoja na kutengeneza namna sahihi ya kuweza kuboresha uchumi wao kama vile kuunda vikundi, kutengeneza SACCOS, vikundi vidogo vidogo, wakaanzisha miradi yao.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia tunao mfumo wa sasa wa VICOBA ambapo wananchi huweza kujiunga pamoja wakatengeneza mtaji wao kwa pamoja na baadaye wakatafuta shughuli ya kufanya kuwawezesha kuongeza kipato. Serikali pia tuna ule mfuko wa TASAF ambao sasa umebaini Watanzania ambao

wana kipato cha chini unawaongezea mtaji kwa kuwapa fedha ingawa hazitoshi, lakini zipo, zinapelekwa ili waweze kuboresha maisha yao. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hivyo, tumeendelea kusesitiza kwamba Tanzania msingi wetu mkubwa ni kilimo na maeneo yetu haya ardhi ni nzuri kwa kilimo. Ndiyo sababu hata sisi Serikali tumeweka kauli mbiu ya “Hapa Kazi Tu” inayomwongoza Mtanzania wakati wote akiamka ni kufanya kazi na wengi tunawasihi wajikite kwenye kilimo. Kwa hiyo, ni muhimu sana tunapozungumzia kuongeza kiwango cha uchumi kwenye maeneo yetu kutoka vijijini, Wilayani Mkoa na hata Taifa, ni vyema tukajikita sana kwenye shughuli ambazo zinaweza kutupanulia kilimo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali ipo, inaendelea kufanya uratibu wa kuimarisha mifuko lakini pia na hili la kilimo. Hata hivyo, bado tunasisitiza Watanzania kushiriki kwenye uanzishaji wa viwanda vidogo vidogo kupitia SIDO na hii sasa ndiyo itasaidia zaidi. Nasi Serikali tumeanzisha Benki ambazo zitasaidia wananchi kwenda kukopa ili wapate mtaji wa kuendesha biashara ili kupanua uchumi wao. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, huo ndiyo mkakati ambao kwa kweli tunaufanya ambao pia Wanakagera hawa wanaweza kushiriki kikamilifu. Tena Mkoa wa Kagera una nafasi pia ya kuongeza shughuli nyingine ya uvuvi kwa sababu inazungukwa na Ziwa Victoria. Wanaweza pia kushughulika na maliasili kwa sababu kuna misitu mingi nami nimeenda kule mwezi wa pili. Kwa hiyo, nimeona namna ambavyo Wanakagera wanaweza kuingia kwenye maeneo hayo katika kufanya kazi kikamilifu ili kuweza kujiongezea pato. Kwa kufanya hilo, basi hata nchi yetu nayo itaongeza pato pia kupitia kauli mbiu yetu ya kuongeza kipato kutoka cha chini mpaka kiwango cha kati. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mukasa naona bado umesimama.

MHE. OSCAR R. MUKASA: Eeeh, nina swali la nyongeza Mheshimiwa Naibu Spika, dogo tu.

NAIBU SPIKA: Lifanye fupi tafadhali.

MHE. OSCAR R. MUKASA: Ndiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana. Namshukuru Mheshimiwa Waziri Mkuu kwa majibu mazuri kabisa lakini kwa sababu amegusa kilimo ambapo ndipo hasa tulitaka kusikia Wanakagera, anatuambia nini kuhusu zao la migomba ambalo ndiyo zao la chakula na biashara kwa Mkoa wa Kagera ambalo sasa linaondoka? Nakushukuru sana.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mukasa, hilo sasa linakuwa siyo swali la kiseru. Tunaendelea Waheshimiwa na Mheshimiwa Edward Franz Mwalongo.

MHE. EDWARD F. MWALONGO: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi. Naomba nimuulize Mheshimiwa Waziri Mkuu swali. Je, Serikali inatumia vigezo gani kupima madhara yanayotokana na majanga ya asili kwa wananchi kama vile mvua, upepo na ukungu wenye virusi? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri Mkuu, majibu.

WAZIRI MKUU: Naomba arudie swali tafadhali.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Edward Franz Mwalongo.

MHE. EDWARD F. MWALONGO: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Serikali inatumia vigezo gani kupima madhara ya majanga kwa wananchi yanayotokana na hali ya hewa kama vile mvua yenye mawe, upepo mkali, ukungu wenye virusi na kadhalika? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mwalongo hilo ni kama swali la kitaalam sana sijui kama unamaanisha kwamba huwa kuna sera ya kupima kitu kama hicho. Aidha, ufafanue hilo swali lako au ni swali linalohitaji akafanye utafiti kwanza ndiyo aje akuletee majibu? Kwa hiyo, hataweza kulijibu hapa kwa sababu ni swali ambalo huna jibu la moja kwa moja. *(Makofi)*

MHE. EDWARD F. MWALONGO: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Basi naomba niulize (b) yake, kwamba kilimo cha viazi mviringo kimeathiriwa sana na ukungu nchini na wakulima wengi sasa wamefilisika. Je, Serikali iko tayari kuwasaidia wakulima wa viazi mviringo nchini kuwapa mbegu angalau kupitia vikundi vyao? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, mtakumbuka Mheshimiwa Mukasa ameuliza kuhusu migomba. Ukishauliza swali ambalo ni mahsusi kwa kitu fulani linakuwa linataka majibu mahsusi kwa ajili ya kitu hicho. Sasa maswali ambayo Kanuni zetu zinataka ni maswali ya kiseru.

Waheshimiwa Wabunge, katika Kanuni zetu hizi, ukisoma Nyongeza ya Sita inatoa ufafanuzi wa aina ya maswali yanayoweza kuulizwa papo kwa papo, kwa sababu haya ni tofauti na yale wanayoulizwa Mawaziri ambapo unakuwa uliwapa maswali kabla. Sasa Nyongeza ya Sita inatutajia vigezo vya maswali, nami kwa sababu ndiyo tupo kwenye kipindi hiki cha maswali, acha niwasomee hapa haraka haraka.

WABUNGE FULANI: Tumeelewa.

NAIBU SPIKA: Mnasema mmeshaelewa?

WABUNGE FULANI: Ndiyo.

NAIBU SPIKA: Kama mmelewa basi Mheshimiwa Franz utapewa muda wakati mwingine. Wakati huu maswali ambayo yako mahsusi kwa jambo fulani yanakuwa hayaendi na Kanuni zetu. Mheshimiwa Mussa Ramadhan Sima.

MHE. MUSSA R. SIMA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa fursa hii ya kumuuliza swali Waziri Mkuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa kuna Kamati za Ulinzi na Usalama za Mkoa na Wilaya na hufanya maamuzi dhidi ya wananchi na baadhi ya maamuzi hayo hulalamikiwa na wananchi na wananchi hawa hufikisha maamuzi haya wanayolalamikia kwa Mbunge waliomchagua wao. Je, Serikali haioni sasa umefika wakati wa kutathmini orodha ya Wajumbe wa Kamati ya Ulinzi na Usalama ili Mbunge awe miongoni mwao kwa kuleta uelewa wa pamoja? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri Mkuu, majibu.

WAZIRI MKUU; Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Sima, Mbunge wa Singida Mjini kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati za Ulinzi na Usalama najua ziko katika ngazi tatu, iko Kamati ya Ulinzi na Usalama ya Wilaya, ya Mkoa na ya Taifa. Kamati hizi zimeanzishwa kwa mujibu wa Sheria ya Usalama wa Taifa ambapo kwa mujibu wa sheria ile imeainisha moja kwa moja Wajumbe wanaoingia kwenye Kamati hizo. Wajumbe hawa ni wale Wakuu wa Vyombo vya Usalama nchini, nami nilikuwa Mkuu wa Wilaya, nilikuwa Mwenyekiti wa Kamati ya Ulinzi na Usalama. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, majukumu yaliyoko pale ni kuangalia hali ya usalama ya ndani ya eneo husika kama ni Wilaya, ama ni Mkoa au Taifa na wale wote ni Wakuu wa Vyombo kama ambavyo nimeeleza. Mheshimiwa Mbunge ni mwakilishi wa wananchi kisiasa. Sheria ile haijabana wananchi akiwemo Mheshimiwa Mbunge kwenda kushauri, kutoa taarifa kwa Kamati ili iweze kufanyia kazi yake. Kwa hiyo, utakuta kutokana na hiyo sheria na masharti yake wale Wajumbe lazima wawe Wakuu wa Vyombo vya Usalama nchini au kwenye eneo husika, utakuta Mbunge sasa siyo Mkuu wa Usalama, yeye ni mwakilishi wa wananchi kisiasa kwenye eneo lile. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ni wazo zuri kama tunafikiria kwamba Serikali ione namna ya kumshirikisha Mbunge, lakini kwa sasa bado Mheshimiwa Mbunge anawajibika kuangalia usalama wa nchi na anapona kuna madhara anatakiwa kwenda kwa mmoja kati ya Wakuu wa Vyombo hivi kutoa taarifa ili Kamati ya Ulinzi na Usalama iliyoko sasa kisheria iweze kutumia taarifa hizo kuhakikisha kwamba nchi inabaki salama. Nami nitoe wito kwa Watanzania wote kushirikiana kikamilifu na Kamati zetu za Ulinzi na Usalama kwenye ngazi tuliyomo ili kutoa taarifa za hali ya kuhatarisha usalama uliopo kwenye maeneo hayo.

Mheshimiwa Naibu Spika, tumeona ambavyo wananchi wamejitoa sana hivi karibuni yalipotokea mauaji yale ambayo yamesababishwa na watu tu walioamua kupoteza maisha ya wenzao, lakini wananchi ndio ambao wameweza kusaidia vyombo vya usalama kutoa taarifa na hatimaye tunaendelea kuwapata mmoja baada ya mwingine katika kupata mawazo na kusaidia Kamati ya Ulinzi na Usalama kutoa taarifa ambazo zipo. Kwa hiyo, chombo kile ni cha kisheria na Wajumbe wote ni wa kisheria na wazo lake tumelichukua. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Zaynabu Matitu Vulu.

MHE. ZAYNABU M. VULU: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi hii ya kuweza kuuliza swali langu kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimwa Waziri Mkuu na Wabunge wenzangu humu ndani, sote tunafahamu kwamba Kiswahili ndiyo lugha mojawapo tunayoitumia kwa mawasiliano nchi nzima na hali kadhalika Kiswahili kimeweza kuandikwa na wataalam na wabobezi wa lugha hii akiwemo Hayati Mwalimu Nyerere, Shaaban Robert, Profesa Ibrahim Nurdin Hussein na wengine wengi. Je, Serikali inakienzi vipi Kiswahili na imejipanga vipi kuzidi kukiimarisha na kuwatayarisha wataalam wengine ili waweze kuiza lugha hii katika nchi nyingine duniani ambapo tutapata ajira na kuendeleza lugha yetu ya Kiswahili? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri Mkuu, majibu.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Vulu, Mbunge, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, nami niungane naye kwamba Kiswahili ni lugha muhimu sasa duniani na inasaidia sasa kupanua ajira. Anataka kujua Serikali yetu imejipanga vipi kukiendeleza zaidi na kupanua wigo wa matumizi yake.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza, Serikali imeamua kwamba Kiswahili ndiyo iwe lugha rasmi ambayo inatumika pia hata kwenye taasisi mbalimbali kama vile Bunge, mikutano ya hadhara lakini pia kwenye sessions zetu lakini pia ndiyo kinachofundishwa kwenye shule zetu na sasa kinaingia mpaka vyuo vikuu. Pia Kiswahili kwa sasa kinaendelea kupanua wigo kuwa lugha rasmi kwenye eneo letu la Afrika Mashariki na Wakuu wetu wa Nchi hizi sasa wanatumia Kiswahili kama lugha ya mawasiliano kwenye mikutano yao. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, hiyo ni jitihada ya nchi katika kupanua lugha ya Kiswahili na sasa kimeingia Afrika Mashariki. Nafurahi kuwaambia Watanzania kwamba Kiswahili sasa upana wa kuzungumzwa umeongezeka. Leo tunashuhudia mataifa yote duniani Kiswahili kinafundishwa kwenye vyuo vikuu vikubwa duniani lakini Kiswahili nacho sasa kinatumika hata kwenye mawasiliano kupitia redio kubwa kama Ujerumani, Marekani, Uingereza na maeneo mengine kupitia BBC na kadhalika. Kwa hiyo, Kiswahili kinakua na jitihada hizi ni za Serikali kuhakikisha kwamba Kiswahili kinapanuka.

Mheshimiwa Naibu Spika, mkakati ambao tunao sasa ni kukifanya Kiswahili hiki kitumike pia na kwenye mikutano ya Kimataifa kwa kupeleka pia watafsiri ili watu wetu wanapokwenda nchi za nje watumie lugha ya Kiswahili kama ambavyo tunashuhudia watu wa mataifa mengine wanavyokuja nchini wanatumia lugha zao halafu mwingine anafanya kazi ya kutafsiri. Tukishafika hapo, tutakuwa tumeshapanua sana wigo wa ajira kwa vijana wetu kwa watu ambao watakuwa tayari kuingia kwenye ajira hii ya kutafsiri lugha pale ambapo kiongozi anapokwenda nje au kwenye mikutano anazungumza Kiswahili. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, Kiswahili hiki hapa ndani ya nchi, kila chuo kikuu kimeanzisha Kitivo au Idara ya Kiswahili ambayo pia inasimamia uboreshaji. Pia kuna ile Taasisi ya Kiswahili iliyoko ndani ya Wizara ya Habari nayo inafanya kazi ya kukuza Kiswahili. Kwa hiyo, mkakati huu ndiyo ambao unathibitisha kabisa kwamba Serikali inayo nia ya dhati ya kupanua Kiswahili kiweze kuzungumzwa duniani kote lakini pia kiweze kutoa ajira kwa kutoa hata walimu kwenda kufundisha nchi za nje. Sasa tunao watu wenye *diploma, degree* na madokta na maprofesa wa Kiswahili wanafundisha kwenye vyuo vingine nje ya nchi. Hiyo ndiyo mikakati ya Serikali katika kupanua Kiswahili chetu. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Vulu, swali fupi.

MHE. ZAYNABU M. VULU: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Nashukuru kwa majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri Mkuu lakini bado naomba kupata maelezo zaidi. Ni lini sasa Serikali yetu imejipanga kupeleka wataalam wetu, vijana wetu waliobobea katika Kiswahili kwenda kufundisha nchi nyingine iwe kama sehemu ya ajira?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri Mkuu, majibu.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Naibu Spika, kama ambavyo nimeeleza kwenye jibu langu la awali kwamba Kiswahili sasa baada ya kuwa kinafundishwa ndani ya nchi kutoka ngazi ya msingi mpaka chuo kikuu, tayari tumeshazalisha madokta, maprofesa na wenye ngazi ya *diploma* na tayari ajira zimeshaanza kupatikana. Tumeshapeleka walimu Burundi, Rwanda, Kenya, Uganda wanafundisha Kiswahili na wengine wameenda Uingereza, Marekani na Ufaransa ambako pia Kiswahili hicho sasa baada ya kuwa tumepeleka watu wetu kinaanza kutumika vizuri kwenye vyombo vya habari. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ziko redio mbalimbali duniani zinatumia lugha ya Kiswahili, viko vyo vikuu vinafundisha lugha ya Kiswahili huko China. Kwa hiyo, ni dalili kwamba tumeshawazalisha wataalam wengi wa Kitanzania na wameshaanza kupata ajira kufundisha nje ya nchi kwa sababu Kiswahili sasa kinakua. Kama sijakosea, Kiswahili duniani kama siyo cha sita ni cha nane. Ukianza kupanga zile lugha zote duniani Kiswahili kimechukua nafasi ya nane au ya sita duniani. Sina takwimu sahihi lakini kiko juu ukilinganisha na lugha nyingine duniani katika kupanua wigo wa matumizi yake. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri Mkuu, ahsante. Muda wetu umekwisha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Waziri Mkuu, ahsante kwa majibu ya maswali ya Waheshimiwa Wabunge waliyouliza. Waheshimiwa Wabunge, tumefika mwisho wa kipindi cha Maswali kwa Waziri Mkuu kwa mujibu wa Kanuni zetu ambazo zinatutaka tuulize hayo maswali kwa muda wa nusu saa. Nitoe ufafanuzi kwa dakika moja.

Waheshimiwa Wabunge, Nyongeza ya Sita, kifungu cha 1(2) na (4), kinaeleza kwamba majibu yanayotakiwa kutoka kwa Waziri Mkuu hayatakiwi yahasu masuala yanayotaka utafiti ufanywe kwanza. Kwa sababu hiyo, mambo mawili makubwa sana yamesemwa hapa ndani kuhusu viazi mviringo kupata ukungu na kwamba ni tatizo kubwa sana lakini pia kuhusu migomba kunyauka na kwamba inaelekea mahali ambako siko, hasa katika maeneo ya Kagera.

Nichukue fursa hii kuitaka Serikali ielekeze utafiti maeneo haya ili wananchi wanaojishughulisha na kilimo cha viazi mviringo na migomba wasiendelee kupata taabu ambazo zinawafanya Wabunge wasimame hapa kuyasemea. Kwa hiyo, naamini kwa kuwa hii Serikali inasikia ikiambiwa, mtafanya huo utafiti na naamini tutapata fursa ya kujua kwamba mmefikia wapi. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, niwakumbushe sasa kwa sababu hivi vipindi vitaendelea, tukasome Kanuni ya 38 na Nyongeza ya Sita ili ukipewa fursa ya kuuliza uwe umejipanga. Mheshimiwa Waziri Mkuu Kanuni zinasema hapewi hayo maswali kabla, basi yeye anatakiwa kuwa anaweza kuyajibu lakini yawe ni ya kisera kwa namna Kanuni zinavyotutaka.

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kusema hayo, sasa tutaendelea na kipindi chetu cha Maswali ya Kawaida, Katibu.

NDG. NEEMA MSANGI - KATIBU MEZANI:

MASWALI NA MAJIBU

NAIBU SPIKA: Sasa tutaanza na Ofisi ya Rais (TAMISEMI), Mheshimiwa Boniphace Mwita Getere, Mbunge wa Bunda sasa aulize swali lake.

MHE. OSCAR R. MUKASA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya wananchi wa Bunda na Mheshimiwa Boniphace...

MHE. BONIPHACE M. GETERE: Nani huyo tena?

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Getere, huyu hapa.

MHE. BONIPHACE M. GETERE: Wewe umetumwa? (Kicheko)

Mheshimiwa Naibu Spika, samahani. Naomba swali langu namba 374 kwa niaba ya wananchi wa Bunda lipate majibu yake. (Kicheko)

Na. 374

Kuboresha Malambo – Vijiji vya Jimbo la Bunda

MHE. BONIPHACE M. GETERE aliuliza:-

Malambo ya Kijiji cha Mikomahiro, Salamakati, Salama 'A', Sanzati, Mgeta, Kihumu/Hunyari na Nyang'aranga yamekuwa hayatumiki ipasavyo kutokana na magugu maji na hivyo kujaa matope:-

(a) Je, Serikali ina mpango gani wa kuboresha malambo haya ili yatoe huduma nzuri kwa watumiaji?

(b) Malambo haya yalichimbwa miaka ya nyuma na watumiaji kwa sasa wameongezeka; je, Serikali ina mpango wa kuyapanua malambo hayo ili kukidhi mahitaji ya watumiaji kwa sasa?

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, sijaelewa kelele zinatoka wapi, lakini Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais TAMISEMI majibu. *(Kicheko)*

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi Ofisi ya Rais – TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Boniphace Mwita Getere, Mbunge wa Bunda, lenye sehemu (a) na (b) kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Naibu Spika, ukarabati wa malambo umewekwa katika Mpango wa Miaka Mitatu wa Halmashauri kuanzia mwaka wa fedha 2016/2017 ambapo tathmini iliyofanyika imebaini kuwa zinahitajika shilingi milioni 90 kwa kazi ya kuondoa magugu maji na matope. Katika bajeti ya mwaka 2016/2017 kipaumbele kimewekwa katika ujenzi wa masoko mawili na mnada wa Mgeta kwa gharama za shilingi milioni 60. Aidha, malambo mengine matano ya kunyweshea mifugo yatajengwa katika Vijiji vya Hunyari, Manchimweru, Kyandege, Salama Kati na Kaloleni ambayo yatagharimu shilingi milioni 200 hadi kukamilika.

(b) Mheshimiwa Naibu Spika, kama nilivyoeleza katika sehemu (a) ya jibu hili, mpango wa Serikali ni kukarabati malambo sita na kujenga mengine matano ili kukidhi mahitaji yaliyopo. Aidha, mabirika ya kunyweshea mifugo yatajengwa katika Vijiji vya Hunyari, Kihumbu, Igundu, Salama Kati, Kaloleni, Mekomariro II, Manchimweru, Kyandege Nyang'aranga, ambapo tathmini ilionyesha zinahitajika shilingi 110 kukamilisha kazi hiyo.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Boniphace Mwita Getere, swali la nyongeza.

MHE. BONIPHACE M. GETERE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Naomba tu kutoa ufafanuzi tena kwamba Wilaya ya Bunda ina Majimbo matatu. Kuna Mwibara ya Mheshimiwa Kangi Lugola; kuna Bunda Mjini kwa Mheshimiwa Ester Bulaya na kuna Jimbo la Bunda kwa Mheshimiwa Boniphace Mwita Getere. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa naomba kuuliza maswali mawili ya nyongeza. Namshukuru Naibu Waziri kwa majibu mazuri lakini naomba Mawaziri au Manaiibu Waziri wanapokuwa wanapata hayo majibu kutoka kwenye Halmashauri wawe wanayatazama vizuri kwa sababu majibu ninayoyaona

hapa yanahusu mpango wa Halmashauri siyo swali la Boniphace Mwita kwenye Jimbo la Bunda.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mimi nimeuliza mambo ya malambo unaniambia kuna gharama za kujenga mnada, sasa hainiletei faida kwenye swali langu hili. Naomba kujua tu, ni lini hizi shilingi milioni 90, shilingi milioni 200 na shilingi milioni 110 ambazo Naibu Waziri amezitaja kwamba zitatumika kukarabati na kujenga malambo hayo zitapelekwa Bunda na zitatoka chanzo gani?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, naomba kujua, malambo hayo sita ya kukarabati ambayo Naibu Waziri ameyataja hapa na matano ya kujengwa, yatajengwa vijiji gani? Maana naona kama hii ni jumla ya Wilaya ya Bunda yote.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais (TAMISEMI).

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA:

Mheshimiwa Naibu Spika, suala kwamba lini pesa hizo zitapelekwa ni kama nilivyosema katika jibu langu la msingi. Mheshimiwa Getere pia lazima akubali kwamba kama alivyosema awali kwamba Bunda ina Majimbo matatu, Bunda la Mjini, halikadhalika na Jimbo la Mwibara la kaka yangu pale Mheshimiwa Kangi Lugola, mipango yote ya fedha maana yake ninyi mnapokaa katika Halmashauri yenu ndiyo mnafanya maamuzi sasa.

Mheshimiwa Naibu Spika, haiwezekani Jimbo likatengeneza bajeti yake kama Jimbo isipokuwa kama Halmashauri ambayo ina Majimbo matatu ndiyo inapanga hivyo vipaumbele. Ndiyo maana katika jibu langu la msingi nimeainisha jinsi gani mlipanga mipango ya miaka mitatu katika ukarabati na ujenzi wa yale malambo mengine matano. Kwa hiyo, lini fedha hizo zitakwenda, ndiyo maana nimesema katika mwaka huu wa fedha mlianza kutenga bajeti ambayo kuanzia Julai ndiyo mwaka wa fedha huwa unianza.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika eneo la pili kuweza kusema vijiji *specific*, Mheshimiwa Mbunge naomba niweze kusema wazi kwamba kwa hapa itakuwa vigumu kwa sababu Halmashauri imepanga mpango wake huu na kuainisha vijiji, nadhani tuwasiliane baadaye tuone jinsi gani tutafanya. Vilevile tuangalie na ninyi kule katika Halmashauri mpango mlioupanga mlisema mtatekeleza mradi huu katika vijiji gani.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nimhakikishie kwamba kilio cha Wanajimbo lake la Bunda kimesikika. Jukumu letu kubwa ni kuhakikisha sasa Wanabunda katika Jimbo lake wanapata mahitaji yale ambayo wanayakusudia. Mwisho wa siku kama wananchi wa kawaida au kama

wafugaji wa kawaida basi waweze kupata maji kwa ajili ya malisho yao na matumizi mengine ya nyumbani.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Flatei Massay.

MHE. FLATEI G. MASSAY: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa muda wa kuuliza swali la nyongeza. Kwa kuwa Serikali imefanya *feasibility study* (upembuzi yakinifu) kwenye malambo mengi na kwa kuwa swali la msingi la Bunda linafanana na Mbulu Vijijini na Mbulu Mjini, je, Serikali ina mpango gani kuyajenga malambo hayo?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais (TAMISEMI).

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli huwezi kufanya jambo lolote katika mradi mkubwa bila kufanya upembuzi kwanza kuangalia jinsi utakavyotekeleza mradi huo. Kama alivyosema katika eneo lake kuna maeneo ambayo wamefanya *feasibility study* kujua gharama ya ujenzi itakuwaje na anataka kujua ni lini sasa kazi hii itafanyika. Naomba niseme wazi kwamba katika mchakato huu wa bajeti kila Halmashauri imetengewa bajeti yake kutokana na vipaumbele vilivyowekwa na bahati mbaya tulikuwa na ukomo wa bajeti.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, inawezekana *feasibility study* imeshafanyika lakini mradi haujionyeshi katika mwaka huu wa fedha. Lengo kubwa ni ndani ya kipindi cha miaka mitano mradi ule uweze kutekelezwa. Imani yangu kubwa ni kwamba kama *feasibility study* imefanyika, kama fedha hiyo haijatengwa *specific* katika Jimbo lake katika mwaka huu wa fedha, basi katika mchakato wa bajeti ya mwaka unaokuja itakuwepo ili malambo yajengwe wananchi wapate huduma ya maji.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Andrew John Chenge.

MHE. ANDREW J. CHENGE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana. Napenda niulize Serikali, kwa sababu tatizo hili ni kubwa katika maeneo mengi nchini na nichukue tu kwa upande wa Jimbo langu la Bariadi na Jimbo la jirani la Itilima, malambo kama la Sakwe, Igegu, Sapiwi, Matongo, Mwamapalala na Mwamoto yote haya yameshambuliwa na magugu maji na maeneo mengi nchini najua hali ni hii.

MBUNGE FULANI: Na Malya.

MHE. ANDREW J. CHENGE: Na Malya. Je, Serikali haiwezi ikaja na mpango kabambe kama ilivyofanya kwa Ziwa Victoria miaka ya 1990 wakati limeshambuliwa na magugu maji ili kunusuru malambo haya hasa katika

maeneo ambayo tuna *pressure* kubwa sana ya *population* kuliko kuziachia Halmashauri kwa mtindo huu? (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais (TAMISEMI).

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Chenge amezungumzia suala la mpango kabambe wa kushughulikia tatizo la magugu maji lakini kuhakikisha kwamba huduma ya maji inapatikana kwa wananchi. Nadhani Waziri wa Maji katika bajeti yake alizungumzia suala la kukamilika kwa mpango wa maji wa awamu ya kwanza sasa tunaendelea katika mpango wa maji wa awamu ya pili.

Mheshimiwa Naibu Spika, mpango wa maji wa awamu ya pili maelekezo yake ni nini? Maelekezo yake ni kwamba tutabainisha fursa mbalimbali, kwa mfano, ukiacha watu wa Kanda ya Ziwa wanaopata fursa ya maji kutoka Ziwa Victoria lakini na maeneo mbalimbali kuona ni jinsi gani wataweza kupata maji. Ndiyo maana nikimkumbuka au nikim-*quote* Waziri wa Maji alisema tutaangalia fursa zote zilizokuwepo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna maeneo mengine yamechimbwa visima virefu (*bore holes*) lakini vimekosa maji. Ndiyo maana ya maelekezo haya kwamba kila Halmashauri angalau kwa mwaka mmoja itenge fedha kwa ajili ya ujenzi wa lambo moja. Huo ni mpango mdogo wakati mpango mkubwa ni kwamba katika miaka hii mitano inayokuja ya ya programu ya maji ya kuhakikisha tunamtua ndoo mama kichwani tutahakikisha tunatumia fursa mbalimbali ikiwemo mito mikubwa, malambo na hata maziwa ya jirani ili mradi wananchi wa maeneo husika wapate maji. Kwa hiyo, napenda kumjulisha Mheshimiwa Chenge kamba jambo lake Serikali imelisikia na ndiyo mkakati mpana wa Serikali katika kuhakikisha tunamtua ndoo mama kichwani kama tulivyoahidi katika Ilani yetu ya Chama cha Mapinduzi.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Kangi Lugola, swali fupi.

MHE. KANGI A. N. LUGOLA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kunipa fursa kuuliza swali dogo la nyongeza. Kwa kuwa mwaka 2015 niliuliza hapa Serikali imejipanga vipi kupambana na magugu maji kwenye lambo la Kabainja ambalo liko Wilaya ya Bunda Jimbo la Mwibala na Serikali hii ikaahidi Bunge hili kwamba malambo yote ambayo yana magugu maji na malambo yote ambayo yalichakachuliwa kwa maana kwamba hayakukamilika itatenga fedha na kuanzisha mpango maalum ambao nadhani Mheshimiwa Chenge alikuwa anashauri. Je, kwa nini Serikali sasa haizungumzii mpango huu ambao waliuzungumzia mwaka 2015 sasa wanaanza kutupa majibu mengine mapya kana kwamba ndiyo wanataka wajipange upya? Ahsante. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais (TAMISEMI)

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA:
Mheshimiwa Naibu Spika, haya siyo majibu mapya ni mpango ule ule wa Serikali unaendelea. Nimjulisha Mheshimiwa Kangi Lugola lengo letu ni nini. Maana suala la magugu maji ni jambo moja lakini malambo mengine tukiyafanyia utafiti kuna mengine yanakufa kutokana na shughuli za kijamii ambazo zinazunguka malambo hayo. Kwa hiyo, mpango wa Serikali katika kuhakikisha tunapambana na magugu maji uko pale pale.

Mheshimiwa Naibu Spika, sitaenda kwenye *detail* ya kila Halmashauri kuonyesha imejipanga vipi katika kushughulikia suala hilo lakini tunaendelea vilevile na suala la kutoa elimu maana kuna maeneo ambapo malambo yanakufa siyo kwa sababu ya magugu maji bali ni kutokakana na kazi za kijamii hasa kilimo. Watu wanapofanya shughuli za kilimo na mifugo kuzunguka haya malambo mwisho mvua inaponyesha udongo unasombwa unajaza malambo na kusababisha yafe.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, tuna mpango mpana, licha ya suala la magugu maji lakini elimu katika maeneo mbalimbali inaendelea kutolewa kwa wananchi. Lengo kubwa ni kuhifadhi vyanzo vya maji ili visije vikafa kabla ya muda uliokadiriwa. Hili limekuwa ni tatizo kubwa hasa malambo mengi kujaa matope na mchanga ukiachia magugu maji ambapo ndani ya muda mfupi yanakufa lakini inasababishwa na wakazi wenyewe wa maeneo haya.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, kama Serikali tumeendelea kutoa elimu na tunaomba sana ushirikiano wa Waheshimiwa Wabunge wote. Agenda hii ni yetu sote, lazima tupambane nayo. Mwisho wa siku ni kuhakikisha kila mwananchi anapata maji katika maeneo yake.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi. Mheshimiwa Hassan Seleman Kaunje, Mbunge wa Lindi Mjini sasa aulize swali lake. Mheshimiwa Hamida Abdallah atauliza swali hilo kwa niaba ya Mheshimiwa Hassan Seleman Kaunje.

Na. 375

**Migogoro ya Ardhi Kata ya Rasbura -
Manispaa ya Lindi**

MHE. HAMIDA M. ABDALLAH (K.n.y. MHE. HASSAN S. KAUNJE) aliuliza:-

Kuna migogoro ya ardhi iliyosababishwa na upimaji na ugawaji wa ardhi kwa ajili ya makazi na ujenzi wa taasisi katika Kata ya Rasbura eneo la Mitwero.

Aidha, watumishi wa Idara ya Ardhi walijigawia ardhi kinyume na taratibu na kuiuza kwa manufaa yao. Pia wananchi wanalalamikia fidia na utwaaji wa maeneo makubwa tofauti na michoro iliyomo kwenye nyaraka zilizothibitishwa na Wizara kwa matumizi ya taasisi za umma au binafsi:-

Je, Serikali ipo tayari kufanya uchunguzi au uhakiki wa zoezi zima la upimaji na ugawaji wa viwanja katika eneo hilo?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi.

NAIBU WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, naomba kujibu swali Na.375 la Mheshimiwa Hassan Seleman Kaunje, Mbunge wa Lindi Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, eneo la Mitwero lililoko katika Kata ya Rasbura ni moja ya maeneo ambayo upimaji wa viwanja kwa ajili ya matumizi mbalimbali katika Manispaa ya Lindi umefanyika. Kwa kawaida, upimaji wa viwanja popote hufanyika kwa kuzingatia Sheria ya Ardhi pamoja na Sheria ya Mipango Miji na kanuni zake ambazo huelekeza upimaji na fidia stahiki kwa eneo husika kabla ya kutwaliwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kwamba pamoja na kuwepo kwa utaratibu huu wa kisheria wa upimaji na ugawaji viwanja, yapo malalamiko mbalimbali yaliyojitokeza wakati Halmashauri ya Manispaa ya Lindi ikiwa inatekeleza mradi wa upimaji viwanja katika eneo la Mitwero. Miongoni mwa malalamiko hayo ni wananchi kulipwa fidia ndogo, ucheleweshaji wa malipo ya fidia na utaratibu usioridhisha wa ugawaji wa viwanja.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kushughulikia malalamiko ya wananchi wa Mitwero, nilitoa maagizo kwa Mkurugenzi wa Manispaa ya Lindi kwamba washirikiane na Kamishna wa Ardhi Msaidizi Kanda ya Kusini katika kuyashughulikia malalamiko hayo ikiwemo kurejea uthamini wa maeneo na maendelezo ambayo hayakuthaminiwa wakati Halmashauri ikitekeleza mradi huo ili walalamikaji walipwe stahiki zao.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu watumishi wa Halmashauri ya Manispaa ya Lindi watakaobainika kukiuka maadili ya Utumishi wa Umma pamoja na ukiukwaji wa miiko ya taaluma zao, kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais, (TAMISEMI) tutachukua hatua zinazostahili.

Mheshimiwa Naibu Spika, mwisho, napenda kumhakikishia Mheshimiwa Mbunge kuwa Wizara yangu kwa kushirikiana na Manispaa ya Lindi imeshafanya uhakiki na wote waliokuwa na madai yameanza kushughulikiwa kwa kulipwa fidia zao stahiki.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Hamida swali la nyongeza.

MHE. HAMIDA M. ABDALLAH: Mheshimiwa Naibu Spika, namshuru Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu mazuri. Hata hivyo, bado watu wa Kata ya Rasbura Kijiji cha Mitwero wanaendelea kulalamikia kuhusu tatizo hili ambalo lipo. Fidua ambazo wamelipwa wananchi wale ni ndogo kiasi kwamba wanashindwa kununua maeneo mengine mbadala ili waendeleo kufanya shughuli zao. Je, Serikali itawasaidiaje wananchi hawa kupata maeneo mengine mbadala ili waendeleo kufanya shughuli zao?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi.

NAIBU WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Naibu Spika, katika jibu langu la msingi nimesema kwamba Wizara yangu ikishirikiana pia na Ofisi ya Manispaa ya kule, kuna utaratibu uliokuwa unafanywa wa kupitia upya maeneo yale ili kuweza kuona wale ambao wamelipwa fidua ndogo kulingana na thamani ya ardhi ambayo imetwaliwa wanapata stahiki zao. Ndiyo maana nimesema zoezi hili lilikuwa linafanyika upya. Mpaka wakati huu napozungumza, baadhi ya taasisi ambazo zilikuwa zimechukua maeneo hayo zimekwishawalipa watu hao fidua zao na wanaendelea na taratibu zao za kawaida.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, suala la kusema kwamba tutawasaidiaje kupata maeneo, unapotoa ardhi yako kwa mtu au taasisi kinachotakiwa kulipwa ni ile fidua stahiki ambayo itakufanya wewe pia uweze kupata eneo lingine la kuanzisha makazi mengine au maendeleo mengine kwa kadri ambavyo utakuwa umejipanga. Kwa sababu fidua yoyote inayochukuliwa lazima iende na bei ya soko. Tatizo tulilionalo, baadhi ya wananchi wanakuwa na ule uharaka wa kutoa ardhi yao na wanapewa fidua ndogo ambayo haiwezi kuwafikisha mahali ambapo wanastahili.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, kupitia Bunge hili tunasema kwamba ni marufuku kwa watu kuwanyanyasa wananchi kwa kuwapa fidua ndogo ambazo hazikidhi mahitaji. Ndiyo maana vilevile tumesema kuanzia sasa hakuna ardhi itakayotwaliwa bila Wizara yangu kujiridhisha na fidua ambayo itakuwa imetathminiwa kwa wale ambao ardhi yao inakwenda kutwaliwa, ni lazima fidua ifuate bei ya soko itakayokuwepo kwa wakati huo.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Sixtus Mapunda.

MHE. SIXTUS R. MAPUNDA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali dogo la nyongeza. Kwa kuwa tatizo la Kata ya Rasbura linafanana na tatizo lililoko Kata la Lusonga Jimbo la Mbinga Mjini ambapo Halmashauri ilitwaa eneo ambalo lilikuwa linamilikiwa na wananchi kwa malengo ya kupima viwanja na kuliboresha eneo lile lakini mpaka sasa fidia bado haijalipwa na viwanja bado vinaendelea kugawanywa kwa watu wengine. Serikali haioni sasa hiyo *formula* inayotumika kule Lindi ikatumike na Mbinga yaani kulirudia tena kulipima upya na wale wananchi wa Lusonga wapate haki yao? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi.

NAIBU WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Naibu Spika, wazo lake ni zuri, nami nalikubali kama Wizara. Kikubwa ambacho nataka kusema ni kwamba, kabla ya utoaji wa ardhi katika maeneo yoyote, tuwaombe sana Halmashauri zinazohusika lazima wahusishe Ofisi ya Mthamini Mkuu ili waweze kuona kwamba tathmini itakayofanyika haimpunji mtu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, kwa sababu anasema kule kwake kuna tatizo, namwomba sana, kwa sababu hatujapata kwa maandishi kwamba kuna matatizo hayo, ashirikiane na Kanda yetu ya Ardhi kule kwa maana ya Kamishna ili waweze kuliangalia suala hili. Kama kuna malalamiko ambayo yapo, basi ofisi itakuwa tayari kuyasikiliza na kuweza kuipitia upya. Kwa sababu hatujalipokea, siwezi kulitolea jibu la moja kwa moja, isipokuwa ni kushirikiana na Kamishna wa Kanda katika Kanda ambayo Mheshimiwa anatoka. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Sikudhani Chikambo.

MHE. SIKUDHANI Y. CHIKAMBO: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Mwaka 2011/2012 Bunge hili liliazimia kuanzisha Mabaraza ya Ardhi matano. Miongoni mwa Mabaraza hayo ni pamoja na Wilaya ya Tunduru kuanzisha Baraza la Ardhi lakini mpaka sasa hivi tunavyozungumza Wilaya ya Tunduru katika Baraza lile la Ardhi bado halina Mwenyekiti, Mwenyekiti ni lazima atoke Songea aje Wilayani Tunduru. Ni lini sasa Serikali itachukua hatua ya kuona kuwa tunapata Mwenyekiti ambaye atakuwa anashughulikia migogoro ya ardhi iliyopo Wilayani Tunduru? Ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi. *(Kicheko)*

NAIBU WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI:

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza swali lake liko nje na lile swali la msingi lakini kwa sababu ameuliza naomba tu nitolee maelezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, wakati wa bajeti ya Wizara tulitoa orodha ya Halmashauri zote au Wilaya zote ambazo Mabaraza mapya yanakwenda kuanzishwa na yalikuwa ni Mabaraza 47 ambayo yamepangwa, lakini kwa kuanzia tukasema ni Mabaraza matano. Kesi yake katika Jimbo lake analolisema tunaitambua lakini kulingana na ule ufinyu wa bajeti iliyopo tumeshindwa kuwa na Wenyeviti wa kutosheleza Mabaraza hayo ambayo tutakwenda kuanzia nayo. Ndiyo maana tulisema tumeomba ombi maalumu kwenye Wizara ya Utumishi ili kutupa kibali tuweze kupata Wenyeviti tuwasambaze katika maeneo yote ambayo hayana Mabaraza na ambako kuna matatizo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kwa hiyo, pale ambapo tutapewa kibali hicho, nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba kwenye Baraza analolizungumzia ambalo halina Mwenyekiti kwenye Jimbo lake basi tutampatia. Kwa sasa bado tunasubiri kibali kutoka Wizara ya Utumishi.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Ndassa, swali fupi.

MHE. RICHARD M. NDASSA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Miji ya Sumve, Nyamatala, Malya, Nyambiti, Hungumarwa inakua kwa kasi sana. Mheshimiwa Waziri katika ziara yake aliyoifanya Kwimba nilimuomba vitendea kazi kama gari na vifaa vya kupimia. Nataka kujua ombi letu hilo limefikia wapi? (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi.

NAIBU WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI:

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli nilitembelea kwenye Jimbo lake na hayo anayoyasema tuliyazungumza. Kikubwa ambacho nataka nimhakikishie, katika bajeti yetu ambayo imepitishwa na hata kwenye bajeti ya Wizara ya Fedha ambayo tunaendelea kujadili, kuna fedha kiasi cha shilingi bilioni 8.8 zimetengwa kwa ajili ya kununua vifaa vya upimaji kwa sababu tatizo la upimaji ni tatizo kubwa katika nchi yetu na tunasema eneo lililopimiwa ni asilimia 15 tu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, pale ambapo tutakuwa tumefanikiwa kupata pesa hizo baada ya kuwa tumepitisha bajeti hii tunajua hizo shilingi bilioni 8.8 kwa ajili ya kununua vifaa vya upimaji ziko pale. Tukishapata, vifaa hivyo vitakwenda katika Kanda. Jimbo la Sumve liko kwenye Kanda ya Ziwa, kwa maana hiyo, eneo la Kanda wakipata vifaa hivyo basi upimaji katika

maeneo ya Nyamatata na mengine aliyoyasema yatafanywa upimaji kwa wakati muda utakapofika.

NAIBU SPIKA: Tunaendelea na Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto Mheshimiwa Joseph Osmund Mbilinyi, Mbunge wa Mbeya Mjini, swali lake litaulizwa kwa niaba na Mheshimiwa Catherine Magige.

Na. 376

Ujenzi wa Jengo Jipya la Maabara Hospitali ya Rufaa Mbeya

MHE. CATHERINE V. MAGIGE (K.n.y. MHE. JOSEPH O. MBILINYI) aliuliza:-

Je, ni lini jengo la maabara ya mionzi linalojengwa kwa muda mrefu sasa kwenye Hospitali ya Rufaa ya Mbeya litakamilika na vipimo vya CT-Scan na MRI-Scan vitaletwa na kuanza kazi?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kabla ya kujibu swali la Mheshimiwa Joseph Osmund Mbilinyi, niruhusu nitumie Bunge lako Tukufu kuwatakiwa kheri watoto wote wa Tanzania, watoto wote wa Afrika kwa kuwa leo ni siku ya Mtoto wa Afrika. Kaulimbiu ya mwaka huu tunasema 'Ubakaji na Ulawiti kwa Watoto Vinaepukika, Chukua Hatua Kuwalinda Watoto'.

Mheshimiwa Naibu Spika, Nataka kuwathibitisha watoto wa Tanzania kwamba Serikali ya Awamu ya Tano itahakikisha wabakaji na walawiti wa watoto wanafikiwa na mkono wa dola na kila mbakaji ajiandae kutumikia kifungo cha miaka 30. Tutawalinda watoto wa Tanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, pia, nitumie Bunge lako Tukufu kuwaomba Waheshimiwa Wabunge kuendelea kuwahamasisha wazazi, walezi, kuongeza jitihada za kuwalinda watoto wetu kwa sababu 48% ya ubakaji na ulawiti unatokea katika nyumba zetu. Kwa hiyo, nyumba zetu siyo salama kwa watoto wetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, sasa napenda kujibu swali la Mheshimiwa Joseph Osmund Mbilinyi, Mbunge wa Mbeya Vijijini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Wizara ya Afya ilianza mradi wa ujenzi wa jengo...

NAIBU SPIKA: Mbeya Mjini, Mheshimiwa Waziri.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Napenda kujibu swali la Mheshimiwa Joseph Osmund Mbilinyi, Mbunge wa Mbeya Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Wizara ilianza mradi wa ujenzi wa Jengo la X-Ray katika Hospitali ya Rufaa Mbeya tarehe 9 Novemba, 2010 lengo likiwa ni kuboresha huduma za uchunguzi katika hospitali hii inayohudumia wakazi wa Kanda ya Nyanda za Juu Kusini. Katika kipindi cha kuanzia mwaka 2013/2014 hadi 2014/2015 kiasi cha Sh.614,670,000/= kilitolewa kwa ajili ya kuendeleza ujenzi katika mradi huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika mwaka wa fedha 2015/2016 kiasi cha shilingi bilioni 8 kilitengwa, fedha ambayo mpaka sasa haijatolewa. Hata hivyo, Wizara bado ina nia ya kukamilisha ujenzi wa mradi huu, hivyo katika mwaka wa fedha 2016/2017 Wizara imetenga kiasi cha shilingi bilioni 5 katika bajeti ya maendeleo ambazo zitatumika kama ifuatavyo:-

(i) Shilingi bilioni 3 zitatumika kuendeleza ujenzi pamoja na kulipa deni lililobaki kwa mkandarasi aliyekuwa anajenga; na

(ii) Shilingi bilioni 2 zitatumika kununua vifaa tiba zikiwemo *CT-Scan* na *MRI*.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni matarajio yangu kwamba ujenzi huu utakamilika mwaka ujao wa fedha 2016/2017 pamoja na kusimika vifaa.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Catherine Magige, swali la nyongeza.

MHE. CATHERINE V. MAGIGE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri, lakini tatizo lililoko Hospitali ya Rufaa ya Mbeya ni dogo sana ukilinganisha na tatizo kubwa sana lililoko katika Hospitali ya Mkoa wangu wa Arusha, Hospitali ya *Mount Meru*. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, Hospitali ya *Mount Meru* hatuna *CT-Scan*, hatuna *MRI Machine*, hatuna *X-Ray Processor* na *Ultrasound with Doppler*. Kwa hiyo, wananchi wa Mkoa wa Arusha wamekuwa wakitaabika sana kwa sababu Hospitali ya *Mount Meru* ndiyo hospitali yetu tegemezi. Je, Serikali ina mpango gani wa kushughulikia tatizo hili katika Hospitali ya *Mount Meru* haraka iwezekanavyo? (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza niseme, tuna mradi wa kuboresha huduma za kiuchunguzi katika Hospitali zetu zote za rufaa za kanda na hospitali za rufaa za mikoa. Kwa hiyo, katika bajeti yangu ya 2016/2017 tumetenga kiasi cha takriban shilingi bilioni 9 kwa ajili ya kununua vifaa hivyo na kati ya hospitali ambazo tutazipa kwa mfano kama *CT-Scan* ni pamoja na Hospitali ya Rufaa ya *Mount Meru - Arusha*.

Mheshimiwa Naibu Spika, niweke wazi, vifaa kama *X-Rays* ni kwamba hospitali zenyewe nazo zina wajibu wa kununua vifaa tiba na sasa hivi wanaweza wakatumia Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya kuomba mkopo na kununua vile vifaa tiba ambavyo gharama yake siyo kubwa. Vifaa kama *CT-Scan* na *MRI* tutaweza kuwapatia kwa kupitia mradi wa *Orion*.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Aysharose Matembe.

MHE. AYSHAROSE N. MATEMBE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kuniona na kunipa nafasi ya kuuliza swali dogo la nyongeza. Tatizo la Hospitali ya Rufaa ya Mbeya ni sawasawa na matatizo yanayoikabili Hospitali ya Rufaa ya Singida. Je, Serikali ina mpango gani wa kuiboresha Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Singida ikiwa ni pamoja na kuipatia watumishi wa kutosha, vifaa tiba kama *X-Ray* na kufanya ukarabati mkubwa wa majengo ya hospitali hiyo? Ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Naibu Spika, ili pia kutowasimamisha Waheshimiwa Wabunge wengine, kupitia Mradi wa *Orion* kama nilivyosema tumetenga shilingi bilioni 9 kwa ajili ya kununua vifaa tiba, hasa vifaa vya uchunguzi katika Hospitali za Rufaa ikiwemo *Sekou Toure* na *Singida Regional Referral Hospital*, *Iringa Regional Referral Hospital* na *Musoma Regional Referral Hospital*. Kwa hiyo, naomba Waheshimiwa hawa wanaotoka katika mikoa hii wasisimame. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la pili kwamba ni lini sasa tutaweza kupeleka watumishi wa kutosha, kama nilivyosema tumeomba kibali cha kuajiri watumishi 30,000 katika sekta ya afya na tumeruhusiwa kuajiri watumishi 10,000. Kwa hiyo, mara taratibu zitakapokamilika, basi tutaweza pia kupeleka Madaktari Bingwa na watumishi wengine wa sekta ya afya katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Singida. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tumeambiwa kuwa tusingimame, majibu yote kashayatoa kwenye jibu la swali hili. Bado mna maswali?

WABUNGE FULANI: Ndiyo.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Dkt. Mary Mwanjelwa. *(Makofi)*

MHE. DKT. MARY M. MWANJELWA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi niulize swali moja dogo la nyongeza. Nikija katika swali la msingi ambalo limeulizwa na Mbunge wa Mbeya Mjini ambalo mimi nimeletewa majibu yake hapa, naomba kuuliza swali dogo moja tu la nyongeza kwa sababu sikuuliza swali la msingi.

Mheshimiwa Naibu Spika, namshukuru sana Mheshimiwa Waziri kwa majibu yake ya matumaini ambayo ametupatia sisi Wana-Mbeya kwamba mwakani suala hili litakuwa limekamilika katika suala la msingi la Mbunge wa Mbeya Mjini. Nilitaka kujua tu Hospitali hii ya Rufaa ya Mbeya kwa sababu ndiyo inayohudumia Ukanda mzima wa Nyanda za Juu Kusini, *congestion* ya wagonjwa ni kubwa sana, Serikali ina mkakati gani katika kuongeza majengo ili kupata *bed capacity*? Ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nampongeza sana Mheshimiwa Dkt. Mary Mwanjelwa kwa kupigania maendeleo ya Mkoa wa Mbeya na maendeleo ya Kanda ya Nyanda za Juu Kusini. Nimetembelea Mbeya na nimemwona Mheshimiwa Dkt. Mary akishiriki katika shughuli mbalimbali za kimaendeleo, za afya, elimu na za kuwawezesha wanawake kiuchumi. Nakupongeza sana kwa hilo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa nikijibu swali lake, ni kweli Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Mbeya inahudumia mikoa takriban minne; Mikoa ya Mbeya, Songwe, Njombe, Iringa, Ruvuma, Rukwa na Katavi. Kwa hiyo, kwetu sisi ni hospitali ambayo tunaipa kipaumbele cha kutosha. Katika kumthibitishia hili, tunafanya mipango ya kuongeza kujenga jengo kwa ajili ya kuhudumia wanawake wajawazito katika kile Kitengo cha Hospitali ya Wanawake cha Meta.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, tutaanza kwanza kuongeza jengo kwa ajili ya akina mama wajawazito halafu tutapanua miundombinu, tunataka pia Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Mbeya itoe huduma pia ya matibabu ya saratani badala ya wananchi kuhangaika kwenda Dar es Salaam. Tunataka

huduma kama hizo za saratani pia ziweze kupatikana na Hospitali ya Rufaa ya Mbeya.

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka kumthibitishia Mheshimiwa Dkt. Mary Mwanjelwa, kwa sababu makusanyo ya Serikali ya Awamu ya Tano ni makubwa sana, tuna matumaini kwamba tutapata hela kama tulivyoweka katika bajeti yetu ili tuweze kutekeleza mipango hiyo ya miradi ya maendeleo ambayo tumeipanga. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Wizara ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi, Mheshimiwa Amina Nassoro Makilagi, Mbunge wa Viti Maluum, sasa aulize swali lake.

Na. 377

**Zao la Mwani Ukombozi Kwa Akina Mama wa
Ukanda wa Bahari wa Pwani**

MHE. AMINA N. MAKILAGI aliuliza:-

Zao la mwani limekuwa ni ukombozi kwa vikundi vya akina mama katika mwambao wa Pwani:-

(a) Ni lini Serikali itavipatia mtaji vikundi vya wanawake wa kilimo cha mwani ili kuongeza uzalishaji kutoka tani 12,000 hadi 20,000 kwa mwaka?

(b) Ni lini Serikali itawapatia nyenzo na utaalum ili vikundi vya wanawake na vijana viweze kuzalisha chaza, walulu, kaa, kamba na pweza?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri, kwanza tutambue uwepo wako, Waziri mpya wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi. Majibu Mheshimiwa Waziri. *(Makofi/Vigelegele)*

WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa kabla sijajibu swali, naomba nitumie fursa hii kumshukuru sana Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Makamu wa Rais na Mheshimiwa Waziri Mkuu kwa imani yao kwangu katika kuiteua kuongoza Wizara hii nyeti ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya hayo, sasa basi naomba kujibu swali la Mheshimiwa Amina Nassoro Makilagi, Mbunge, kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kwamba zao la mwani limekuwa chanzo cha mapato kwa akina mama wanaoishi katika Ukanda wa Pwani lakini hata hivyo kuna changamoto za upatikanaji wa mitaji na nyenzo za uzalishaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imehamasisha wakulima wa mwani zaidi ya 3,000 kujiunga katika vikundi ili waweze kukopesheka kwenye taasisi za kifedha, kama vile Benki ya Kilimo. Vikundi vilivyopo hivi sasa ni Msichoke kilichoko Bagamoyo, Maliwazano na Kijiru vilivyoko Mkinga, Jibondo kilichoko Mafia, Mikocheni, Ushongo na Mkwaja vilivyoko Pangani, Naumbu na Mkungu vilivyoko Mtwara Mjini. Vilevile Umoja wa Wakulima wa Mwani umeanzishwa mwaka 2013 ili uweze kuwa kiunganishi kati ya taasisi za kifedha na wakulima.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inaendelea kuwahamasisha wakulima kujiunga katika vikundi na kuvisajili. Aidha, Serikali itawezesha wakulima zaidi ya 1,200 kwa kuwapatia mtaji kwa njia ya VICOBA kupitia mradi wa SWIOFish unaofadhiliwa na Benki ya Dunia ili kuongeza uzalishaji.

(b) Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imekuwa ikiwapatia elimu, nyenzo na utaalum wazalishaji wa lulu, kaa na kamba mti kupitia mradi wa *Marine and Coastal Environment Management Project* ulioisha mwaka 2012. Vikundi vifuatavyo vimewezeshwa na mradi huo:-

(i) Vikundi vya ulimaji wa mwani cha Msichoke kilichoko Bagamoyo, Maliwazano na Kijiru vya Mkinga, Mikocheni, Ushonga na Mkwaja vya Pangani, Jibondo kilichoko Mafia;

(ii) Vikundi vya unenepeshaji wa kaa vya Nyamisati - Rufiji, Kipumbwi - Pangani;

(iii) Vikundi vya utengenezaji wa lulu vya Akili Kichwa kilichoko Mtwara Mjini;

(iv) Vikundi vya ufugaji samaki aina ya mwatiko ni Naumbu na Mkungu vilivyoko Mtwara Vijijini na Tangazo - Mtwara Vijijini; na

(v) Vikundi vya ufugaji wa kambanti ni Mpafu - Mkuranga na Machui - Tanga.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika mwaka wa fedha 2016/2017, Serikali itaendelea kutoa elimu na ruzuku kwa wakuzaji wa viumbe kwenye maji kwa kupitia bajeti ya Serikali na mradi wa SWIOFish na hivyo kuongeza thamani ya mazao ya uvuvi.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Amina Nassoro Makilagi, swali la nyongeza.

MHE. AMINA N. MAKILAGI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi niweze kuuliza maswali mawili ya nyongeza. Napenda kumpongeza Mheshimiwa Waziri Tizeba kwa kuchaguliwa kuwa Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi na pia kumshukuru kwa majibu mazuri sana pamoja na kwamba ameanza kazi leo. Sasa naomba kuuliza maswali mawili ya nyongeza, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la kwanza, kwa kuwa zao la mwani limekuwa likikabiliwa na changamoto nyingi sana ikiwemo kutofahamika kwa zao lenyewe lakini vilevile kukosa soko, pembejeo na hivyo kufanya wakulima wa mwani na hasa wanawake kuhangaika kutafuta masoko na pembejeo. Je, Serikali ina mkakati gani wa kuhakikisha zao hili la mwani linaongezewa thamani kwa kujenga viwanda katika maeneo yote yanayozunguka ukanda wa bahari ili zao hili lilete tija kwa wanawake na hasa ikizingatiwa kwamba zao hili limekuwa linachukuliwa tu na Wachina na soko lake liko China, Korea na maeneo mengine? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, kwa kuwa vikundi vya ujasiriamali kwa asilimia kubwa vimekuwa vikitegemea mablenki ya kibiashara ambayo kwa kweli riba yao imekuwa kubwa sana na hivyo kufanya vikundi vya wanawake na vijana kushindwa kabisa kumudu kwenda kukopa katika mablenki hayo. Serikali ina mkakati gani kupitia upya mablenki yote na vyombo vyote vya fedha ili kuangalia hizi riba zinazotowza na kulinganisha na hali halisi ilivyo ili wanawake na vijana waweze kunufaika na mablenki haya? Ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi.

WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kwamba kwa sasa hili zao la mwani soko lake siyo zuri sana hapa nchini. Kama alivyosema yeye mwenyewe, wakulima wa mwani wanauza kwa makampuni ya kutoka huko Korea, China na India.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sababu kubwa ya msingi ya kutoongeza thamani ya zao hili hapa hapa nchini ni uzalishaji mdogo ambao uko katika zao hili kwa sasa. Ili uzalishaji uweze kuwa na tija kwa mwekezaji mwenye kiwanda kwa uchache zinahitajika tani 12,000 kwa mwaka au zaidi, ndiyo mtu akiwekeza kwenye kiwanda cha kuchakata mwani anaweza kupata faida. Sasa hivi uzalishaji tulionao ni tani 600 tu kwa mwaka.

Mheshimiwa Naibu Spika, ndiyo maana sasa Serikali, kama nilivyosema katika jibu langu la msingi, kupitia huu mradi wa *SWIOFish* tunajipanga kupitia vikundi vya uzalishaji wa mwani ili viweze kupatiwa mikopo. Nitoe wito kupitia nafasi hii kwamba Halmashauri zote ambazo ziko katika Ukanda wa Pwani watie jitihada kubwa katika kuviorodhesha hivi vikundi ili hizi fedha ambazo

zinatolewa na Benki ya Dunia ziweze kutumika vizuri kwa vikundi hivyo vya akina mama na hata wasio akina mama kwa sababu zao hili siyo kwa ajili ya akina mama na vijana peke yao.

Mheshimiwa Naibu Spika, ziko fedha ambazo Serikali imeshapata kutoka Benki ya Dunia, Dola za Kimarekani milioni 36. Dola za Marekani milioni 17 zitatumika kwa Tanzania Bara na Dola milioni 11 zitatumika kwa Tanzania Zanzibar na Dola milioni 8 hivi zitatumika na taasisi zinazohudumia utafiti katika eneo hili la uzalishaji viumbe katika Ukanda wetu wa Pwani.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kujibu swali lake la pili la nyongeza, hivi vikundi vijiorodheshe. Hizi fedha hasa ndiyo zimelenga kuwakomboa hawa watu wa vikundi kuondokana na mikopo ambayo siyo rafiki sana wakati mwingine kutoka kwenye taasisi za fedha kwa sababu, watapewa msaada wa pembejeo, ruzuku za dawa na vitu vingine ili kuwawezesha kuongeza uzalishaji wao. Tutakapofika tani 12,000 au zaidi, watu wengi wanayo nia ya kuwekeza katika viwanda hapa nchini vya kuchakata hizi mwani na ndiyo hapo sasa hata thamani ya hili zao itaweza kuongezeka. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea kwani muda wetu umekimbia, sasa ni zamu ya Wizara ya Elimu, Sayansi, Teknolojia na Ufundi.

Na. 378

Mfumo wa Elimu Kumwandaa Mwanafunzi Mbunifu

MHE. AMINA S. MOLLEL (K.n.y. MHE. RAISA ABDALLAH MUSSA) aliuliza:-

Mfumo wa Elimu ya Tanzania kwa kiasi kikubwa haimwandai mwanafunzi kuwa mbunifu na kuweza kujijaji:-

(a) Je, Serikali ina mpango gani wa kubadili mfumo wetu wa elimu ili kuchochea mwanafunzi kuwa mbunifu na kuwa na uwezo wa kujijaji?

(b) Je, Serikali ina mpango gani wa kuboresha mtaala wa elimu utakaotoa mafunzo yanayozalisha ajira?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Elimu, Sayansi, Teknolojia na Ufundi.

NAIBU WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Elimu, Sayansi na Teknolojia, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Rais Abdallah Mussa, Mbunge wa Viti Maalum, lenye sehemu (a) na (b) kwa pamoja, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mujibu wa Sera ya Elimu na Mafunzo ya mwaka 2014, Dira ya Elimu ni kuwa na Mtanzania aliyeelimika na mwenye maarifa, stadi, umahiri, uwezo na mtazamo chanya ili kuweza kuchangia katika kuleta maendeleo ya Taifa. Mitaala inayotumika katika elimu ya awali, misingi na sekondari kwa sasa inaweka msisitizo katika kuwajengea uwezo wanafunzi kiutendaji na utumiaji wa maarifa wanayopata darasani.

Mheshimiwa Naibu Spika, mitaala hii ni ya kujenga umahiri ambapo katika tendo la kufundisha na kujifunza mwanafunzi anakuwa ndiye kiini cha somo na mwalimu anawajibika kutumia mbinu shirikishi wakati wa kufundisha. Matumizi ya mbinu shirikishi yanamfanya mwanafunzi ajifunze kwa kina na kujenga udadisi ambao unamwezesha kuwa mbunifu.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, mafunzo kazini kwa Walimu yanafanyika ili kuwajengea uwezo, ikiwemo mafunzo ya KKK yanayozingatia kuwashirikisha wanafunzi kwa njia ya zana za kufundishia na michezo, mafunzo ya sayansi kwa nadharia na vitendo na mbinu shirikishi kwa masomo mengine pamoja na matumizi TEHAMA katika ufundishaji na ujifunzaji. Pia mafunzo kwa Walimu tarajali unazingatia mbinu zinazojenga umahiri.

Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na maboresho katika mtaala wa elimu msingi na sekondari, Serikali imeandaa mkakati wa kujenga stadi na ubunifu kwa vijana kupitia Mkakati wa Kitaifa wa Kuendeleza Ujuzi (*Skills Development Strategy*). Kwa utekelezaji wa mkakati huo, katika mwaka 2016/2017, mradi ujulikanao kama *Education and Skills for Productive Jobs (ESP)* utanza. Lengo la mradi huo ni kupanua fursa na kuboresha stadi za kazi katika ngazi za ufundi stadi, ufundi na elimu ya juu pamoja na vijana nje ya mfumo rasmi wa elimu kwa kushirikiana na taasisi binafsi, waajiri na sekta binafsi.

Mheshimiwa Naibu Spika, sehemu kubwa ya mradi italenga kuwapatia wanafunzi ufadhili ili kujipatia fursa za stadi za kazi katika taasisi za mafunzo na pia katika sehemu za kazi (*apprenticeship and internship*). Aidha, vyyo vikuu mbalimbali nchini vinatekeleza programu za kuwaandaa wahitimu kuweza kujiajiri. Kwa mfano, Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine, Nelson Mandela Arusha na Chuo Kikuu cha Dar es Salaam vimeanzisha vituo viatamizi (*incubators*) katika fani mbalimbali. Vilevile Chuo cha Afya na Sayansi Shirikishi cha Muhimbili kitaanza kutoa mafunzo katika fani ya afya na sayansi shirikishi kwa kampasi mpya ya Mlonganzila kuanzia Oktoba, 2016.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Amina Mollel, swali la nyongeza.

MHE. AMINA S. MOLLEL: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa majibu mazuri, lakini nina maswali mawili ya nyongeza. Swali la kwanza ni kwamba zipo shule za ufundi ambazo zipo katika majengo ya shule za msingi na shule za sekondari ambazo zilikuwa zikijulikana kama shule za ufundi na sekondari. Shule hizi katika miaka ya nyuma zilikuwa maarufu sana, lakini katika miaka ya hivi karibuni shule hizi umaarufu wake umepungua. Je, Serikali haioni kuwa ni wakati sasa wa kuboresha shule hizi na vyuo vya ufundi hapa nchini?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, kwa kuwa Tanzania inaelekea kwenye uchumi wa viwanda na ili kuwapata vijana wenye ujuzi kukabiliana na ajira zitakazokuwepo katika viwanda hivyo tunavyovitarajia na kwa kuwa vyuo vingi vya watu wenye ulemavu vilisaidia kwa kiasi kikubwa kuwapa mafunzo watu wenye ulemavu na katika makundi hayo ya ajira tunatarajia pia kwamba kundi la watu wenye ulemavu nao pia watakuwemo katika uchumi huu wa viwanda na biashara. Je, Serikali ina mpango gani wa kuboresha vyuo vya ufundi mfano kama Chuo cha Yombo Dovy na vyuo vingine ili watu wenye ulemavu waweze kujiandaa kukabiliana na ajira tunapoelekea kwenye uchumi wa viwanda? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, maswali ya nyongeza siyo michango, tuyafanye mafupi kwa sababu tunamaliza muda sisi wenyewe halafu wengine hawapati fursa ya kuuliza maswali. Mheshimiwa Naibu Waziri.

NAIBU WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. La kwanza, ni kweli kwamba kumekuwa na upungufu kidogo katika baadhi ya shule zetu hasa shule za ufundi zikiwemo zile ambazo zimekuwa ni za ufundi *primary* pamoja na ufundi sekondari. Sisi kama Wizara suala hilo tulishaliona na kupitia bajeti yetu ya mwaka 2016/2017, Wizara imetenga fedha kwa ajili ya kuboresha shule zote za ufundi zile za zamani ambazo ni pamoja na Mtwara, Iyunga, Ifunda, Moshi, Bwiru na Musoma, nadhani nimezitaja zote.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa misingi hiyo tunategemea kwamba baada ya hapo na ukarabati utakaoendelea pamoja na kuweka vifaa itasaidia kuboresha. Pia tunazipitia hata zile shule za msingi ambazo zimekuwa zikitoa mafunzo ya ufundi hasa kwa vijana wanaomaliza darasa la saba ili pia waweze kupata stadi ambazo zitawasaidia katika kumudu maisha yao. Kwa hiyo, naamini kwa bajeti ya mwaka huu, kuna marekebisho mengi ambayo yatafanyika katika eneo hilo.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini la pili katika suala linalohusu watu wenye ulemavu, ni kweli ulemavu siyo maana yake kushindwa kufanya kila kitu. Mimi binafsi nilishawahi kutembelea Shule ya Yombo na nikajionea matatizo wakati huo bado sijawa Naibu Waziri. Kimsingi Waziri wangu pia yuko katika msukumo mkubwa sana kuhusiana na shule za ufundi hasa zinazowahusu watu wenye ulemavu.

Mheshimiwa Naibu Spika, tulichoamua kukifanya katika Wizara kupitia bajeti yetu ni kuona kwanza mitaala inaboreshwa kuona inakidhi kufundisha watu wenye ulemavu na kuweza kuelewa yale wanayofundishwa kwa kutumia lugha inayoendana na hali yao, lakini vilevile vifaa saidizi vinavyoendana na hali yao. Pia kuhakikisha kwamba tunaweka vifaa ambavyo vitahusika katika mafunzo. Kwa hiyo, kwa kuwa sisi wenyewe pia ni wadau wa watu wenye ulemavu naamini kuna mambo mengi yataboreshwa katika eneo hilo.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tumefika mwisho wa kipindi cha maswali kwa siku ya leo. Ninayo matangazo kadhaa, tutaanza na tangazo la wageni. Tunaye mgeni aliyepo Jukwaa la Spika na huyu ni mgeni wa Mheshimiwa Bhagwanji Meisuria ambaye ni mke wake anayetokea Mkoa wa Mjini Zanzibar na huyu ni Ndugu Kusum Bhangwanji. Karibu sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni wa Waheshimiwa Wabunge, mgeni wa Mheshimiwa Cosato Chumi, ambaye ni shemeji yake na Mchungaji wa Kanisa la Makimbilio lililopo Mtoni Mtongani Mkoani Dar es Salaam na huyu anaitwa Ndugu Flora Kaguo. Karibu sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni wanne wa Mheshimiwa Stanslaus Mabula ambao ni marafiki wa Mheshimiwa huyu wakiongozwa na Ndugu John Dotto. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni nane (8) wa Mheshimiwa Kangi Lugola ambao ni Viongozi wa Chama cha Walimu Tanzania kutoka Wilaya mbalimbali za Mkoa wa Mara wakiongozwa na Mwalimu Kambura Maraba ambaye ni Kiongozi wa Chama cha Walimu Bunda. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni 18 wa Mheshimiwa Omary Mgumba ambao ni wanafunzi 11 kutoka Chuo Kikuu cha Dodoma wanaotokea Morogoro Vijijini. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni waliotembelea Bunge kwa ajili ya mafunzo ambao ni wanafunzi 39 na Walimu saba (7) kutoka Shule ya Awali na Msingi Mount Meru kutoka Mkoani Arusha. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wanafunzi 80 kutoka Chuo Kikuu cha Dodoma kilichopo Mjini Dodoma. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunaye pia mgeni kutoka Dar es Salaam ambaye ni Afisa Kilimo aliyekuja kujifunza jinsi Bunge linavyofanya kazi zake, Ndugu Kidagho Mohamed. Karibu sana. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, hao ndiyo wageni waliotufikia asubuhi hii, lakini ninayo matangazo mengine. Mheshimiwa Mohamed Omary Mchengerwa, Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria anawatangazia Wajumbe wa Kamati hii kuwa leo 16/6/2016, kutakuwa na kikao kitakachofanyika ukumbi wa Msekwa D kuanzia saa 8.00 mchana. Wajumbe wa Kamati hii mnaombwa kuhudhuria bila kukosa.

Tangazo lingine linatoka kwa Mheshimiwa Kapteni George Mkuchika ambaye ni Mwenyekiti wa APNAC Tanzania, anawatangazia wajumbe wa Kamati Kuu ya APNAC kuwa leo Alhamisi tarehe 16/6/2016, kutakuwa na kikao cha Kamati Tendaji ya APNAC katika ukumbi namba 227 uliopo katika jengo la Utawala, saa 7.20. Anawataka mzingatie muda lakini pia mhudhurie.

Waheshimiwa Wabunge, lipo pia tangazo ambalo ni la kuwakumbusha kwa sababu mlitangaziwa jana na huu ni mwaliko wa futari kwa ajili ya Waheshimiwa Wabunge leo tarehe 16/6/2016. Mheshimiwa Waziri Mkuu ameandaa futari kwa ajili ya Waheshimiwa Wabunge wote itakayofanyika katika viwanja wa Bunge leo tarehe 16/6/2016 baada ya Bunge kuahirishwa saa 12.00 jioni. Kwa hiyo, mnakumbushwa kwamba leo Mheshimiwa Waziri Mkuu atafuturu pamoja nanyi. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, tumefika mwisho wa matangazo kwa asubuhi hii. Tunaendelea, Katibu.

NDG. NEEMA MSANGI - KATIBU MEZANI:-

MISWADA YA SHERIA YA SERIKALI

Muswada wa Sheria kwa ajili ya kufanya marekebisho katika Sheria ya Ununuzi wa Umma, Sura 410, kupitia muundo wa majukumu ya vyombo vinavyohusika na michakato ya ununuzi ndani ya taasisi ili kupunguza gharama na kuongeza ufanisi, kuweka sharti la kisheria la kuzingatia viwango vilivyoidhinishwa na Serikali katika ununuzi wa mahitaji ya taasisi ili kunufaika na matumizi ya viwango na kuweka sharti la kisheria la kutumia mifumo ya kuongeza uwazi katika ununuzi kwa lengo la kuongeza uadilifu na uwajibikaji *(A bill for an Act to review institutional arrangement and responsibilities within procurement entities in order to reduce costs and increase efficiency, set legal*

requirements on the use of government approved standard and to set legal requirement enhancing transparency and accountability in procurement system and to provide for other related matters).

(Kusomwa Mara ya Kwanza)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, Muswada huu umeshasomwa kwa Mara ya Kwanza, sasa nauelekeza kwenye Kamati inayohusika kwa ajili ya kufanyiwa kazi.

Tunaendelea, Katibu.

NDG. CHARLES J. MLOKA – KATIBU MEZANI:-

HOJA ZA SERIKALI

**Hali ya Uchumi wa Taifa kwa mwaka 2015 na Mpango wa
Maendeleo wa Taifa kwa Mwaka wa Fedha 2016/2017**

na

**Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Serikali kwa
mwaka wa Fedha 2016/2017**

(Majadiliano yanaendelea)

NAIBU SPIKA: Wheshimiwa Wabunge, nimeletewa orodha hapa ya wachangiaji. Nitoe maelezo kidogo kwa sababu jana nilipata ujumbe na leo pia. Maelezo haya yanawahusu wachangiaji watakaokuwa mwanzo; Mheshimiwa Mohamed Mchengerwa, Mheshimiwa Rose Tweve na Mheshimiwa Stanslaus Mabula, nilipata ujumbe kwamba mnaongezewa dakika tano tano kutoka kwa Waheshimiwa Wabunge.

Mheshimiwa Mchengerwa nimeambiwa anaongezewa kutoka kwa Mheshimiwa Ally Ungando, Mheshimiwa Rose Cyprian Tweve nimeambiwa anaongezewa kutoka kwa Mheshimiwa Kiteto Koshuma na Mheshimiwa Stanslaus Mabula anaongezewa kutoka kwa Mheshimiwa Bhagwanji Maganlal Meisuria. Hata hivyo, haya majina ya Wabunge waliokuwa wakiwaongeza dakika tano hayapo kwenye wachangiaji wa leo. Kwa sababu hiyo, mtachangia dakika kumi ambazo mtakuwa mmepewa na Katibu. Kwa hiyo, dakika tano zile za nyongeza hazitakuwepo.

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kuyasema hayo, tutaanza na Mheshimiwa Mohamed Mchengerwa atafuatiwa na Mheshimiwa Rose Tweve, Mheshimiwa Stanlaus Mabula ajiandae.

MHE. MOHAMED O. MCHENGERWA: Mheshimiwa Naibu Spika, awali ya yote, naomba nianze kwanza kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu kunijalia afya njema kusimama mbele ya Bunge lako hili Tukufu. Pili, niwaombe Watanzania nchini kuendelea kupuuza kauli za wanasiasa waliochoka (wazee) ambao mimi nawaita wanasiasa wenye vioja wasiokuwa na hoja. Hivi karibuni kwenye Kigoda cha Mwalimu yupo mwanasiasa mmoja amediriki kumtukana Rais wa Awamu ya Nne, tunamshauri afuate Kanuni 21 ya Kanuni za Uongozi zinazowataka viongozi kufanya tafiti kabla ya kutoa kauli zao, nimeona niliseme hilo kwanza. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini pili, nikupongeze kwa kuchaguliwa na Bunge hili kuwa Naibu Spika wa Bunge letu hili. Tunaongozwa na Ibara ya 86 ambapo sisi Wabunge ndiyo tumekuchagua. Pia Ibara ya 89 inatoa Kanuni za Kudumu za Bunge ambazo ni jukumu letu sisi Wabunge kuzifuata ili sasa tunapokuwa na malalamiko tuyaelekeze huko kwa mujibu wa Kanuni za Kudumu za Bunge. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, akinamama wapongezwa sana humu ndani ya Bunge lako hili Tukufu na mimi niseme tu kwamba, nawapongeza akinamama wote ndani ya Bunge hili na bila kumsahau mke wangu mpenzi Tumaini Mfikwa (Mrs. Mchengerwa na binti yangu Ghalia).

Mheshimiwa Naibu Spika, pia niseme hayo nikinukuu yale maneno ya Bibi Titi Mohamed aliyotoa miaka ile ya 55 ambapo bibi huyu kwa mujibu wa wazalendo, wapigania uhuru wa nchi hii wanasema alikuwa ni baada ya Mwalimu Nyerere maana alikuwa tayari kuvunja ndoa yake kwa ajili ya kupigania uhuru wa nchi hii. Nami nawapongeza akinamama wote nchini kwa juhudi kubwa za kupambana na mfumo dume katika nchi yetu hii unaotumiwa na Viongozi wa Chama cha Upinzani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, niliona nianze na hilo na nirudi sasa kujikita kwa mujibu wa Kanuni ya 106 ya Kanuni za Kudumu za Bunge hili ambayo inanipasa nizungumze bila kuomba mabadiliko katika bajeti yetu hii iliyowasilishwa na Mheshimiwa Waziri. Nami niseme kwamba naunga mkono hotuba hii ya bajeti kwa asilimia mia moja, lakini nitakuwa na *reservation* zangu ambazo nitaomba Mheshimiwa Waziri wa Fedha atakapofika hapa aweze kujibu baadhi ya hoja za msingi ambazo naamini kwamba zitasaidia katika kuinua uchumi wa nchi yetu hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, nikianza kwanza kwa Kanuni za Sera ya Fedha zilizotolewa mwaka 2016 lakini pia hotuba ya Mheshimiwa Waziri wa Fedha katika ukurasa wa 16 unaozungumzia takwimu za umaskini. Nimefanya tafiti sana na kugundua kwamba takwimu zilizotolewa na Mheshimiwa Waziri amezipata kutoka kwa Halmashauri ya kuonesha kwamba Mkoa wa Pwani ni mkoa tajiri kuliko Mkoa wa Mwanza.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niseme kwamba Mheshimiwa Waziri amedanganywa kabisa kwani Mkoa wa Pwani ni miongoni mwa mikoa maskini kabisa katika nchi hii pamoja na Mikoa yote ya Kusini. Labda kama kuna ajenda ya siri sisi watu wa Pwani tusiyojua, basi tunaomba Mheshimiwa Waziri atueleze hizo ajenda ambazo sisi hatuzijui.

Mheshimiwa Naibu Spika, hapa nitazungumzia takwimu, ukurasa wa tano wa taarifa ya Mkurugenzi iliyokwenda kwa Mheshimiwa Waziri ambayo Mheshimiwa Waziri ameitumia katika Bunge lako hili Tukufu inaonesha kwamba Watanzania wa Rufiji wanaishi kwa kipato cha Sh. 25,000 kwa siku, huu ni udanganyifu wa hali ya juu. Niseme tu kwamba hakuna Mrufiji anayeishi kwa Sh. 25,000 na hii siyo kwa Rufiji tu hata kwa Mkoa mzima wa Pwani hilo suala ni la uongo wa hali ya juu.

Mheshimiwa Naibu Spika, takwimu hizi zinaonesha kwamba wananchi wa Mkoa wa Pwani wanapata pato la zaidi ya Sh. 700,000 kwa mwaka, huu ni uongo wa hali ya juu. Mimi kama Mwanasheria niko tayari kula kiapo kuthibitisha kwamba uongo huu haukubaliki ndani ya Bunge lako hili Tukufu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, takwimu zinaonesha kwamba Rufiji tuna zaidi ya *square kilometers* 500,000 ambazo hizi zilipaswa zitumike kwa ajili ya kilimo, eneo hili kubwa liko ndani ya bonde la Mto Rufiji. Takwimu pia zinaonesha kwamba ni asilimia 0.6 tu pekee ya wananchi wa Jimbo la Rufiji ambao wanajishughulisha na kilimo katika maeneo haya. Pia ikumbukwe kwamba zaidi ya asilimia 99 ya wananchi wa Jimbo la Rufiji wanategemea kilimo, lakini kilimo hiki hata pale wakati ambapo tuliona matrekta yanakwenda maeneo mbalimbali Rufiji hatujawahi kuona trekta hata siku moja. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, takwimu hizi nitaendelea kupingana nazo, kwa mujibu wa taarifa ya Mkurugenzi iliyokuja kwa Waziri wa Fedha, katika ukurasa wa 23 inaonesha kwamba hata vile Vyama vya Msingi vimeanguka na vinadaiwa na wananchi. Hata ukiangalia wananchi wangu ambao wanategemea korosho, korosho imekwama na imeanguka hata katika soko la dunia. Ukiangalia takwimu wananchi wanadai zaidi ya bilioni moja kwa Vyama hivi vya Msingi.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa sielewi Mheshimiwa Waziri wa Fedha ana-rely kwenye *information* baada ya kutuma watu wake kwenda kutafiti na kupata takwimu za msingi kweli vinginevyo Mheshimiwa Waziri wa Fedha atuambie agenda iliyopo ili kama wanataka kupeleka maendeleo sehemu fulani ijulikane, lakini siyo kutumia takwimu za uongo, nami niko tayari kula kiapo kutokana na suala hilo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, hata ukiangalia bajeti ya kilimo hakuna sehemu yoyote inayozungumzia Rufiji. Waziri wa Kilimo alikiri hilo na akaahidi kupeleka fedha, tunamshukuru kwamba ameahidi kuwasaidia vijana wa Jimbo langu la Rufiji.

Mheshimiwa Naibu Spika, ukisoma ukurasa wa 35 wa hotuba ya Mheshimiwa Waziri wa Fedha, inazungumzia kwamba zaidi ya 4.9 percent ya bajeti ya Serikali itakwenda kwenye kilimo lakini Rufiji haipo katika maeneo hayo. Kwa hiyo, hii inaonesha wazi kwamba takwimu zilizotolewa ni za uongo na tunamwomba Waziri wa Fedha sasa kujikita katika kusaidia wananchi wanyonge na maskini. Tunategemea sasa asilimia 40 ya pato hili la Taifa ikasaidie wananchi wanyonge.

Mheshimiwa Naibu Spika, turudi katika suala zima la elimu. Tarehe 5 Machi, 1998, Mwalimu Nyerere aliwahi kusema:-

“Nobody is asking us to love others more than we love ourselves; but those of us who have been lucky enough to receive a good education have a duty also to help to improve the well-being of the community to which we belong; is part of loving ourselves!” (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, Mwalimu alisisitiza akisema kwamba:-

“Education should be for service and not for selfishness”.

Mheshimiwa Naibu Spika, nimeona niliseme hili kwa sababu Rufiji tuna shule moja tu ya sekondari kidato cha tano na cha sita japokuwa Rufiji ilianzishwa miaka ile ya 1890. Mgawanyo wa pato la Taifa ni kikwazo kikubwa na tunaona kwamba asilimia 40 iliyotengwa kwa ajili ya maendeleo haitawafikia wananchi wanyonge hususani wa Jimbo langu la Rufiji. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, hivi majuzi niliuliza swali kuhusu wananchi wangu wa Jimbo la Rufiji wa Tarafa ya Ikwiriri ambao wanapata maji kwa asilimia ndogo tu. Nilipokea majibu hapa kutoka kwa Waziri akituambia kwamba kiasi cha fedha tulichoomba kwa ajili ya ununuzi wa mota tushubiri bajeti ya 2017/2018, huu ni uonevu wa hali ya juu. Hawa ni wananchi wachache wasiopata maji safi na salama wanaambiwa wasubiri bajeti ya

mwaka ujao ili kutoa shilingi milioni 36 tu. Ikumbukwe kwamba katika bajeti ya Mheshimiwa Waziri kuna maeneo ambapo wametengewa zaidi ya shilingi bilioni 100 ya maji sisi Rufiji hakuna hata senti moja. Huu ni uonevu wa mgawanyo wa pato la Taifa.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba ninukuu hapa maneno ya Mwandishi Mashuhuri wa mashairi na mwanaharakati, Maya Angelou ambaye aliwahi kusema:-

“People will forget what you did, but people will never forget how you made them feel”.

Mheshimiwa Naibu Spika, mimi nasema kwamba, maneno ya Mheshimiwa Waziri wa Maji yametufanya tusononeke na tuumie sana katika mioyo yetu kwa kuwa eneo hili la Rufiji ndiyo pekee lenye shida ya upatikanaji wa maji safi na salama.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba ninukuu Kanuni 21 za Uongozi, zinazozungumzia *The Law of Solid Ground...*

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mchengerwa hiyo ni kengele ya pili.

MHE. MOHAMED O. MCHENGERWA: Hapana Mheshimiwa.

MBUNGE FULANI: Ya pili, unga mkono hoja.

MHE. MOHAMED O. MCHENGERWA: Mheshimiwa Naibu Spika, Dkt. Maxwell aliwahi kusisitiza neno moja la kuwataka...

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mchengerwa, nilifikiri unamalizia kwa kuunga mkono hoja, muda umekwisha.

MBUNGE FULANI: Unga mkono hoja.

MHE. MOHAMED O. MCHENGERWA: Hapana siwezi.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Rose Tweve atafuatiwa na Mheshimiwa Stanlaus Mabula na Mheshimiwa Maria Kangoye ajiandae.

MHE. ROSE C. TWEVE: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nikushukuru sana kwa kunipa nafasi ili niweze kuchangia tena siku ya leo. Naomba nianze kwa kutoa pongezi zangu za dhati kwa Waziri wa Fedha, Mheshimiwa Mpango na

Naibu Waziri Mheshimiwa dada yangu Ashatu, kwa kuandaa na kuwasilisha bajeti hii elekezi kwa mwaka wa fedha 2016/2017. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, bajeti hii ni ya kuungwa mkono kwa sababu kwa mara ya kwanza kabisa kama Waziri wa Fedha alivyosema asilimia 40 ya hii shilingi trilioni 29.53 inategemewa kujielekeza katika miradi ya maendeleo. Kama kweli bajeti hii itakwenda kama ilivyopangwa na kama kweli mipango na malengo tuliyoyaweka yatakwenda kama yalivyopangwa, basi Serikali hii ya Awamu ya Tano ina nafasi kubwa ya kubadilisha maisha ya Watanzania na kuwajengea tena imani ambapo tunatambua karibu watu milioni 10 wanaishi katika hali ya umaskini hususani wanawake, watoto na vijana wetu. Kwa hiyo, namuunga mkono sana Mheshimiwa Waziri wa Fedha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, naomba niongelee suala la TRA, mimi binafsi naunga mkono TRA waende kwenye hizi Halmashauri zetu na kukusanya mapato haya. Naziomba Halmashauri za Mkoa wangu wa Iringa watoe ushirikiano wa kutosha na nina sababu zangu za msingi.

Moja, tunatambua kabisa Halmashauri zetu hazina watumishi na wataalam wa kutosha wa kuweza kukusanya mapato haya kwa wakati na kwa kiasi kinachotakiwa.

Pili, kama ripoti ya CAG inavyoonesha, kumekuwa na ubadhirifu mkubwa na ufisadi ambao unaendelea kwenye hizi Halmashauri zetu na tunajua miradi mikubwa ya maendeleo kama vile zahanati na maji inategemea sana kodi ambazo zinatoka ndani ya hii Halmashauri yetu. Kwa hiyo, kwa hili mimi namuunga mkono Mheshimiwa Waziri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nitoe ombi, Serikali ihakikishe inapeleka hizi pesa kwenye hizi Halmashauri kwa wakati na kwa bajeti ambayo itakuwa imependekezwa na Kamati ya Bajeti kutoka kwenye hizi Halmashauri husika. Vilevile ningepomba hii Ofisi ya CAG ipewe pesa ya kutosha, kwa sababu hii ndiyo macho na masikio ya Serikali yetu, ndiyo itakayoweza kuhakikisha pesa hizi zilizotengwa zinakwenda kufanya yale malengo ambayo yamekusudiwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, naomba niseme machache. Najua nia na lengo la Waziri ni zuri. Naomba nishauri machache ili tuweze kuiboresha hii bajeti yetu kwa sababu na mimi lengo na nia yangu ni kuhakikisha Watanzania wanaishi vizuri. Kwenye ukurasa wa 39 wa hotuba Waziri alikiri kabisa kuwa huduma za afya na maji bado ni changamoto na akaenda mbali zaidi akasema upatikanaji wa uhakika wa maji safi na salama bado ni changamoto hususani majumbani na viwandani. Naomba

nimkumbushe alisahau eneo moja nyeti la hospitali kwani hospitali zetu nyingi bado kuna changamoto kubwa ya upatikanaji wa maji safi na salama. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba tukubaliane na mapendekezo ya Kamati ya Bajeti, wao wameshauri tuongeze tozo ya Sh. 50 kwa kila lita ambayo itatusadia sisi kupata shilingi bilioni 250 na wakaenda mbali zaidi kusema shilingi bilioni 230 itakwenda kwenye miradi ya maji na shilingi bilioni 30 itakwenda kuboresha zahanati zetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, wakati Waziri wa Afya hapa anasoma hotuba yake alieleza kabisa kuwa hali ya zahanati bado ni mbaya na vifo vya akinamama na watoto bado vinaendelea. Mwaka 2010 watu 454 walikuwa wanapoteza maisha wakati wa kujifungua, sasa hivi 2015 ni watu 398 bado wanaendelea kupoteza maisha. Sasa hili ni jambo la kusikitisha si jambo la kujivunia. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nimkumbushe Mheshimiwa Waziri wakati nachangia kwenye Wizara ya Maliasili na Utalii nilisema yafuatayo:-

Mkoa wa Iringa kuna hifadhi kubwa ya msitu wa Sao Hill. Serikali inapoteza takribani shilingi bilioni sita kwa mwaka na hii ni kuanzia mwaka 2007 na Mheshimiwa Cosato alilisemea hili pia. Kwa taarifa nilizopata jana, hawa wawekezaji wa *RAI Group* sasa hivi wanafanya *lobbying* Dar es Salaam kuhakikisha wanaendelea kulipa hiyo Sh.14,000 kwa *cubic metre*. Namwomba Mheshimiwa Waziri wa Fedha ahakikishe hao watu wa *RAI group* wanalipa *fair share* sawa na Watanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, tuna zahanati ziko katika hali mbaya, Wilaya yangu ya Kilolo hawana hata Hospitali ya Wilaya na wanahitaji shilingi bilioni 2.2 ili kuweza kukamilisha hospitali hii na nimesema tutapata shilingi bilioni sita kwa mwaka kutoka kwa hawa wawekezaji wa *RAI group* waweze kuchangia pato la Taifa hili. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, Watanzania wameweka imani kubwa kwa Serikali hii ya Awamu ya Tano, wananchi wa Iringa wana matumaini makubwa sana kwa Serikali hii ya Awamu ya Tano. Sasa kama tutaendelea kuwabeba hawa wawekezaji na kuwatwisha mzigo Watanzania wanyonge, wauza mitumba, waendesha bodaboda, tukawaacha hawa *RAI Group* waendeleo kuvuna matunda ya nchi hii kweli itatusikitisha. Kwa hiyo, naomba Mheshimiwa Waziri wa Fedha afuatilie kuhakikisha hawa *RAI Group* wanalipa *fair share*. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi na naunga mkono hoja. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Stanslaus Mabula atafuatiwa na Mheshimiwa Maria Kangoye na Mheshimiwa Salum Khamis Salum ajiandae.

MHE. STANSLAUS S. MABULA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi na mimi niweze kuzungumza juu ya hali halisi ya bajeti yetu ambayo tunaitegemea na Watanzania wengi sana wanaitegemea.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niende moja kwa moja kwenye mada kutokana na muda. Cha kwanza naomba niwashukuru sana watu wa Wizara ya Maji. Nimshukuru Mheshimiwa Waziri kwa kuangalia umuhimu wa kutoa kodi kwenye dawa zinazotibu maji kwa sababu kuondoa kodi hii kunazisaidia sana Mamlaka za Maji kuweza kutekeleza miradi yao midogo midogo kwenye kila eneo ambapo wapo. Hata hivyo, kutoa kodi kwenye dawa peke yake haitoshi, tungetamani sana na vifaa vinavyohusika katika shughuli za utengenezaji wa maji kama mabomba, *pipes* na *nuts* na vitu vingine ambavyo vinafanana na hivyo viondolewe kodi. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini cha pili tumezungumza juu ya kujenga vituo vya afya na zahanati na huu ndio msimamo wa Serikali ya Awamu ya Tano. Hata hivyo, ingependeza sana tuseme tutajenga vituo vingapi na kila Halmashauri ijue tutaipa vituo vingapi ambapo mwisho wa siku tutafahamu tunao wajibu kwenye kila Halmashauri kujenga vituo vitano, kujenga zahanati tatu na kadha wa kadha, kama ambavyo tunaona Wizara ya Maji na Wizara ya Miundombinu wameelekeza vyanzo vyao kwa namba.

Mheshimiwa Naibu Spika, tungetegemea sana namba hizi kwani zingetusaidia kwa sababu tunatambua tunayo sera ambayo inasema kila zahanati inapojengwa kuwe na wakazi wasiopungua 10,000, tunafahamu iwe na umbali wa kilometa zisizozidi 10 lakini leo tunataka kujenga vituo vya afya kwenye kila Kata. Vituo vya afya hivi tunafahamu ni sawa na hospitali kwa sera ya sasa inavyotaka, ni lazima kuwe na *OPD*, ni lazima kuwe na *maternity ward*, ni lazima kuwe na *ward* ya wanaume na wanawake. Tutavijenga kwa mpango upi, kila Halmashauri itawezeshwa kwa kiasi gani, kuhakikisha vituo hivi vinajengwa? (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini kingine ni juu ya kodi ya usajili wa bodaboda. Tunafahamu kwamba kodi hii inamhusu mtu anayeingiza pikipiki hii nchini, lakini huyu anapokwenda kuinunua bado hamjatoa maelekezo vizuri kule kwenye Halmashauri. Mnguelekeza vizuri kule kwenye Halmashauri, ziko kodi za leseni wanazotakiwa kulipa watu wa bodaboda hawajawahi kulipa hata shilingi moja. Sababu ni nini? Hakuna maeneo sahihi ya kuwapanga na kuwaelekeza kwamba hivi ndivyo vituo vyenu.

Mheshimiwa Naibu Spika, mtu wa bodaboda yenye magurudumu mawili anapaswa kulipia leseni Sh. 22,000, mwenye gurudumu tatu analipa Sh. 23,000. Uliza Halmashauri yoyote haijawahi kulipwa fedha hii kwa sababu Wakurugenzi wamekuwa wagumu kutenga maeneo ambayo yatasaidia sana kuhakikisha kodi hii inalipwa. Ukichukulia Mkoa wa Mwanza peke yake, kuna bodaboda zisizopungua 18,000 mpaka sasa hivi, kwa Sh.22,000 unapoteza zaidi ya shilingi milioni 396. Sasa tukiangalia haya tunaweza tukaona namna gani tunaweza kuwasaidia vijana hawa pamoja na gharama zingine ambazo zinaongezeka. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini tunazungumza juu ya shilingi milioni 50 kwenye kila kijiji, wengine tunakotoka sisi kuna mitaa, tumeizungumzia vipi hii mitaa? Nimshukuru kwa kugundua Mikoa mingi ya Kanda ya Ziwa maana katika mikoa mitano, mikoa minne yote inatoka Kanda ya Ziwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, nilikuwa najiuliza ikabidi nifanye utafiti kwa nini Mwanza tunaitwa maskini, kwa nini Kigoma wanaitwa maskini lakini nikagundua kulingana na idadi ya watu wengi tulionao Kanda ya Ziwa, umaskini wa watu wetu, watu wenye kipato kikubwa ni wachache na watu wenye kipato cha kati ni wachache na maskini ndiyo wengi zaidi kuliko maeneo mengine. Kwa sababu mmelijua hilo tungetamani sana tuone tunasaidiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mwanza uwezo wetu wa umaskini ni asilimia 35, Mheshimiwa Waziri ameongelea Geita umaskini uko kwa asilimia 48 na Kagera ni asilimia 43 na mikoa mingine. Sasa hizi shilingi milioni 50 tunazozungumza tungetamani sana zianzie mikoa hii maskini, kwenye mitaa ili watu wake walioonekana kuwa na umaskini mkubwa waweze kusaidiwa na waweze kujikwamua na wao angalau wasogee kwenye kipato cha kati. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tunazungumza suala la kuhamisha kodi ya majengo kutoka kwenye Halmashauri kwenda kwenye TRA, iko mifano mingi. Mwaka 2007 walijaribu Dar es Salaam ikashindikana na leo tunarudi upya. Pamoja na sheria nyingi ambazo amezitaja humu ndani lakini Mheshimiwa Waziri hajatuambia kama anakumbuka Halmashauri hizi kupitia TAMISEMI Tanzania Bara na Ofisi ya Rais Zanzibar (TAMISEMI) ziliingia mkataba mwaka 2006 na World Bank (GIZ) na kupata fedha nyingi na malengo ya fedha zile ilikuwa ni kuboresha Miji, Makao Makuu ya Miji, Manispaa na Majiji na zimefanikiwa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, leo ukipitia mradi wa TSCP, ukienda Mwanza, Mbeya, Arusha, Kigoma utaona haya ninayoyazungumza. Pia wameenda mbali zaidi wakaziwezesha Halmashauri hizi kupata fedha na kutengeneza mfumo wa GIS ambao umesaidia watu wamepewa mafunzo, wameelimisha

watu, kwa ajili ya kuhakikisha wanapata data za majengo yote kwenye kila mji, leo tunakwenda kuondoa hii. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini pamoja na sheria hizi alizozitaja, tunasahau iko Sheria Na. 2 ya mwaka 1983 inazozitambua mamlaka hizi za mitaa kwamba ndiyo mamlaka pekee zenye haki ya kukusanya kodi ya majengo. Hatukatai, inawezekana ninyi mmekuja na mfumo mzuri zaidi ambao sisi hatujui lakini kama Halmashauri na sisi kama wadau tunafahamu.

Mheshimiwa Naibu Spika, leo Halmashauri hizi zimeingia kwenye mikataba mikubwa hii tunayoizungumza, zimepewa vifaa kwa ajili ya kuboresha ukusanyaji wa taka, zimepewa vifaa kwa ajili ya kutambua majengo yaliyopo na thamani yake, kuondoa kodi hizi hawaoni kama ni athari kwa Halmashauri hizi? Ni lazima watuambie vizuri lengo na makusudi ni nini. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, limezungumzwa hapa suala la kumpunguzia uwezo, mimi naita kumpunguzia uwezo CAG. Nilipokuwa nasikia michango ikabidi nitafiti zaidi, lakini Mheshimiwa Waziri atagundua mwaka huu wa fedha unaokwisha tulikuwa tumempangia CAG shilingi bilioni 74 ukijumlisha na fedha za wadau wengine alipaswa kuwa na shilingi bilioni 84. Mpaka tunavyozungumza CAG kapata shilingi bilioni 32 peke yake na maeneo aliyoyakagua ni ya matumizi peke yake, maeneo ya mapato ameshindwa kukagua.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunafahamu kashindwa kufika kwenye mikataba mingi ya mgawanyo wa rasilimali za Taifa kama gesi kwenye madini na kadha wa kadha. Katika maeneo 27 ameenda maeneo sita peke yake. Leo tunamtengea shilingi bilioni 44 out of 74 ya mwaka huu unaokwisha, je, hawezi kupata shilingi bilioni 22 chini hata ya zile alizozipata mwaka huu? Hili ni lazima tuliangalie. Inawezekana wao wameliangalia vizuri zaidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, tusitafakari vibaya, ni lazima tuhakikishe maeneo tunayotaka yakaguliwe vizuri na sawasawa tujiridhishe. Huyu CAG ndiyo tunamtegemea sisi, ili TAKUKURU afanye kazi yake vizuri anamtegemea CAG na ndiyo maana ata-Audit ripoti ya TRA mwaka huu imechelewa kwa sababu wamekosa fedha hizi, ni lazima tukubaliane tunachokiamua kiwe na maslahi kwa Taifa hili. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini mwisho kabisa tunafahamu kwamba tunayo matatizo mengi. Tunazungumza viwanda lakini karibu miji yote nchini ardhi iliyotengwa kwa ajili ya viwanda siyo zaidi ya asilimia 2.5 na wakati matarajio na matakwa ni kuwa na asilimia 10 kwenye kila Halmashauri, ni wapi tumeweka? (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana, naomba niunge mkono hoja, lakini lazima tuangalie kinaga ubaga ni nini tunataka kuwatengenezea wananchi wa Taifa hili ili wafikie malengo ya Mheshimiwa Rais yaliyokusudiwa. Nakushukuru sana. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Maria Kangoye atafuatiwa na Mheshimiwa Salum Hamis Salum, Mheshimiwa Abdallah Ulega ajiandae.

MHE. MARIA N. KANGOYE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipatia nafasi ya kuchangia hoja iliyopo mezani. Awali ya yote nianze kwa kumshukuru Mungu kwa kunijalia afya njema na kuniwezesha kusimama mbele ya Bunge lako Tukufu. Pia napenda kuipongeza Serikali kwa kazi nzuri inayofanya chini ya Rais wetu Dkt. John Pombe Joseph Magufuli na Watanzania wengi wana imani kubwa na Serikali hii ya Awamu ya Tano, lakini Watanzania wengi pia wana matumaini makubwa sana na bajeti ya kwanza ya Serikali hii ya Awamu ya Tano. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nikupongeze wewe pia kwa ujasiri ulionao. Nikuhakikishie kwamba Watanzania wote wanaona ni jinsi gani unavyokitendea haki Kiti hicho. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba sasa nijielekeze katika kuchangia hoja iliyopo mezani nikianza na sekta ya elimu. Kumekuwa na changamoto kubwa katika ugawaji wa fedha inayotengwa kwa ajili ya elimu. Mara nyingi tumekuwa tukiona kwamba fedha nyingi zimeelekezwa katika matumizi ya kawaida huku maendeleo ya elimu yakipata pesa ndogo na wakati tunajua kwamba maendeleo yamekuwa na changamoto kubwa na nyingi kama za ukosefu wa madawati, madarasa, vyoo, nyumba za Walimu, mabweni na maabara.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata tukirejea katika mwaka wa fedha wa 2015/2016, tunaona kwamba asilimia 84 ya fedha iliyotengwa kwa ajili ya elimu ilielekezwa katika matumizi ya kawaida huku asilimia 16 tu ikielekezwa katika fungu la maendeleo ambapo nusu yake ilielekezwa katika mikopo ya elimu ya juu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, changamoto hii imeathiri sana elimu katika shule zetu za sekondari, *primary* lakini na vyo vyetu vya VETA ambapo vimeshindwa hata kukidhi haja ya kuwa na teknolojia ya kisasa. Kwa mfano, mwanafunzi anayejiifunza ushonaji katika Chuo cha VETA anatumia cherehani ya kawaida yaani ile ya kutumia miguu na mara nyingi wanafunzi hawa wamekuwa wakitamani kuajiriwa katika viwanda vikubwa *let me say* kama A to Z cha kule Arusha ambacho kina teknolojia ya kisasa na mashine zake ni za umeme. Ina maana tunawapa mzigo hawa wawekezaji kwa kuanza kuwa-*train*

upya hawa wanafunzi kwa muda mrefu mpaka hapo watakapoanza kufikia ile *quality* ya ku-*produce* kile kinachohitajika. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba Serikali katika ugawaji wa fungu la sekta katika mwaka wa fedha ujao itenge fedha za kutosha kwa ajili ya maendeleo ya elimu. Kwa kufanya hivi, maendeleo yetu yatasonge mbele, lakini pia tutapata nafasi kubwa ya kupata picha ya matumizi ya fedha ya maendeleo ya sekta ya elimu. Kama inawezekana hili fungu la mikopo ya elimu ya juu litolewe katika fungu la maendeleo lihamishiwe katika fungu la matumizi ya kawaida. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa naomba nijelekeze katika kuchangia masuala yanayohusu Mkoa wangu wa Mwanza. Nianze kwa kuishukuru Serikali kwa kututengea fedha kwa ajili ya meli mpya katika Ziwa Viktoria lakini nishukuru pia Serikali kwa kutenga fedha kwa ajili ya upembuzi yakinifu wa daraja litakalounganisha Kigongo na Busisi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kabla sijaendelea, napenda kutanguliza salamu zangu za masikitiko makubwa kwa Serikali juu ya Mkoa wa Mwanza kuwa mkoa unaoongoza kwa umaskini, kwa kweli ni suala la kushangaza sana na ukizingatia ripoti kutoka *BOT* inaonesha kwamba Mkoa wa Mwanza ni wa pili katika kuchangia mapato kwa Serikali. Je, hii inamaanisha kwamba Serikali haithamini watu wa Mkoa wa Mwanza? (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, labda kwa kukutaarifu tu ni kwamba watu wa Mwanza ni watafutaji wazuri tu na wamekuwa wakijishughulisha na shughuli mbalimbali zikiwemo za kilimo, ufugaji, uvuvi, uchimbaji kule Sengerema na Misungwi, utalii pale Saa Nane Island, ukienda Magu utakutana na *museum* kubwa ya kabila la Wasukuma lakini ukienda Ukerewe pia utakutana na mawe yanayocheza. Nikuhakikishie kwamba shughuli zote hizi zimekuwa zikichangia mapato kwa Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, kama kweli Serikali ya Awamu ya Tano ina nia nzuri na Mkoa wa Mwanza, narudia kama kweli Serikali ya Awamu ya Tano ina nia nzuri na Mkoa wa Mwanza naiomba katika mwaka wa fedha ujao itenge fedha ya kutosha kwa ajili ya miradi ambayo tayari imekwishaainishwa ndani ya mkoa huo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini kuna miradi ambayo tayari ilikwishaanzishwa ila haijakamilika na mara nyingi tumekuwa tukipata majibu ya danadana. Naiomba Serikali iweze kuikamilisha miradi hii ili watu wa Mwanza waweze kunufaika na matunda ya michango yao katika pato la Taifa. Miradi hiyo ni kama ule wa maji wa Sengerema, Ukerewe, Misungwi na Magu pale Kisesa na Bujora na maeneo mengine.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia kumekuwa na miradi mingine ya umeme ambayo bado haijakamilika mpaka hivi sasa. Ipo pia miradi ya barabara ambayo imekuwa ikiongelewa mara kwa mara kama mradi wa barabara ya kutoka Kamanga - Sengerema ambao pia upo ndani ya Ilani ya Chama cha Mapinduzi na mradi wa barabara kutoka Kisesa - Usagara na barabara nyingine nyingi ndani ya mkoa huo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kama Serikali imeweza kutoa maji Ziwa Viktoria ikayapeleka Shinyanga iweje leo mtuaminishe watu wa Mwanza kwamba Serikali imeshindwa kutoa maji Ziwa Viktoria kuyapeleka Sumve, Magu ama Sengerema, kwa kweli suala hili linatuweka katika hali ya sintofahamu. Serikali inaposema kwamba ina mradi wa maji vijijini imaanishe siyo tusikie kwamba miradi hii inapelekwa mijini kama ilivyokuwa huko nyuma. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, Tanzania ina maji mengi sana, tukiachana na maji yaliyopo kwenye maziwa, mito na bahari yapo maji yanayotokana na mvua ambayo mara nyingi yamekuwa yakisababisha maafa ya mafuriko katika maeneo mbalimbali ya nchi yetu. Napenda kutumia fursa hii kuishauri Serikali kuanza kufikiria kujikita katika miradi ya kuhifadhi maji katika mabwawa kwa ajili ya matumizi ya binadamu na matumizi mengine. Napenda kutumia fursa hii kuishauri Serikali kukubaliana na wazo la Kamati ya Bajeti la kuongeza Sh. 50 katika tozo ya mafuta ili tuweze kuiwezesha sekta hii ya maji. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, katika sekta ya kilimo tunafahamu kwamba asilimia 70 ya Watanzania ni wakulima na wengi wao wakiwa ni vijana na wanawake. Kwanza kabisa, napenda kuipongeza Serikali kwa dhamira yake ya kupunguza ama kuondoa kabisa ushuru mbalimbali katika mazao ya kilimo. Nimesoma hotuba iliyopo mezani inaonesha kwamba sekta ya kilimo imetengewa shilingi trilioni 1.56 ambayo ni sawasawa na asilimia 4.9 tu ya bajeti ya Serikali tukitoka deni la Taifa. Napenda kuishauri Serikali kuongeza fedha hii kwani haiendani na watu wanaotegemea kilimo. Kwa sababu Serikali...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Muda wako umekwisha Mheshimiwa.

MHE. MARIA N. KANGOYE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante na naunga mkono hoja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Salum Khamis Salum atafuatiwa na Mheshimiwa Abdallah Ulega na Mheshimiwa Jasson Rweikiza ajiandae.

MHE. SALUM K. SALUM: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza na mimi nianze kwa kushukuru kwa kunipa nafasi ya kuchangia katika hotuba hii iliyopo mbele yetu. Kwanza, nianze kwa kuunga mkono hoja iliyopo mbele yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, pia nichukue fursa hii kukupongeza kwa kazi nzuri unayofanya na umahiri mkubwa unaouonesha katika kuongoza Bunge hili. Naomba nikuongeze nguvu kwa kukwambia Watanzania na watu wa Meatu wanakupongeza na wanakuita mwanamke hodari. Endelea kutuongoza hivyo hivyo kwa sababu Bunge hili miaka ya nyuma tulikuwa tukiitwa Bunge Tukufu sasa hivi katika kipindi cha miaka mitatu, minne iliyopita Bunge hili limekuwa Bunge la vurugu. Sababu yake ya msingi ni kwamba sheria ziliwekwa pembeni. Sheria za kuendesha Bunge na taratibu zake unazo mbele yako zishikilie na sisi tupo nyuma yako. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nami nitoe shukrani zangu kwa watu wa Meatu na Jimbo la Meatu kwa kunipa imani yao ya kunipa nafasi ya uwakilishi ili nilete mawazo yangu hapa katika Bunge hili. Sisi wana Meatu tuna matatizo mengi na yanayohitaji fedha nyingi, kwa hiyo naunga mkono hoja hii nikiwa na maana ya kwamba Meatu tunahitaji barabara na maji ya *Lake Victoria*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nimshukuru kaka yangu Waziri wa Miundombinu kwa kuweka katika bajeti yake barabara za kutoka Shinyanga kuelekea Meatu kwenda Olini. Hata hivyo, nilishamwambia lakini niseme kusudi wapiga kura wangu wasikie, hizi habari za kuambiwa kwamba fedha imetengwa na mkandarasi anatafutwa ziwe mwisho mwaka huu. Tunahitaji baada ya bajeti hii kuona wakandarasi wako *site* wakitengeneza barabara hizo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini nimshukuru kwa kutenga fedha kwa ajili ya ujenzi wa Mto Sibiti. Pia nimshukuru Waziri wa Maji kwa kutupa fedha na kutuwekea fedha za miradi yetu yote iliyokwama. Nimkumbushe bwawa la Mwanjoro linamhitaji aje Meatu kwa ajili ya kwenda kulikagua na kuona fedha za Serikali zilivyopotea. Pia nimshukuru Waziri wa Nishati na Madini katuahidi wana Meatu neema kubwa ya umeme, kila Kata itapata umeme, namshukuru sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, Wizara ya Maliasili, sisi kule Meatu tuna matatizo yetu ambapo nyie Wabunge wote mmeona mambo mbalimbali yakiandikwa kwenye magazeti lakini hiyo ndiyo sababu ya kuwasemea wapiga kura na athari zake ni za namna hiyo. Nawaomba ndugu zangu Wabunge wapuzeni, hawana hoja hao watu wanaoleta maneno ya kizushi.

Suala letu tumemkabidhi Waziri Mkuu na Serikali ipo na wana Meatu tusubiri maamuzi ya Serikali. Sisi tupo tayari kuyapokea lakini hatutishwi wala hatutishiki kama walivyozoea. Kumchafua Mbunge wa Meatu hupati faida yoyote ile, unajiharibia mwenyewe tu kwa sababu mimi siyo Waziri. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka kutoa mchango kidogo kuhusiana na sera yetu ya Rais wetu Magufuli ya viwanda. Kwanza naomba ku-*declare interest* kwamba mimi ni mjasiriamali wa hivyo viwanda. Tuna matatizo makubwa na nimwombe Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango, mipango yake iendane na fikra za Mheshimiwa Rais wetu Magufuli kwa kwenda kwenye nchi ya viwanda. Hatuwezi kufika kwenye fikra nzuri ya Rais bila kuwa na mipango mizuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nianze kutoa ushauri, tunatakiwa tubaini ni viwanda gani tunavyovizungumzia, tunataka kiwanda gani? Kwa sababu nchi yoyote duniani iliyofanikiwa kiviwanda iliweka programu ya viwanda, ni kiwanda gani kinachotakiwa kujengwa kwa wakati huo na ukikijenga utapata nini kama nchi, lakini kama wawekezaji wanatakiwa wafanye nini?

Mheshimiwa Naibu Spika, nimesikiliza hotuba za Mawaziri na Wizara zote, kila Wizara inakinzana na Wizara nyingine kuhusu uwekezaji tena wa viwanda. Sasa niseme tu kwamba tunapitisha bajeti hii lakini nawaomba sasa wahusika bajeti ijayo mje na mpango ambao unawiana. Wizara hii na Wizara hii inasaidiana kwenda kwenye malengo ya viwanda. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nchi hii kuna viwanda haviwezekani. Mimi mwenyewe ninayezungumza hapa viwanda vyangu vyenyewe binafsi saba nimevifunga. Kwa maneno haya haya ya siasa tukajenga kiwanda cha nyuzi mnazungumzia *Tabotext* humu nawasikiliza, *Tabotex* ile haina mashine!

Mheshimiwa Naibu Spika, mimi nina kiwanda cha nyuzi cha kisasa kutoka Ujerumani nimekifunga, thamani yake ni dola milioni 50. Kwa sababu siwezi ku-*compete* na nyuzi zingine kwa sababu umeme wa nchi yetu ni ghali, lakini siwezi ku-*compete* na watengenezaji wa nyuzi wengine kwa sababu pesa ninayochukua kwa ajili ya kununulia *raw material* ni asilimia 18. Hizi nyuzi zote mnakwenda kuuza kwenye soko moja, huyu mtu amepata umeme wa bei ya chini, huyu mtu amepata *interest* ya chini, *labor* ipo chini, ni lazima tubadilishe sera zetu kuhusu viwanda kama nchi hii inataka kwenda kwenye viwanda. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna usumbufu ambao hujawahi kuuona ukiwa mjasiriamali wa viwanda. Kuna kila aina ya kodi na kila mtu ana maamuzi yake. Wakati mwingine unashindwa kuelewa kama kweli tuna dhamira ya dhati. Kwa hiyo, niombe Serikali ije na mpango mzuri, iwe na dira na iwe...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa muda wako umekwisha.

MHE. SALUM K. SALUM: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru na naunga mkono hoja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Abdallah Ulega atafuatiwa na Mheshimiwa Jasson Rweikiza na Mheshimiwa Jamal Kassim Ali ajiandae.

MHE. ABDALLAH H. ULEGA: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nichukue fursa hii kukushukuru sana kwa kunipa nafasi ya kuchangia kwenye mjadala huu unaoendelea wa hali ya uchumi lakini pia na bajeti yetu kuu ya nchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba pia nichukue fursa hii kumshukuru sana Mwenyezi Mungu *subhanahu wataala*, kwa kunijalia siku hii ya leo kuwa ni siku ya kipekee kwangu mimi Abdallah Hamisi Ulega na familia yangu ikiwa ni pamoja na mke wangu kipenzi Bi. Mariam Abdallah kwa kutujalia kupata mtoto, tena mtoto wa kike. Kwa kweli, nazidi kuthibitisha kwamba akinamama ni wastahamilivu, wavumilivu, ni watu wenye uwezo mkubwa sana kila mahali. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, mke wangu huyu mwaka wa jana alipoteza mtoto wa umri wa miezi tisa. Mwaka juzi pia alipoteza mtoto wa umri wa miezi tisa. Hakukata tamaa, hatimaye mwaka huu wakati wake umefika na mambo yamependeza. Huyu mtoto katika moja ya jina zuri nitakalomba nitampa jina la Tulia. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, hii ni katika ile kuthibitisha kwamba ninyi akinamama mnaweza. *Wallah* nataka nikuhakikishie kwa mikasa hii aliyopitia mke wangu kipenzi, ningekuwa mimi ningekata tamaa, lakini yeye hakukata tamaa kama vile ambavyo wewe hukati tamaa na hawa manyang'au wanaotaka kutusumbuasumbua humu ndani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kuyasema hayo, naendelea kumpa pongezi sana mke wangu kipenzi kwa kazi kubwa sana anayoifanya kwa ajili yangu na kwa ajili ya nchi hii ya Tanzania. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba sasa nijielekeze katika kuchangia bajeti. Kwanza kabisa hali ya uchumi na nashukuru sana baadhi ya wasemaji wamesema juu ya hali ya uchumi na mimi nitasema kwa muhtasari sana. Ombi langu kubwa kwa Mheshimiwa Waziri wetu wa Fedha atakapokuja kufanya *winding up* hapa atueleze, maana sitaki kusema kwamba sisi watu wa Mkoa wa Pwani tumewekwa katika bahati mbaya ya kuwa matajiri.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuwa tajiri ni jambo jema sana lakini nataka atuambie ni *criteria* gani alizotumia za kutufanya sisi kuwa ni miongoni mwa mikoa matajiri. Maana nilikuwa napitia kwamba ni vigezo gani vinaweza vikamfanya mtu akaambiwa wao ni matajiri, *per capita income* au huduma za kijamii? Sisi kule kwetu huduma za kijamii hali ni mbaya.

Mheshimiwa Naibu Spika, mmoja katika wasemaji waliowahi kusema siku ya jana nilipokuwa nikifanya mijadala yangu, anasema kwa kuwa ninyi mpo karibu na Dar es Salaam, hospitali za rufaa ziko karibu, nikamwambia hospitali ya rufaa si ya watu wa Mkoa wa Pwani, Hospitali ya Rufaa ya Muhimbili ni ya watu wa Taifa zima la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, ni nini hasa? (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, mwingine akaniambia ninyi mna lami inapita kila mahali katika mkoa wenu. Nikamwambia si kweli, sisi kutoka Nyamwage - Utete tuna shida kubwa, kutoka Mkuranga Mjini - Kisiju tuna shida kubwa, kutoka Bungu - Nyamisati kuna shida kubwa, kutoka Mlandizi - Makofia Bagamoyo kuna shida kubwa, kutoka Mlandizi - Mwaneromango - Mzenga – Vikumbulu - Mloka pana shida kubwa, sasa kwa nini?

Mheshimiwa Naibu Spika, hatuna haja ya kuwa na wasiwasi isipokuwa tunataka tujue ugunduzi gani uliofanyika katika Mkoa wa Pwani ukawafanya watu wa Mkoa wa Pwani leo wakawa na maisha makubwa ya kuwashinda wengine katika Taifa letu? Maana sisi tuna korosho na korosho yenyewe watu wa Mtwara wanatuzidi kwa mbali, watu wa Lindi wanatuzidi kwa mbali, ni nini hasa, ni vigezo gani, atuambie waziwazi ili na sisi tuongeze jitihada zetu. Pale ambapo atapataja kwamba ninyi watu wa Mkoa wa Pwani mahali hapa mko vizuri, basi *inshallah* sisi tuongeze nguvu zetu na tufanye vizuri zaidi ili tuweze kuwa na maisha bora ambayo Taifa letu linataka. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hilo, naomba sasa niende kwenye maji. Kama walivyosema wenzangu, naomba sana Mfuko wetu wa Maji uendelee kuongezewa nguvu. Tazama mimi katika Jimbo langu la Mkuranga uko mradi wa muda mrefu wa pale Mpera na Kimbiji, unahitaji shilingi bilioni 12 tu. Tutazipataje pesa hizi bila ya kuongeza nguvu katika Mfuko wetu wa Maji?

Mheshimiwa Naibu Spika, nina shida kubwa ya maji katika Mji wa Mkuranga, hatuwezi kupata pesa ya kuweza kuusababisha mradi ule wa

Mkuranga unaohitaji takriban shilingi bilioni 2.2 uanze. Tunasema tunaendelea kufanya mazungumzo na kampuni ya *Strabag* ya Australia kwamba hii ndiyo itakayotusaidia, wasipokubali hawa kutusaidia maana yake watu wa Mkuranga Mjini waendeleo kuwa na shida ya maji.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba sana kwa heshima kubwa na taadhima, nguvu zetu tuzielekeze katika kuongeza Mfuko wa Maji ili tutatue kabisa tatizo la maji ambalo linawakabili hasa hawa niliowasifu pale nilipokuwa naanza kutoa hotuba yangu, akinamama. Unaposaidia tatizo la maji unawasaidia akinamama. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile ningeomba sana tuongeze nguvu zetu katika utalii. Naomba niseme kwamba suala la utalii kuongezewa kodi zote hizi ni tatizo kubwa. Katika takwimu inaonesha kwamba bajeti yetu ya 2015/2016 sekta ya utalii iliongoza kwa asilimia 25. Katika mwaka wa 2014/2015, inaonesha kwamba pesa za kigeni takriban shilingi trilioni 8.3 zimetoka katika utalii. Inaonekana kwamba mwaka 2015 takriban ajira milioni moja, laki mbili na tisini na nne elfu zimetokana na utalii. Leo hii utalii huu umeongezewa kodi nyingi sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika nchi zetu za Afrika Mashariki Wakenya wameondoa kodi mbalimbali katika utalii na nia yao ni kuongeza utalii katika nchi yao, nia yao ni kuongeza idadi ya watalii, ajira na kipato chao. Tusipofanya jitihada ya kuondoa kodi hizi utalii utashuka. Tazama katika utalii kazi ambazo zimepangwa kufanywa na Watanzania peke yake ni pamoja na kukodisha magari, wakala wa safari (*travel agents*), kupanda milima na waongozaji watalii na zote zimewekewa kodi. Kwa hiyo, hii itasababisha kupunguza idadi ya watalii, *projection* yetu ya kupata idadi kubwa ya watalii itapungua.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunapiga kelele hapa ya kupata pesa za kutosha kwa ajili ya miradi yetu ya maji, afya, ambapo afya imeachwa mbali katika bajeti hii. Tutazipataje hizo pesa kama tunaongeza kodi ambazo zitawakimbiza watalii wetu? Nimpongeze sana Mheshimiwa Waziri kwa *positive measure* aliyoifanya ya kuongeza kodi ya utalii katika vyombo vya usafiri wa anga lakini apunguze kule kwingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, narudia tena kumpongeza sana mke wangu na kuwapongeza akinamama wote. Naunga mkono hoja hii na ahsanteni sana. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Baba Ulega. Mheshimiwa Jasson Rweikiza atafuatiwa na Mheshimiwa Jamal Kassim Ali na Mheshimiwa Godfrey Mgimwa ajiandae.

MHE. JASSON S. RWEIKIZA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi ya kuchangia. Napenda kukupa hongera kwa kazi unayoifanya kwa ujasiri mkubwa na kukwambia kwamba endelea kuchapa kazi, wala usiwe na wasiwasi, tuko na wewe. Pambana na wote wanaovunja kanuni bila kurudi nyuma, usirudi nyuma, nasi haturudi nyuma, tuko na wewe bega kwa bega. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, uchumi wetu kwa kiasi kikubwa bado tunategemea kilimo kwa asilimia kubwa sana. Kilimo hiki bado ni duni sana, tunatumia jembe la mkono, mbegu hafifu, mbolea tabu, dawa tabu na kadhalika. Kwa hiyo, napenda kuona bajeti hii kama ingesitiza kwenye kilimo kwa mtindo ambao nimewahi kuusema hapa siku za nyuma na bahati nzuri kwenye Ilani ya CCM mpango huo umeingizwa, kambi za kilimo za vijana.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna vijana wengi Dar es Salaam na miji mingine mingi tu wanakaa hawana kazi za kufanya, lakini tuna maeneo mengi sana nchi hii yana rutuba nyingi sana, yana maji ya kutosha na yanafaa kwa kilimo kizuri. Niliwahi kusema na leo naomba nirudie kwa umuhimu wake kwamba tuanzishe kambi za kilimo kwa vijana hawa ambao wanakaa bila kazi. Juzi Mheshimiwa Rais, Dkt. John Magufuli alisema kwamba wasiopenda kulima wapelekwe kwa nguvu, lakini mimi nasema wapelekwe kwenye hizo kambi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, maeneo yenye maji, yenye rutuba yaainishwe, peleka vijana kama 500 kambi moja, wawe na msaada wa usimamizi. Bwana Shamba awepo, Daktari wa kuwatibu awepo wakiugua matumbo na malaria, wapewe mbolea, wapewe trekta kwa sababu kulima kwa jembe la mkono ni tatizo. Huwezi kutoka kwenye uchumi duni kwa jembe la mkono, wapeni matrekta ya mkopo moja au mawili. Wapewe *power tillers* tano au kumi, hazina gharama kubwa waanze kulima mahindi, maharage, karanga, alizeti na mazao mengine yenye thamani kubwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, mwaka wa jana nilikuwa hapa, nikaona watu wa Uganda, Kenya, wanakwenda kwa Waziri wa Kilimo aliyekuwepo wakati huo kutafuta mahindi kwa sababu kwao wana njaa lakini yakakosekana kwamba hatuna mahindi ya kutosha kupeleka nchi za nje. Tukiwa na mahindi, maharage, alizeti na kadhalika tutauza nje.

Mheshimiwa Naibu Spika, vijana hawa wakikaa kwenye kambi kwa mwaka mmoja, hata miezi tu, maharage ni siku 60, watavuna maharage mengi sana, watavuna mahindi mengi, tutapata chakula kingi nchini na tutauza nchi za nje lakini wasaidiwe, wasimamiwe, wafanye kazi, hapa kazi tu. Wafanye kazi vizuri, kwa ufasaha na kisasa kuliko kukaa wanazurura mitaani kule Dar es

Salaam au humu barabarani Dodoma na sehemu nyingine bila kazi za kufanya. Kazi ni kilimo, wakivuna vizuri ni utajiri mkubwa sana. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya mwaka mmoja watakuwa matajiri hawa. Zile kambi kama watajengewa nyumba za bati zile *full suit* baada ya miaka miwili watajenga nyumba nzuri za kudumu, watakuwa na fedha, utakuwa mji ule baada ya muda mfupi wa kufanya kilimo hiki kwa namna ambayo naipendekeza. Haya ndiyo mawazo yangu kuhusu kilimo. Maeneo ya namna hii yako mengi sana kote nilikopita, maeneo ya Morogoro kuna rutuba nyingi sana, kuna mito mingi sana, maji mengi, Kigoma rutuba nyingi sana, maji yapo, maeneo ya Ruvuma, Rukwa na maeneo mengine mengi ambayo kuna uwezekano huo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nizungumzie suala ambalo limesemwa na Mheshimiwa Waziri kwenye hotuba yake kwamba Mkoa wa Kagera ni kati ya mikoa mitano maskini sana Tanzania. Ni kweli, Kagera ni mkoa maskini sana na sababu zinajulikana. Zao la biashara Kagera ni kahawa, kahawa hii ina kodi 26, kwa nini wananchi hawa wa Kagera wasiwe maskini? Hii kahawa ikiuzwa nje kwenye soko la dunia kila Sh. 100 mkulima anaambulika Sh. 20, ni wazi atakuwa maskini tu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nimelisema hili jambo, nilimwambia Mheshimiwa Rais kwenye kampeni, akaja akalisesema hapa kwamba kodi hizi zitafutwa. Akasema Waziri wa Fedha, Waziri wa Biashara na Waziri wa Kilimo wafute kodi hizi haraka iwezekanavyo. Juzi nilirudia kuliuliza hapa kwenye swali, nikategemea kwamba kwenye bajeti hii kodi hizi zitaondoka, bado sijasikia zikiondoka lakini Waziri anatuambia Kagera ni maskini, sababu kubwa ndiyo hiyo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kama hii haitoshi, kule Kagera barabarani kuna *barriers* za kutisha. Kila kilometa tano kizuizi barabarani, kama una ndizi toa Sh. 2,000, kama una nanasi toa Sh. 1,000, jamani, lazima wananchi hawa watakuwa maskini, lazima watakuwa maskini wa kutupwa. Hali ni ngumu sana, niombe sana jambo hili liangaliwe kwa kina. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini kama hii haitoshi, kule kuliingia ugonjwa wa mnyauko wa migomba, migomba yote imeungua na ugonjwa. Wananchi hawana chakula, hawana zao la biashara, kwa nini wasiwe maskini? Huu ugonjwa wa mnyauko si mkubwa, ulikuwepo Uganda wakauondoa kwa jitihada za Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni rahisi sana, sheria ndogo zinatungwa na zinasimamiwa. Sasa Kagera ugonjwa huu umekuwa kama vile UKIMWI, hauna dawa, lakini dawa yake ni ndogo mno, ni kuing'oa migomba ile na wananchi

wasimamiwe ugonjwa huo uondoke. Inatakiwa wananchi wapate msaada ugonjwa huu uondoke ili mkoa huu uondoke kwenye dimbwi la umasikini la mkoa mitano ya mwisho. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nimalizie kwa kusema kwamba miaka nyuma kidogo tumechangia sana kujenga maabara za sekondari. Tumejenga sekondari nyingi nchini chini ya mpango maalum, majengo mengi yamekamilika tukaanza kujenga maabara. Maabara hizi sasa zimeachwa, hazijengwi tena, nyingine ziko kwenye lenta pale, kwenye *ring beam*, nyingine ziko chini ya hapo, nyingine zimeezekwa lakini hazijakamilika. Ni jitihada nzuri iliyofanyika lakini zimeachwa tu hazina kazi, ujenzi haujakamilika na maabara hizi hazijaanza kutumika.

Mheshimiwa Naibu Spika, niombe mpango ufanywe kwenye bajeti hii, maabara hizi zikamilike ili shule hizi zikamilike ziwe shule nzuri za sekondari, ziwe na vifaa vya maabara za kisayansi ili wanafunzi wasome masomo ya sayansi kwa vitendo. Zisiachwe zikaanza kuota ukungu, nyumba hazijakamilika na hazina vifaa.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, naunga mkono hoja kwa asilimia mia moja. Ahsante sana. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Jamal Kassim Ali atafuatiwa na Mheshimiwa Godfrey Mchimwa, Mheshimiwa Kanyasu John Constantino ajiandae.

MHE. JAMAL KASSIM ALI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi asubuhi ya leo kuchangia katika bajeti hii ya Serikali. Kwanza, nikupongeze kwa umahiri ambao umeonesha ndani ya Bunge hili na kwa Watanzania wote katika kuendesha vikao vya Bunge kwa uimara na ujasiri mkubwa kwa kufuata kanuni na taratibu ambazo tumejiwekea. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kabla ya kwenda, nimpongeze Mheshimiwa Waziri, Mheshimiwa Dkt. Mipango na timu yake kwa kazi kubwa na nzuri ambayo wamekuwa wakiifanya kuhakikisha kwamba Serikali inakusanya pesa za kutosha kwenda kugharamia gharama mbalimbali za maendeleo ya nchi yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nianze kwenye suala la VAT. Mheshimiwa Dkt. Mpango katika mawasilisho yake ya mapendekezo ya bajeti, katika marekebisho ya Sheria ya VAT amesema kwamba sasa VAT baina ya pande hizi mbili za Muungano yaani Tanzania Zanzibar na Tanzania Bara zitatozwa *at a point of destination*.

Mheshimiwa Naibu Spika, nimwambie Mheshimiwa Waziri, biashara baina ya pande hizi mbili za Muungano zimekuwa zikikabiliwa na changamoto kubwa ya kodi mpaka sasa bado hatujaweza kuzitatu. Kuruhusu utaratibu huu ni sawasawa na kwenda na kijinga cha moto kwenye *petrol*, tunakwenda kuongeza matatizo ya kodi ambazo wafanyabiashara wetu wamekuwa wakizilalamikia, wale ambao wanafanya biashara zao baina ya pande mbili za Muungano.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa upande wa Afrika Mashariki tumeona wameingia makubaliano ya *redemption*, kodi zikusanywe *at a point of entry*, na kule mzigo unapofika basi atakuwa *remitted* ile kodi yake iliokusanywa. Na mfumo huu ndio uliokuwa unatumika hapo kabla ya mabadiliko ya Sheria mpya VAT ya mwaka 2015. Nimwambie Dkt. Mpango, katika utaratibu huu mpya, kwanza tunaenda kutengeneza mgogoro wa kikodi kwa wafanyabiashara wetu, lakini pia tunaenda kusababisha au kutengeneza *loophole* ya watu kukwepa kodi. Kwa mfano leo hii, mtu akinunua mabati yake hapa Dar es Salaam akasema anayapeleka Zanzibar hatotozwa VAT. Lakini yale mabati yanaweza yasifike Zanzibar yakaishia hapa hapa Dar es Salaam, kwa hiyo, tutakuwa tunapoteza kodi yetu. Kwa hiyo, nikuombe kabisa katika hili tunaomba utaratibu ule ambao ulikuwa unatumika hapo awali uzidi au uendelee kutumika. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, niende kwenye mabadiliko ya Sheria ya Kodi ya Mapato, niungane na baadhi ya Wabunge wenzangu ambao hawakuunga mkono hoja ya kutozwa kodi Wabunge katika *gratuity*, niunge mkono hilo. Nilivyopitia Sheria Namba 11 ya mwaka 2004 ya Kodi ya Mapato katika jedwali la pili nilikuta kwamba watu na taasisi ambazo zinasamehewa kodi si Wabunge peke yake. Wapo watu wengine, zipo taasisi zingine ambazo zinasamehewa kodi. Kwa hiyo, Dkt. Mpango katika hiyo hoja yako ya kusema unataka ujenge mazingira ya usawa naona kwa hapo itakuwa haina mashiko. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nikuombe kabisa, kama ambavyo umeona kuna hoja na haja ya wale wote wengine waendeleo kusamehewa kodi za mapato kwa mujibu wa sheria yetu ile kama ilivyo katika jedwali lake la pili basi, hoja na haja hizo bado ipo kwa Wabunge; Wabunge waendeleo kusamehewa kodi katika *gratuity* zao ambazo wanalipwa baada ya kumaliza kipindi chao cha Ubunge. Hoja na haja hiyo ipo, wenzangu wengi wamezungumza na mimi nikuombe kabisa, niombe Serikali yangu sikivu katika hili itufikirie sana. Kwa vile muda ni mdogo sitaki kuzungumza mengi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini eneo lingine kwanza nikupongeze na niwapongeze wafanyabiashara wa Tanzania kwa kuutikia wito wako wa kuanza kutumia mashine za kielekitroniki yaani hizi za *EFDs* katika kutoa risiti pale ambapo wanauza bidhaa zao.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini ningependa kujua kwa sasa ukuaji wa sayansi na teknolojia umepelekea mabadiliko makubwa kabisa hata katika *transaction* zetu hizi za mauzo. Kumekuwa na ukuaji mkubwa katika *e-commerce* na naamini Wabunge wenzangu mnashuhudia hilo. Leo hii kuna miamala inayofanywa kupitia moja kwa moja baina ya benki zetu kwenda kwa wauzaji. Kuna miamala ambayo inafanywa kupitia simu zetu, mfano mdogo tu asilimia kubwa leo ambao wanatumia ving'amuzi, hawalipi *cash* dirishani wanatumia simu zao kulipia gharama mbalimbali za ving'amuzi hivyo vya televisheni. Katika eneo hili Mheshimiwa Dkt. Mpango tunaomba uje utuambie basi Serikali kupitia *TRA* imejipangaje, *ku-track records* zote za mauzo hayo kuhakikisha kwamba na wao basi, wanachangia au wanakuwa sehemu ya kuchangia katika kodi ya Serikali yetu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nije kwa upande wa CAG. Ofisi yetu ya Mdhubiti na Mkaguzi wa Serikali imefanya kazi kubwa na nzuri sana kwa Taifa letu. Imefanya kazi kubwa na nzuri kwa Taifa letu na sote mashahidi, Ofisi ya Mdhubiti na Mkaguzi Mkuu wa Serikali imekuwa ikitoa mapendekezo ya maboresho mbalimbali ambayo yameisaidia Serikali yetu hii kutokuingia katika hasara au upotevu mbalimbali wa fedha za umma. Lakini ofisi hii imesaidia Serikali kurudisha pesa mbalimbali ambazo aidha, watu walikwepa kulipa au watu walifanya ubadhirifu na kuwa sababu ya watu kuchukuliwa hatua kisheria kwa makosa hayo. Nimuombe Mheshimiwa Waziri katika Bajeti ya mwaka jana, ofisi hii tuliitengea shilingi bilioni 74; katika bajeti ya mwaka huu tumeitengea shilingi bilioni 44.

Mheshimiwa Naibu Spika, nini maana yake? Maana yake tunaenda kumfunga miguu CAG asiende kukagua tunaenda ku-*reduce* ile scope yake ya ukaguzi na hii athari yake ni nini kwa Taifa letu? Kwanza kwa vile mwaka huu tumeona asilimia 40 ya pesa za bajeti ya Serikali zinaenda kwenye miradi ya maendeleo tutatengeneza mianya ya watu ambao hawana nia nzuri na Serikali yetu kwenda kuzitumia hizi pesa kutokidhi yale malengo ambayo yamewekewa kwa sababu ambayo watajihakikishia kwamba, hakutokuwa na ukaguzi wa kutosha ambao unaweza ukabaini huenda ubadhirifu au wizi katika maeneo hayo.

Mheshimiwa Naibu Spika nimepitia ripoti ya CAG ya Taarifa za Ukaguzi kwa Mwaka wa Fedha 2015, ukisoma tu katika *preamble* ripoti ile inabainisha kwamba CAG amefanya kazi kubwa na nzuri. CAG katika ripoti yake ile ameweza kutubainishia kwamba Serikali imepoteza takribani shilingi bilioni 100 katika eneo la ukwepa wa kodi. (Makofi)

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha muda wa Mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa muda wako umekwisha.

MHE. JAMAL KASSIM ALI: Baada ya kusema hayo, naamini Mheshimiwa Waziri atakuja na hoja ya haya niliyoyaibua. Ahsante sana. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Kanyasu John Constantine, atatutiwa na Mheshimiwa Innocent Bashungwa, Mheshimiwa Lolesia Bukwimba ajiandae.

MHE. CONSTANTINE J. KANYASU: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru, naomba pia nitumie nafasi kukupongeza kwa namna ambavyo unaendesha Bunge letu na niwape pole wenzetu ambao wanasubiri siku ambapo utalegeza msimamo. Nadhani hii ndio namna bora ya watu kuheshimu taratibu na sheria. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kwanza nianze kuchangia kwa hoja ya Mkoa wa Mwanza, Geita na Kagera kuonekana ni mikoa maskini zaidi Tanzania. Mwanzo ni kweli na nilikuwa napata shida, na nilikuwa sielewi mantiki ya suala hili linatoka wapi? Lakini nimekuja kugundua sababu za msingi ni kama ambazo wenzangu wamezieleza. Yapo mazao na kazi za msingi ambazo zilikuwa zinafanya maeneo haya yaonekane maeneo ambayo uchumi wake uko juu, yanaenda yanakufa polepole.

Mheshimiwa Naibu Spika, ukizungumzia Mkoa wa Mwanza na Mkoa wa Geita, ambao miaka yote tulikuwa tunajivunia pamba, sasa hivi pamba imekufa hakuna dalili kuna mkakati maalum wa Serikali wa kurudisha zao hili kwenye chati na ukiangalia *trend* yake ya uzalishaji kwa miaka mitano, mwaka jana ilikuwa *even worse*. *(Makofi)*

Kwa hiyo, nadhani kwamba, hatuna sababu kwa nini tusiwe maskini. Mkoa wa Kagera walikuwa kahawa inakosa soko, walikuwa na migomba, migomba inaugua, ndivyo ilivyo katika mikoa mingine mingine ya Mwanza na Geita. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, leo tunaanza msimu wa pamba, lakini nataka kukuambia mpaka leo bei haijulikani na wananchi wana pamba iko ndani na ni haya haya ambayo mwakani zikija takwimu hapa itaonekana mikoa hii ni maskini sana. Kwa hiyo, nilikuwa nasema, Serikali pamoja na kutoa takwimu hizi bado ina kazi ya kufanya ili kuhakikisha kwamba, ina-*coordinate* mazao haya na kazi hizi za wananchi ziweze kufanya kazi vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini ukiangalia katika Mkoa wa Geita, ambao una dhahabu katika kila Wilaya, haijulikani mpaka leo wale wachimbaji wenyewe wa dhahabu wanauza wapi? Wachimbaji wadogo wadogo wa

dhahabu haijulikani wanauza wapi? Wanaojulikana ni wanunuzi wa dhahabu wakubwa wakubwa. Kwa hiyo, maana yake ni kwamba uchumi huu mdogo katika *level* ya chini hauko *coordinated*, haujulikani. Lazima wananchi hawa waonekane ni maskini, lakini *influx* inayosababishwa na machimbo katika Mikoa ya Geita na Mwanza na wapi ni kubwa sana na watu wote hawa wako bize kwenye kazi za kiuchumi. Nilikuwa nadhani watu wa uchumi wanatakiwa wafanye kazi vizuri zaidi hapa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, niende kwenye pendekezo la kuondoa msamaha wa kodi kwenye bidhaa ambazo walikuwa wanauziwa vyombo vyetu vya ulinzi na usalama. Naweza nikaunga mkono suala hili, lakini naomba nitoe mapendekezo yangu kwamba bidhaa hizi zinaweza zikalipiwa kodi, lakini uwekwe utaratibu ambao utavifanya vyombo yetu vya ulinzi na usalama viwe na *credit card* wakati wa kufanya manunuzi. Kwa mfano kama askari hawa wataweza kwenda kwenye duka lolote bila kujali duka hili ni lile ambalo limetengwa, wakiwa na *credit card* au *debit card* na wakaweza kupata punguzo la kodi pale pale, mantiki ya maduka haya itaendelea kuwa ile ile na mantiki ya kuwapa huduma nyepesi wanajeshi watu itakuwa ile ile.

Mheshimiwa Naibu Spika, unapooongeza mshahara au ukaongeza pesa kwenye mshahara wake haijulikani huyu mtu atanunua nini kwa mwezi, nina uhakika kwamba tutaendelea kufanya maisha ya vyombo hivi kuwa vigumu zaidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, na naomba nichangie pia kwenye suala la kufutwa kwa misamaha kwenye taasisi mbalimbali. Ni kweli kwamba, Serikali ilikuwa inapoteza karibu shilingi trilioni mbili kwenye kodi kwa sababu ya misamaha, lakini ninataka tu kutoa hoja hapa kwamba kama vyombo hivi vitalipa kodi, urasimu wa namna ya kurejeshewa kodi hii lazima Serikali ijipange vizuri. Kwa sababu nitapa wasiwasi namna wanavyokwenda kugagua na kujiridhisha kwamba, bidhaa hizi zilizoingizwa zimetumika kwa mujibu wa malengo yaliokusudiwa na matokeo yake tuta-*demoralize* hawa waliokuwa wanasaidia. Maana yake ni lazima tukubaliane nchi yetu mpaka leo, sehemu kubwa ya Hospitali zilizo kwenye Wilaya, sehemu kubwa ya taasisi ziliko hapa, shule pamoja na nini zinamilikuwa na taasisi mbalimbali. Kama watu hawa watakatishwa tamaa na wataacha tutakuwa tunarudi nyuma badala ya kwenda mbele. Kwa hiyo, lazima Serikali iangalie namna ya kulifanya hili ili lisije likatela usumbufu.

Mheshimiwa Naibu Spika, yamefanyika marekebisho mbalimbali kwenye kitabu cha Mheshimiwa Waziri, nampongeza sana Waziri kwa kuondoa baadhi ya tozo kero kwenye maeneo mbalimbali. Lakini nilitaka kusema bado mazingira ya kufanya biashara kwenye nchi yetu ni magumu sana. Nitoe mfano sehemu moja tu. Sehemu ya hoteli, mtu akiwa na hoteli leo pamoja na kupata

leseni, pamoja na kupata *tax clearance* kutoka TRA itaanza kulipa OSHA, atalipa Fire, atalipa *hotel levy*, ana aina ya tozo pale karibu kumi, ambazo zote hizi zinafanya mzunguko wa pesa kwa wananchi kuwa mdogo. Sasa inaonekana Serikali inajiaanda tu kukamata pesa kila kona na kuzirudisha kwake.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nilikuwa nadhani kwamba bado kuna haja ya kuangalia vizuri, kwenye hoteli hapo utakuna na mtu wa afya, utakutana na mtu wa TFDA, utakutana na kila aina ya ushuru na wote hawa ni vyanzo vya mapato, nilikuwa nadhani kuna haja nzuri ya kuliangalia vizuri upya hili. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu kodi za majengo, naweza kusema kwamba nilikuwa naunga mkono watu wa Halmashauri waendeleo kutoza hizi, lakini nitaunga mkono TRA iwapo Mheshimiwa Waziri, utatuambia ni kwa namna gani pesa zilizokadiriwa kwenye Halmashauri atahakikisha zinapatikana kama zilivyo kwenye bajeti, vinginevyo tutajikuta kwamba, wakishindwa kukusanya TRA madhara yakuwa makubwa sana kwenye Halmashauri zetu za Wilaya.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu makato kwenye *gratuity* ya Mbunge; nilitaka tu nimkumbushe Mheshimiwa Waziri, sisi Wabunge wa Bunge la Tanzania kwanza ni Wabunge tunaolipwa kidogo zaidi kuliko Mabunge yote Afrika Mashariki. Nataka nitoe takwimu hapa, ukichukua *salary* na *allowance*, Bunge la Kenya walipwa dola 11,000, Rwanda dola 9,000, Uganda dola 8,000, South Sudan dola 7,000, Burundi dola 6,000, Tanzania ni *least pay* dola 5,000, hii ni *salary* na *allowance*. Sasa atuambie baada ya kuingiza haya makato anakwenda kuboreha wapi ili tufanane na nchi zingine? Kama hilo halifanyiki nataka kumshawishi Mheshimiwa Waziri afikirie namna mpya ya kutanua hii *tax base* kwa sababu kinachomsumbua sasa ni kufikiri kwenye *base* ile ile wakati unaongeza *projection*. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, na njia rahisi ya kutanua *tax base*, akumbuke kati mwaka 2007 na 2010, Serikali iliweka *stimuli* kwenye baadhi ya viwanda na mazao ili kuwa inalinda visife ili Serikali isipoteze walipa kodi. Sasa ushauri wangu hapa tunavyo viwanda vingi vimesimama, kama tunataka kuongeza kukusanya mapato tupeleke pesa huko viwanda vifufuke tuanze kukusanya kodi vinginevyo leo wataanza kukata kodi kwenye *gratuity*, kesho watakuja kwenye *allowance*, atakuja kwenye *per diem* baadaye pataisha pa kukata kodi wakati huo anaendelea kupanua *projection*. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nilikuwa ninaomba pia suala la polisi ambao wamewekwa kwenye chanzo cha mapato. Unapo-*commercial raise service* ukawambia polisi wakae barabarani ukawapa malengo ya kukusanaya shilingi bilioni moja, maana yake unawambia wakamate sana watu barabarani na

kwa tabia ya polisi hawa-*negotiate* na wateja tutaanza kupata migogoro mingi kwa sababu watajielekeza kwenye kufikia malengo ya kukusanya shilingi bilioni moja kwa mwezi. Nilikuwa nadhani hawa wangeachwa watoe huduma na inapotekea wanatoa faini iwe ni faini ya kawaida, lakini wanapowekwa kwenye kikapu cha kuanza kukusanya pesa na kwamba lazima walete shilingi bilioni fulani lazima tunatengeneza mgogoro mkubwa kati ya watumiaji wa barabara na poilisi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, na lingine ni kuhusu kodi kwenye *withdraw* mbalimbali M-pesa na benki. Nataka tu kufahamu kwamba Serikali imejiandaa kuweka *regulatory board* ambayo ita-*control* sasa wasipandishe hovy hovy. Walizoea hizi pesa zote kuzichukua wao, sasa tumepeleka kodi pale matokeo yake wataongeza, tutajikuta watu wanaogopa kupeleka fedha benki.

Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja, nashukuru sana. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Innocent Bashungwa atafuatiwa na Mheshimiwa Lolesia Bukwimba, Mheshimiwa Dkt. Shukuru Kawambwa ajiandae.

MHE. INNOCENT L. BASHUNGWA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi na mimi niweze kuchangia Bajeti ya Serikali. Nianze kwa kukupongeza Mheshimiwa Naibu Spika kwa kazi nzuri unayoifanya ya kuendelea kuliongoza Bunge letu Tukufu.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia nichukue nafasi hii kumpongeza Mheshimiwa Waziri Dkt. Mpango na Naibu Waziri kwa maandalizi mazuri ya bajeti na Serikali kwa ujumla. Pamoja na maandalizi haya mazuri, mapungufu hayakosi.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kwanza nianze na bajeti ya sekta ya kilimo iliyotengwa, asilimia nne nukta tisa ambayo ni takribani shilingi trilioni moja nukta tano.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninatamani sana malengo yetu ya Serikali na nchi yetu ya kuwa nchi yenye kipato cha kati ifikapo mwaka 2025 tuyafikie na natamani sana malengo ya nchi yetu ya kuwa na uchumi wa viwanda ifikapo mwaka 2020 tuyafikie. Lakini ili tuweze kuyafikia, lazima tutende kwa vitendo, asilimia 4.9 ya bajeti ya sekta ya kilimo ni ndogo sana. Kwa sababu ukiangalia Watanzania walio wengi takribani zaidi ya asilimia 75 wamejikita kwenye shughuli za kilimo na hili tuweze kuwa na *social economic transformation* ya kuweza kutupatia uchumi wa viwanda, inatubidi kuhakikisha shughuli zao ambazo wanazifanya ndipo tuelekeze hizi sera za uchumi wa viwanda. Sasa shilingi trilioni 1.5 ni ndogo sana kama kweli tuna dhamira ya kujenga uchumi wa viwanda ambao unawagusa asilimia zaidi ya 75 ya Watanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, najua Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango anaweza akasema kwamba tukisaidia kujenga miundombinu *in one way or another* tutakuwa tumesaidia sekta ya kilimo. Ni sahihi, miundombinu ni *catalyst* ya maendeleo, lakini ifike mahali turudi kwenye kutimiza lengo tulilosaini la Maazimio ya Maputo kwamba asilimia kumi ya bajeti iende kwenye sekta ya kilimo, bado tuko mbali sana. Nipende kuiomba Serikali jambo hili ilitilie maanani sana kwa sababu uchumi wa viwanda utakaowagusa Watanzania wengi, lazima tuhakikishe sekta ya kilimo tunajikita huko kuchakata kwa mazao ya wakulima na wafugaji ndio iwe *focus* ya mwelekeo wa Serikali ya viwanda.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo la pili naomba nizungumzie bei ya kahawa. Waheshimiwa Wabunge wanaotoka kwenye Majimbo yanayolima Kahawa wameizungumza sana, viongozi kabla ya uchaguzi wamewaahidi wakulima wa kahawa kwamba zile kodi kero 26 zitaondolewa baada ya hii Serikali ya Awamu ya Tano kuingia madarakani.

Sasa nipende kumuomba Waziri wa Fedha atakaposimama kufanya *wrap-up* atuambie hizi kodi zinakatwa lini. Sasa hivi wakulima wa kahawa wako wanavuna kahawa, walitegemea bei ya msimu huu ihusishe makato haya ili wapate faida zaidi hata kama soko la bei ya kahawa la dunia liko chini, tukiondoa hizi kodi itasaidia wakulima wetu wapate bei nzuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo la tatu, naomba nizungumzie Taasisi ya TSC (*Teachers Service Commission*). Niishukuru Serikali kwa kuanzisha hiki chombo ambacho kimelenga kutetea maslahi ya walimu nchini, lakini toka mwaka jana baada ya kuunda sheria sijaoana mchakato ambao unaonesha kwamba kweli hiki chombo kimejipanga kutatua kero za walimu nchini. Sijasikia katika hotuba ya Mheshimiwa Waziri ikizungumzia wamejipanga vipi katika rasilimali watu na fedha kuhakikisha TSC ina *take off*, na ukiangalia changamoto za walimu bado zipo, *arrears* za walimu bado hazijalipwa asilimia 100. Na nikizungumzia Karagwe naamini changamoto hii pia ipo katika nchi nzima, suala la kupandishwa madaraja walimu lakini *effect* ya *payment* inachelewa. Sasa TSC ingekuwa imeshaanza naamini sasa hivi wangukuwa wako katika kutatua hizi changamoto, kwa hiyo nipende kuiomba Serikali, TSC ni chombo muhimu cha kutetea maslahi ya walimu nchini, kipeni rasilimali watu na fedha ili kiweze kufanya kazi.

Mheshimiwa Naibu Spika, nizungumzie suala la wigo wa kodi. Ukiangalia historia ya uandaaji wa bajeti za Serikali, kwa kweli bado tuna *narrow tax base*, ifike mahali Wizara ya Fedha na Mipango na Serikali kwa ujumla muangalie *avenues* nyingine za kodi ili tuweze ku-*broaden tax base*. Wale *existing tax payer's* itafika mahali watakuwa wanakuwa *disincentivized* kuendelea kulipa kodi kwa sababu kila mwaka tunaongeza *increments* kwenye *tax items* hizohizo, tunashindwa kuwa wabunifu wa vyanzo vipya vya mapato ili *tax base* ipande,

mapato yakue bila kuweka *burden* kubwa kwa wale *honest tax payers* na katika hili niombe Serikali muandae mkakati wa kuleta *informal sector* kwenye *formal sector* ili huu mkakati wa ku-broaden *tax base* uendane na kuingiza *informal sector* kwenye *formal sector* ili tuweze kukuza mapato nchini.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia nizungumzie suala la *Dar es Salaam Stock Exchange*. Serikali yetu kwa muda mrefu imekuwa ikijitahidi kuweka sera za kukuza *Dar es Salaam Stock Exchange*, lakini nimeshangaa katika bajeti hii ambayo imewasilishwa tunapiga hatua tatu mbele, halafu tunakwenda hatua nne nyuma. *Capital gains tax on sales of shares*, kwa kweli Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango, nikuombe sana, kwa kufanya hivi tutakuwa tunaua *Dar es Salaam Stock Exchange* isiweze kushindana na *stock exchange* nyingine ambazo ziko Afrika Mashariki, na ni mkakati mmoja wapo wa kuisaidia nchi yetu tuweze kupata mitaji ya kuwekeza kwenye uchumi wetu wa viwanda kupitia kwenye *Dar es Salaam Stock Exchange*. Na hii ni dalili ya kuwa na *narrow tax base* ambayo inaangalia *low hanging fruits*, twende kwenye *high hanging fruits*, najua ni kazi lakini naamini kwa uwezo wako mahiri na Wizara yako kwa kushirikiana na Wizara nyingine mnaweza, hii kodi ya *capital gain tax on sales of shares* naomba muiondoe Mheshimiwa Waziri. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nizungumzie suala la mwsiho. Karagwe, NSSF ilikuwa na lengo zuri la kushirikiana na Vyama vya Ushirika kutoa mikopo ya bei nafuu kwa wananchi lakini ule mchakato ulikwenda ndivyo sivyo. Kuna wananchi wengi Jimbo la Karagwe walitozwa hela, wengine mpaka kufikia shilingi 280,000 kwamba watapata mkopo wa bei nafuu na baadaye wataingizwa kwenye Bima ya Taifa. Huu ni mpango mzuri, niombe Serikali i-review huu mkakati lakini pia izungumze hizi fedha ambazo wananchi wangu walitoa kwa ajili ya kupata mikopo ya bei nafuu na Bima ya Taifa wanarudishiwa lini na kama hawarudishiwi basi turudi kwenye huu mpango, uwe *reformed* uweze kuwasaidia wananchi wa Karagwe na nchi nzima kwa ujumla.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo naunga mkono hoja, ahsante. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Lolesia Bukwimba, atafuatiwa na Mheshimiwa Dkt. Shukuru Kawambwa, Mheshimiwa Hassan Masala ajiandae.

MHE. LOLESIA J. BUKWIMBA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi ili niweze kuchangia katika bajeti hii. Nichukue nafasi hii kumpongeza Mheshimiwa Waziri wa Fedha pamoja na Naibu Waziri wa Fedha kwa hotuba nzuri ambayo waliwasilisha hapa Bungeni kuhusiana na suala zima la uchumi na masuala ya fedha kwa ujumla.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa nianze kwa suala la umaskini. Katika hotuba hii nimeona jinsi ambavyo amezungumzia habari ya hali ya umaskini hasa katika mikoa ya Kanda ya Ziwa ambapo amezungumzia kuna Mikoa ya Kagera, Geita, Mwanza, Kigoma na Singida. Kwa hiyo ni changamoto ambayo mimi binafsi ninaikubali kwa sababu kutokana na hali halisi ya uchumi na hali halisi ya maisha wananchi walio katika eneo hilo. Kwa hiyo, niombe sasa, nilivyokuwa nikiangalia bajeti kwa ujumla sijaweza kuona jinsi ambavyo Serikali imejipanga kuweza kufanya mabadiliko ya kiuchumi katika maeneo haya ambapo yameonekana kwamba yako nyuma sana kiuchumi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, napenda kuishauri Serikali kwamba kwa sababu tafiti hizi zimefanyika tangu mwaka 2012; kwa hiyo, taarifa hii inajulikana kabisa kwamba mikoa hiyo iko katika hali mbaya ya kiuchumi yaani wana umaskini uliokithiri.

Kwa hiyo, naiomba Serikali sasa iwekeze nguvu katika mikoa hii ili kuweza kunusuru maisha ya wananchi, hasa kiuchumi. Ninasema hivyo kwa sababu tukiangalia wananchi katika maeneo haya wanategemea shughuli mbalimbali za kiuchumi, wanategemea kilimo, wanategemea uvuvi na kuna shughuli nyingi sana za kiuchumi. Kwa hiyo, Serikali iangalie namna sasa ya kuwekeza katika shughuli hizi za kiuchumi ili kuwasaidia wananchi waweze kuondokana na hali ya umasikini iliyokithiri katika maeneo hayo.

Mheshimiwa Naibu Spika, nikiangalia katika Mkoa wangu wa Geita, shughuli za kiuchumi ambazo zinafanyika kwenye mkoa huu ni kilimo, uvuvi, lakini sasa katika uvuvi hakuna jitihada za dhati katika Serikali za kuweza kuwasaidia wavuvi. Wanafanya shughuli hizi za kiuvuvi bila kupata msaada wowote wa kuwawezesha wavuvi ili waweze kujikwamua katika hali ya umasikini waliyonayo. Kwa hiyo, niombe Serikali iweze kutoka na Mpango Mkakati kwa ajili ya kuwasaidia wananchi ili waweze kuondokana na hali ya umasikini wa kipato cha sasa hivi na waweze kujikwamua. Kwa sababu tunakoelekea Serikali tumesema kwamba tunahitaji Tanzania ipige hatua ili tuwe na uchumi wa kati, sasa hatuwezi kufikia kwenye uchumi wa kati bila kuweza kuwasaidia wananchi katika shughuli mbalimbali za kiuchumi walizonazo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nikizungumzia katika masuala ya uchimbaji wa madini, naomba pia Serikali iwekeze nguvu katika eneo hilo kwa sababu eneo hilo pia watu wanajishughulisha na shughuli hizo za uchimbaji wa madini. Kweli mmetenga shilingi milioni 900 lakini niombe Serikali ikiwezekana iongeze zaidi ya hapo, vilevile iweze kuwawezesha hata kielimu wananchi ili waweze kufanya shughuli hizi kwa ufanisi wa kutosha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, katika upande wa afya, inaonyesha kabisa kwamba kweli katika upande wa afya bado changamoto ni kubwa sana hasa katika maeneo ya vijijini. Sera ya Taifa imezungumzia kwamba katika Mkoa tuwe na hospitali ya rufaa, katika Wilaya tuwe na Hospitali ya Wilaya, katika kata tuwe na kituo cha afya, vijijini tuwe na zahanati. Lakini hali halisi iliyoko kwa sasa inaonyesha jinsi ambavyo changamoto bado ni kubwa sana, unakuta vijiji vingi havina zahanati na ndiyo maana sasa katika harakati ya kuweza kupunguza vifo, hasa kwa watoto pamoja na akina mama wajawazito bado takwimu zinaonyesha kuwa ni juu sana.

Kwa hiyo, niombe Serikali iangalie uwezekano mkubwa wa kuelekeza nguvu zaidi katika sekta hii ya afya ili kupunguza uwezekano wa vifo vya watoto pamoja na akina mama wajawazito. Kwa sababu haiwezekani unakuta wanawake, wanasafiri kwenda umbali mrefu sana kwenda kufuata huduma za afya.

Mheshimiwa Naibu Spika, sambamba na hivyo katika zahanati hatuna wataalam wa kutosha, katika vituo vya afya wataalam wa afya ni wachache. Kwa hiyo, niombe Serikali iangalie kwa kina katika mpango huu kuweza kuona kwamba basi iweze kuangalia uwezekano wa kuwasaidia kuongeza zaidi kasi na fedha nyingi kwa ajili ya kuwezesha kuweza kujenga zahanati za kutosha lakini vilevile kupeleka vifaa tiba katika vituo vya afya, zahanati, Hospitali za Wilaya na Mikoa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile katika mikoa mipya, natoka katika mkoa mpya, tunaomba Serikali iangalie mikoa hii. Kwa sababu ni mikoa mipya hatuna hospitali za rufaa, hata zile zilizopo ambazo zimetengwa kwa sasa bado zina changamoto kubwa sana, kwa hiyo niombe Serikali katika bajeti hizi iangalie uwezekano wa kuangalia mikoa hii kwa kina iweze kuhakikisha zinapata huduma, zinajenga hospitali hizi ili kuwawezesha wananchi katika mikoa hii kuweza kupata huduma iliyo bora. Lakini vilevile kuongeza vifaa tiba pamoja na wataalam ambao ni madaktari na watu muhimu ambao wanaweza wakasaidia wananchi. Tuna upungufu mkubwa sana wa wahudumu wa afya katika zahanati na katika hospitali hizi, mara nyingi watu wanakwenda kupata huduma, lakini wanachukua muda mrefu kuweza kupewa huduma kwa sababu tuna upungufu wa wataalamu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, niombe Wizara inayohusika pia pamoja na Serikali kwa ujumla, hebu tuangalie namna ya kutatua changamoto hasa katika sekta ya afya ili wananchi waweze kupata huduma safi; mtu akiwa na afya atakuwa na uwezo wa kufanya kazi zake vizuri, usipokuwa na afya hata kazi huwezi ukafanya vizuri. Kwa hiyo, niombe Serikali katika mpango wake huu iangalie namna ya kuboresha huduma za afya ili kuwawezesha wananchi

kuweza kupata huduma bora, safi na hatimaye basi tuweze kuwa na afya njema hasa kwa wananchi wetu walioko vijijini. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, pia katika upande wa elimu, naona kweli kabisa Serikali imetenga fedha nyingi kwa upande wa elimu. Naomba hasa katika mikopo kwa wanafunzi, kuna wanafunzi wengi sana wanaotokea vijijini ambao hawapati mikopo hii. Namshukuru Mheshimiwa Waziri wa Elimu kwa hatua anazozifanya kwa sasa kuweza kuiangalia sekta hii kwa undani.

Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana. Naunga mkono hoja, naomba Serikali iweze kuifanyia kazi. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Dkt. Shukuru Kawambwa, atafuatiwa na Mheshimiwa Hassan Masala, Mheshimiwa Richard Mbogo ajiandae.

MHE. DKT. SHUKURU J. KAWAMBWA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kunipa nafasi hii ya kuchangia hoja ya Waziri wa Fedha na niungane na Waheshimiwa Wabunge waliotangulia kukupongeza sana kwa kazi nzuri unayoifanya, tunakutakia kila la heri na mafanikio, najua kiti kizito, lakini kimepata mwenyewe, hongera sana na tunakutakia kila la heri. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kuchukua fursa hii kumpongeza Waziri wa Fedha kwa hotuba na bajeti nzuri na ni mategemeo yangu kwamba chini ya uongozi wake tutapata utekelezaji unaofanana na hotuba yenyewe.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kuchukua nafasi hii kuipongeza Serikali ya Awamu ya Tano kwa kukamilisha mradi wa mabasi yaendayo kwa kasi na kuuzindua vizuri na kuwapa wananchi fursa ya kuweza kuuzindua mradi huo kwa siku kadhaa bila ya malipo yoyote. Kwa kweli mradi huu ni mradi mkombozi, utakaowawezesha wananchi wetu kupiga hatua za maendeleo, unawaondoshea adha ya usafiri, lakini mradi huu pia unawapunguzia muda mwingi ambao walikuwa wanaupoteza kwa ajili ya kusafiri na badala yake muda huo sasa watautumia kwa ajili ya kuzalisha mali na bila shaka tutapiga hatua kubwa zaidi ya kimaendeleo kwa sababu ya uwezo huu mkubwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, niombe Serikali, wakati inaendelea katika kusimamia mradi huu ihakikishe kwamba inashughulikia changamoto zilizobaki ili mradi huu uwe na mafanikio zaidi. Serikali iweze kununua mabasi yale 140 mengine ambayo yanahitajika zaidi katika mradi huu, lakini pia kukamilisha jengo la kuwawezesha watumishi wale waweze kufanya kazi vizuri na mradi uweze kuwa na mafanikio. Mradi ni mzuri na uwekezaji huu ni wa mfano katika nchi yetu ya Tanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, ningependa kuchangia pia katika kuipa pongeze Serikali katika kuthubutu, uthubutu wenyewe ni katika ujenzi wa reli ya kati kwa ngazi ya *standard gauge*, huu ni uthubutu mkubwa. Gharama ni kubwa sana lakini Serikali imeamua kuwekeza pale karibu trilioni moja katika gharama ya dola bilioni saba ili ionyeshe nia thabiti ya kutaka kujenga Reli ya Kati. Serikali ya Awamu ya Tano katika hili inaandika historia kwa sababu jambo hili litasukuma maendeleo ya nchi yetu kwa kiasi kikubwa sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, reli ya kati hivi sasa ina takribani miaka 100 sasa, kwa hiyo vizazi vingi vijavyo vitakuja kuikumbuka Serikali ya Awamu ya Tano kwa uamuzi huu adhimu wa ujenzi wa reli ya kati kwa *standard gauge*. Reli hii ya Kati kwa mawazo ya awamu iliyopita ni reli yenye uwezo mkubwa, treni yake ni ya kilometa mbili yenye uwezo wa kuendesha *speed* 120 kwa treni ya abiria na *speed* ya kilometa 80 kwa saa kwa treni ya mizigo na wagon ambazo zinabeba makontena mawili mawili, ni kontena moja juu ya lingine, kwa hiyo huu ni uwekezaji mkubwa sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye dola bilioni saba za uwekezaji ambazo zimetajwa hapa ambazo sawasawa na takribani shilingi bilioni 15, bila shaka tutahitaji wabia wenye nguvu, wenye uwezo ili waweze kushirikiana na Serikali yetu. Ie shilingi trilioni moja ambayo imewekwa pale ya shilingi katika shilingi trilioni 15 haiwezi ikajenga treni hii, kwa hiyo naiomba Serikali yetu iweke mkazo mkubwa kwa kupata wawekezaji wenye nguvu.

Mheshimiwa Naibu Spika, mwaka 2009, Serikali tatu; Rwanda, Burundi na Tanzania, iliomba Benki ya Maendeleo ya Afrika kuwakusanya wawekezaji kwa ajili ya treni hii na mkutano ule mkubwa ulifanywa Tunis. Lakini mwaka 2009 mpaka sasa hivi 2016 ni miaka saba baadaye, hatujaweza kuijenga hii reli, kwa hiyo nina imani kwamba Serikali hii itachukua jambo hili kwa uzito zaidi ili ihakikishe wawekezaji waliojitokeza Tunis mwaka 2009 au wengine waweze kufanya kazi hii wakishirikiana na Serikali yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, ningependa kusema kwamba reli kubwa kama hii mwenzake ni bandari kubwa. Kwa maana hiyo ningesema kwamba ujenzi wa Bandari ya Bagamoyo ambao tayari imetengwa jumla ya ekari 2000, sasa usemwe kwa herufi kubwa na uanze ujenzi huo ili uendane sambamba na uwekezaji mkubwa wa reli ya kati kwa kiwango cha *standard gauge*. Bila kufanya hivyo uwekezaji huu wa reli hautakuwa na tija, tuna jukumu sisi la kutoa fursa kwa nchi zisizokuwa na bahari ili ziweze kuendesha uchumi wao kwa kutumia bahari hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo Rwanda, Burundi, Kongo Mashariki nao wote watategemea sana matumizi ya bandari katika nchi yetu kwa kutumia njia hii ya reli ya *standard gauge*. Sasa nikisema kwamba ni wakati huu

sasa ambapo tufanye juhudi kubwa, Serikali ijipambanue kuhakikisha kwamba ujenzi wa bandari unaanza mara moja na zile changamoto zote ambazo zipo ambazo zingeweza kuzuia ujenzi wa Bandari hii ya Bagamoyo mapema basi ziweze kuondolewa.

Mheshimiwa Naibu Spika, nchi yetu imesaini MoU kwa ajili ya ujenzi wa bandari mwezi Septemba, 2012, lakini ikasaini pia *framework agreement* kwa ajili ya ujenzi wa Bandari ya Bagamoyo mwezi Machi, 2013. Baadaye ikasaini *implementation agreement* ya ujenzi wa Bandari ya Bagamoyo mwezi Desemba, 2013, na hatimaye nchi tatu; Tanzania, China na Oman zimesaini mkataba wa ujenzi wa bandari hii na kuzindua ama kuweka jiwe la msingi mwezi Oktoba, 2015 na aliyeongoza uzinduzi ule ni Mheshimiwa Rais Mstaafu. Oktoba, 2015 mpaka hivi sasa ni miezi tisa, nchi za Uchina na Oman ni nchi ambazo ziko *serious* kabisa katika ujenzi wa bandari hii, na wenzetu wana uwezo wa kifedha na uwezo wa kitaalam.

Mheshimiwa Naibu Spika, tuitumie fursa hii mapema. Miezi tisa hamna kitu ambacho ardhi hatujaigusa maana yake ni kwamba ujenzi wetu wa bandari unaweza ukaingia katika kitendawili. Muda ndiyo huu lazima tufanye kazi ya uhakika ili kuhakikisha kwamba bandari ya Bagamoyo inajengwa kwa wakati iweze kuungana na reli ya kati ya kiwango cha *standard gauge* kuhakikisha kwamba reli pamoja na bandari inatugeza sisi sasa kuwa Singapore ya Africa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, wananchi wa Pande na Mlingotini walipwe fidia zao kwa wakati walipwe ahadi zao walizopewa na Serikali za makazi mapya pamoja na kujengewa nyumba zao, bila ya kufanya hivyo tutashindwa kuanza kujenga bandari hii kwa wakati. Wananchi ...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha muda wa Mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Muda wako umekwisha Mheshimiwa.

MHE. DKT. SHUKURU J. KAWAMBWA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sababu muda umeisha naunga mkono hoja na nakushukuru sana. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Hassan Masala atafuatiwa na Mheshimiwa Richard Mbogo, Mheshimiwa Mahmoud Mgimwa ajiandae.

MHE. HASSAN E. MASALA: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nichukue nafasi hii kukushukuru sana lakini pia niungane na wenzangu kutoa pongezi kwako pamoja na Mheshimiwa Waziri kwa kuwasilisha bajeti kuu ya Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninayo imani kubwa sana na utendaji wa kazi ambao unafanywa na Serikali yetu ya Awamu ya Tano, hivyo mambo mengi ambayo yamewasilisha katika bajeti yetu hii nimekuwa na imani nayo kubwa sana juu ya utekelezaji wake na hii ni kwa sababu yako mambo yaliahidiwa mwaka jana wakati wa kampeni na mwaka huu tumeshuhudia tayari yameshaanza kutekelezwa. Kwa hiyo, nitajielekeza zaidi kwenye kushauri yale mambo ya msingi ambayo lengo likae katika kuboresha ili Serikali yetu iweze kutoa huduma kwa wananchi wake.

Mheshimiwa Naibu Spika, kila Mbunge aliyesimama hapa katika Bunge hili amesimama kuzungumzia changamoto zilizoko katika majimbo yetu. Wengi tumezungumzia masuala ya maji, barabara, viwanda, lakini pia tumezungumzia suala la uboreshaji wa huduma. Hizi huduma zote hatuwezi kuzileta na Serikali yetu haiwezi kufanikiwa kama haiwezi kukusanya kodi, Serikali yetu lazima ikusanye kodi na hizi kodi zinakusanywa katika vyanzo mbalimbali. Sasa nimuunge mkono Mheshimiwa Waziri wetu kwa yale aliyotuletea ambayo yanaakisi na yana lengo la kutaka kuonesha namna gani ambavyo tumedhamiria kwenda kuwaletea wananchi wetu maendeleo.

Mheshimiwa Naibu Spika, hivyo ninaunga mkono kwanza katika eneo la kukata kodi kwa Wabunge, jambo hili lazima tulipe nguvu na sisi lazima tuwe mfano hata kama limekuja kwa wakati huu nafikiri katika hitimisho Mheshimiwa Waziri atakwenda kufafanua zaidi kwa nini amelileta kwenye bajeti hii wakati anajua suala hili la posho za Wabunge kwa maana ya kile kiinua mgongo kinaenda kupatikana ndani ya miaka mitano au minne ijayo.

Kwa hiyo, mimi ninaunga mkono katika hili na tutakuwa wa kwanza katika kuhakikisha Serikali yetu inatimiza malengo yake ya kuwatumikia wananchi kama ambavyo wafanyakazi wengine, wananchi wa kawaida na wao tunavyowahimiza kulipa kodi na sisi lazima tuonyeshe mfano katika hilo eneo.

Mheshimiwa Naibu Spika, eneo la pili ambalo ningependa nalo pia kulizungumzia ni eneo la ukataji wa tozo katika mazao ya biashara ahadi hii ilitolewa na Mheshimiwa Rais wakati anafanya kampeni, aliahidi mara atakapoingia madarakani ataondoa kodi au tozo zote ambazo ni kero. Kwa sisi watu wa Mikoa ya Kusini tunapongeza na naomba nitoe salamu za wananchi wa Jimbo la Nachingwea, wananchi wa Jimbo la Ruangwa jirani zetu pale kwa sababu ni wadau wakubwa wa zao la korosho wamefurahishwa sana na kitendo cha Serikali kuondoa tozo hizi tano ambazo zilikuwa ni tatizo na kwa kiasi kikubwa ziliwarudisha nyuma wakulima wa Mikoa ya Lindi na Mtwara.

Kwa hiyo, sisi tunaunga mkono muhimu na ambacho tungependa kushauri ni namna bora na haraka kwa sababu sasa hivi tuko kwenye msimu basi waraka utoke mapema ili Vyama vyetu vya Msingi na Ushirika viweze sasa

kupkea maagizo haya na tuanze kutekeleza wakati tunakusudia kwenda kuimarisha na kuwainua wananchi wetu kiuchumi.

Mheshimiwa Naibu Spika, eneo la pili ambalo ningependa kulizungumzia ni eneo la shilingi milioni 50 kwa kila kijiji, hili ni jambo zuri na tayari tumeona kwenye bajeti kiasi cha pesa ambacho kimetengwa. Ushauri ambao ningependa kuutoa kwa Mheshimiwa Waziri wetu wa Fedha ni kwamba kwa Jimbo kama Nachingwea nina jumla ya vijiji 127 nikipiga hesabu kwa shilingi milioni 50 kwa vijiji hivi maana yake Nachingwea pekeyake tunaweza kupata zaidi ya shilingi bilioni sita karibu na milioni 300. Nachingwea imejaliwa kuwa na ardhi kubwa sana sijajua ni mfumo gani tunakwenda kuutumia ingawaje tayari tumeshaanza kuona suala la kuundwa kwa SACCOS mbalimbali bado nina mashaka namna ambavyo fedha hizi zitakavyokwenda kuwanufaisha Watanzania walio wengi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa yale maeneo ambayo yamejaaliwa kuwa na rasilimali kama ardhi na wananchi wake wanautashi wa kushiriki kwenye kilimo nilifikiri Serikali ingefikiria mara mbili namna ya kuweza kuzigawanya fedha hizi ili ziweze kuleta tija.

Mheshimiwa Naibu Spika, na ushauri huu narudia kwa mara ya pili kuutoa hata kama hauwezi kufanyiwa kazi. Nilikuwa nashauri kwa yale maeneo ambayo yana *interest* ya kilimo ni bora hizi pesa zikaletwa tukanunua matrekta. Kwa Wilaya yangu kwa idadi ya vijiji nilivyokutajia tukipata matrekta 127 sasa hivi Wilaya nzima matrekta hata kumi hayazidi, wananchi wakati huu wakuandaa mashamba wanapata shida.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo pesa hii badala ya kupelekea vikundi tungepeleka katika vyama vyetu vya Ushirika au utaratibu mwingine wowote ili waweze kununua matrekta ambayo yatarahisisha wananchi kutibulisha maeneo yao kwa gharama nafuu na hivyo tunaweza kuongeza kipato kwa wazalishaji wa kilimo na pia tunaweza sasa kuongeza jitihada na kutimiza ndoto zetu katika lile lengo la kuwa na viwanda ambavyo kwa sehemu kubwa vinategemea malighafi kutoka kwenye eneo la kilimo.

Mheshimiwa Naibu Spika, eneo la tatu ambalo ningependa kulizungumzia ni eneo la nishati, nimesoma kitabu cha mpango wa uchumi, nimeangalia kanda mbalimbali namna ambavyo zimejipanga katika kuboresha uchumi wa maeneo husika. Mkoa wa Lindi na Mkoa wa Mtwara sasa hivi ndio unaongoza kwa kutoa gesi ile ya Songosongo lakini gesi ya Mnazi Bay, lakini kwa sehemu kubwa bado nimeangalia kanda za madini ambazo zimetajwa katika Taifa letu, katika kanda hizi kwa bahati mbaya sijaona kanda hata moja kutoka Mikoa ya Kusini wakati sasa hivi kuna *gypsum* inapatikana maeneo ya Lindi, kuna madini

yanapatikana maeneo ya Nachingwea, kuna madini yanapatikana ukanda mzima wa gesi kwa maana ya pale Lindi.

Mheshimiwa Naibu Spika, bado katika kanda hizi za Kitaifa bado Mikoa ya Lindi na Mtwara hajatambulika, ingawa kuna hii *LNG plant* ambayo nimeona nayo pia Serikali imeweka mkakati wa kwenda kuboresha. Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri wakati unakuja kutoa hitimisho tunaomba ufafanuzi wa kuona namna gani katika kuboresha uchumi wa Taifa letu watu wa Mikoa ya Lindi na Mtwara ni kwa kiasi gani wanakwenda kunufaika na rasilimali hii ambayo imekuwa inatoa huduma Tanzania nzima.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini sambamba na hilo uchumi wetu hauwezi kwenda vizuri katika Mikoa ya Lindi na Mtwara kama hatuwezi kuboresha huduma ya nishati ya umeme. Bado tuna tatizo la umeme katika Mikoa yetu pamoja na kwamba gesi inatoka katika Mikoa hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunaomba Wizara ya Nishati tunampongeza Mheshimiwa Profesa Muhongo kwa jitihada anazozifanya, lakini tunaomba kupitia bajeti yetu hii basi vijiji vyetu viende kupata umeme wa uhakika lakini pia viende kuboresha viwanda ambavyo tumeshaanza kuwa navyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa hivi tunacho kiwanda cha Dangote pale Mtwara lakini bado wakazi wa Mikoa ya Lindi na Mtwara hawajanufaika kwa sehemu kubwa na kiwanda hiki kutokana na bei kuwa kubwa ya *cement* ambayo inazalishwa pale. Sasa bado wananchi wetu wako chini kiuchumi na hatuwezi kuwasaidia kama tunawauzia kwa bei kubwa wakati Dar es salaam na maeneo mengine wanapata kwa bei nafuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kuzungumza hayo naomba niunge mkono hoja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Richard Mbogo atafuatiwa na Mheshimiwa Mahmoud Mgimwa, Mheshimiwa Joel Mkanyaga ajiandae.

MHE. RICHARD P. MBOGO: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwanza nimshukuru Mungu kwa kupata hii nafasi, lakini pia naomba kuchukua nafasi hii nikupongeze Mheshimiwa Naibu Spika, kwa uimara na tunaomba Mungu aendelee kukujalia kwa afya njema ili uendelee kukalia hicho kiti na kusimamia kanuni na sheria mbalimbali na Chama cha Mapinduzi hakikufanya kosa kukupendekeza kwa kuwa hiyo ni fani yako na unaitendea haki.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza niipongeze bajeti, ni bajeti nzuri ina muelekeo mzuri kwa kuongeza pande wa Maendeleo na tumefikia asilimia 40 na vilevile imezidi kwa trilioni saba bajeti ya mwaka wa fedha 2015/2016; kwa hiyo tunategemea kupata mambo mazuri.

Pamoja na kuiunga mkono bajeti kuna mambo machache ambayo ningependa kuchangia na zaidi nianze na suala la kodi kwenye masuala ya Wabunge. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, binafsi siungi mkono hii hoja ya kuondoa msamaha kwa Wabunge kwa sababu Serikali ilianguka kwa mantiki kabisa mwaka ambao iliweza kuwapa Wabunge na viongozi wengine msamaha wa kodi waliona kuna maana.

Mheshimiwa Naibu Spika, tukianguka kwa mujibu wa Katiba wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Wabunge ndio chombo kikubwa katika Jamhuri ambacho kina wajibu wa kusimamia na kuishauri Serikali. Kwa hiyo, na tuko hapa kwa niaba ya wananchi, kwa hiyo unapomuongezea gharama Mbunge ni sawa na unamuongezea gharama mwananchi. Kwa hiyo, tunaomba sana sasa Serikali tuko kwenye hiki chombo, tunaisimamia Serikali; kwa hiyo, tunaomba hili kusudio liweze kuondolewa maana kupitisha haya marekebisha ya hii sheria ni sawa na mtu umepanda kwenye mti unakata tawi ambalo umekalia mwenyewe, sasa sidhani kama Wabunge tutaweza kuiunga mkono hoja hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ni kwenye kodi (*Capital Gain Tax*) kwenye mambo ya hisa, Serikali tuna soko la hisa na moja ya faida kubwa ya kuwa na soko la hisa ni kuweka uwazi katika makampuni ambayo yameingia pale, na makampuni ambayo yako pale kwenye soko la hisa yanatoa mahesabu yao kwa uwazi, utendaji wao wa kazi. Kwa hiyo, wananchama ambao ndiyo wale wenye hisa wakati wa kuuza zile share zao kuna faida wanayoipata kwa utofauti wa bei ya kununua na kuuza. Sasa kwa kusudio la Serikali kutoza kodi lianguka suala zima la kwamba tuhamasishe uwekezaji.

Kwa hiyo, niishauri Serikali tuanguka namna ambayo ya kutoza kodi kwenye hii faida mtu anapouza zile hisa zake ambayo itakuwa inaudhibiti mzuri. Ukichukua mtu amenunua share mwaka mmoja uliopita amekuja ameuzia leo sasa ile bei aliyonunulia kumbukumbu nani anakuwa ameitunza?

Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri ningeshauri kwamba kwa sasa hivi share zikiuzwa inachukuliwa asilimia mbili ambapo broker anapata asilimia yake, soko la hisa linapata na *capital market* wanapata mgao wao. Sasa Serikali ianguka namna kwenye hii asilimia mbili tuongeze labda tupeleke asilimia tatu, asilimia

moja ndiyo iwe kipato ambacho kinaenda kuingia upande wa Serikali badala ya kuweka kodi ambayo kui-manage kwake itakuwa inasumbua.

Mheshimiwa Naibu Spika, uzuri mkubwa katika watu ambao wapo kwenye masoko ya hisa wanatuwezesha kuongeza ufanisi, natoa makampuni zaidi ya 20 hatujafikia wenzetu kama Wakenya wana makampuni 62. Kwa hiyo, tuhamasishe makampuni mengi zaidi yaweze kuingia kwenye Soko la Hisa ili kuwe na utandawazi na Serikali iweze kukusanya kodi zake zote ipasavyo. Kwa hiyo, tutaomba sana Serikali namna ya kutoza hapa tuongeze asilimia hii mbili inayotozwa sasa hivi badala ya kuangalia kodi ambayo itakuwa kui-manage kwake pale itakuwa ni kazi ngumu.

Mheshimiwa Naibu Spika, tumezungumzia kuondoa au kufuta baadhi ya tozo kwenye mazao ya kilimo. Tunaomba Serikali iangalie kwa umakini kwa sababu kuna maeneo ambayo Halmashauri zetu ndipo wanapopatia kodi. Lakini vilevile kuna kodi na tozo ambazo haziingii kwenye Serikali au kwenye hizi Halmashauri zinaenda kwenye Vyama vya Msingi na wakulima wamekuwa wakilalamikia sana. Kwa hiyo, ninaunga mkono kuondoa zile kodi ambazo hazina tija zinaongeza gharama kwa wakulima na hasa zinakuwa zinafaidisha tu vyama vya msingi na makampuni mengine ambayo yananutua hayo mazao ya biashara.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini zaidi ya hapo tungependa kwamba katika hotuba ya Waziri hatukuona upande wa tumbaku kwamba ameweka ni tozo zipi ambazo zinapendekezwa kuondolewa. Wakati Wabunge tumeshazungumzia sana kwenye upande wa tumbaku kuna gharama nyingi, wakulima wanapata taabu kwenye bei na hizo tozo mbalimbali, kwa hiyo tunaomba ziweze kuangaliwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ni suala la maji, sera ya maji ilianza mwaka 1991 ikafeli, 2002 ikaboreshwa lakini ukiangalia mtiririko wa bajeti upande wa maji ndiyo una asilimia ndogo sana.

Kwa hiyo, nashauri angalau tuweke kati ya shilingi 20 kwa lita mpaka 50 ili tuweze kupata nakuunda mfuko wa maji tuweze kuboresha maji zaidi kwa wananchi ambao wengi wanakuwa na tabu kwenye kupata huduma ya maji na sera ya maji vijijini bado haijafikiwa ukamilifu wa zile mita 400.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna suala la VAT kwenye upande wa Bima, Serikali inakusudia kuondoa VAT kwenye Bima upande wa ndege, lakini tujaribu kuangalia ni soko ambalo halina ushindani na je, kuondoka kwake kuondoa huu msamaha kuondoa VAT kwenye hizi bima upande wa ndege tunaathiri vipi mapato yetu na ni soko ambalo halina ushindani kwa hiyo, tutakuwa hatuna kwamba tunavutia zaidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imekuwa ikitoa fedha na *cealing* kwa Halmashauri zetu, lakini tuombe mwaka ujao wa fedha Halmashauri ziangalie bajeti zao tukiangalia kiutawala Halmashauri ndizo zenye wajibu mkubwa wa kusimamia huko chini kwa sekta zote, lakini wanapangiwa kiasi kidogo kwa hiyo upande wa maendeleo kwa Halmashauri ambao ndiyo tunaangalia wapi tuna mapendekezo zaidi tunakuwa tunazuiwa na ukomo wa bajeti. Kwa hiyo, niombe Mheshimiwa Waziri Halmashauri zetu kwa mwaka ujao wa fedha ziweze kuangaliwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru naunga mkono hoja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Mahmoud Mgimwa atafuatiwa na Mheshimiwa Joel Makanyaga, Mheshimiwa Josephine Genzabuke ajiandae.

MHE. MAHMOUD H. MGIMWA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nakushukuru wewe binafsi kwa kunipa nafasi ya kuweza kuchangia kwenye hoja hii muhimu, lakini kwa namna ya kipekee naomba nichukue fursa hii kukupongeza sana kwa kazi nzuri unayoifanya ya kuongoza Bunge lako Tukufu.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nichukue fursa hii kumpongeza Waziri na Naibu wake wa Fedha kwa bajeti yao iliyokuwa nzuri. Lakini kwa namna ya kipekee naomba nichukue fursa hii kuipongeza Serikali kwa kuanza kutekeleza ilani ya Chama cha Mapinduzi kwa kutenga asilimia 40 ya bajeti ya mradi wa maendeleo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nichukue fursa kuipongeza sana Serikali kwa kuanza kutekeleza ahadi za Mheshimiwa Rais, za kupeleka shilingi milioni 50 kwenye kila kijiji na kwenye Serikali za Mitaa. Naiomba Serikali ihakikishe inatengeneza utaratibu unaoeleweka kusudi zile hela shilingi milioni 50 ziweze kuwafikia walengwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nichukue fursa hii kumshauri sana Mheshimiwa Waziri pamoja na Naibu Waziri kwamba moja ya majukumu ya Bunge ni kuishauri Serikali, lakini leo hii tumeona Waheshimiwa Wabunge wengi wamezungumzia sana tatizo la maji. Nataka nimwambie Mheshimiwa Waziri pamoja na Naibu Waziri, sisi Wabunge tumetumwa maji kwenye maeneo yetu, kwa hiyo tunataka tuone maji yanatoka. Katika eneo hili Wabunge wametoa hadi utaratibu ambao unaweza kutusaidia tukapata hela kwenye maeneo hayo. Kwa hiyo, sioni sababu ya Mheshimiwa Waziri kuanza kusita tumesema tuongeze shilingi 50 kwenye tozo la mafuta kwa maana ya dizeli na petroli. Sisi wenyewe Wabunge ndiyo tutakuwa tuko tayari kwenda kuwasemea wka wananchi kusudi wajue kwa nini tumeongeza pesa hizo, sasa sioni sababu ya Serikali kusita kwenye eneo hili.

Mheshimiwa Naibu Spika, adha ya maji inaeleweka na wanaopata tabu katika eneo hili ni wakina mama na ndoa nyingi zimekuwa zinamashaka kwa sababu ya tatizo la maji katika mjini pamoja na vijijini. Kwa hiyo, namuomba sana kaka yangu Waziri wa Fedha pamoja na Naibu wake waliangalie hili jambo kwamba moja ya miongoni mwa sera za Chama cha Mapinduzi ni kuhakikisha watu wanapata maji katika maeneo yao. Na hapa sisi kama Wabunge tumetoa *commitment* kwa kusema tuko tayari kuruhusu tutoe shilingi 50 kwenye mafuta ya dizeli na petroli kusudi tuhakikishe wananchi wetu wanapata maji katika maeneo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo tunamuomba sana Mheshimiwa Waziri pamoja na Naibu Waziri waliangalie hili jambo watakapokuja kuhitimisha hapa waone asilimia karibu 95 au 96 ya Wabunge wote wanataka kuhakikisha maji yanapatikana katika maeneo yao.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati ya Bajeti wakati inajadiliana na Wizara ilitoa mapendekezo na ilikubaliana na hoja kwamba ile tozo ya shilingi 50 sehemu ya tozo ya shilingi 50 ipelekwe kwenye afya kwa maana ya kuboresha vituo vya afya na zahanati. Kwa hiyo, hatuna sababu ya kutokukwepa kwenye eneo hili. Ni lazima tukubaliane na hii hoja kusudi wananchi walio wengi wapate huduma kwenye afya pamoja na zahanati.

Mheshimiwa Naibu Spika, sababu alizokuwa anazitoa Waziri pamoja na Naibu Waziri kwenye eneo hili, wanasema kwamba kuongeza tozo kwenye eneo hili tutakuwa tumeongeza mfumko wa bei. Siyo kweli, mwaka 2015 bajeti iliyopita tuliongeza tozo ya shilingi 50 kwenye maeneo haya, wakati uli mafuta yalikuwa yana *rank* kutoka shilingi 2100 mpaka 2500 na sasa hivi mafuta yana *rank* toka 1600 mpaka 1900 na mfumko wa bei uliendelea kubaki vilevile. Kwa hiyo, ninataka kumwambia Mheshimiwa Waziri asiingie woga kwenye eneo hili, watu wanataka maji. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na kuomba hela hizi za maji naiomba Wizara ihakikishe hizo hela zinaenda kwa wakati kumekuwa kuna tatizo la kuzichelewesha hizi hela ziende kwa wakati kwenye maeneo haya. Matokeo yake ni kusababisha miradi ya maji kuendelea kuwa ya gharama zaidi, kwa sababu mradi unapochelewa kufanyiwa kazi *automatical* gharama za maji zinapanda.

Leo hii sisi Wabunge wa CCM ndio tupo ndani tunajadili, kwa hiyo tunamwomba sana Waziri wa Fedha akubaliane na hoja hizi kwa sababu ndizo zinazowagusa wananchi waliokuwa wengi. Tutaonekana Wabunge wa CCM tumetoa maamuzi mazuri kwa maslahi ya Taifa hili. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ambalo nataka kulizungumzia ni suala la kilimo. Katika hotuba ya Mheshimiwa Waziri Mkuu, alisema asilimia 67 mpaka 72 ya Watanzania wanategemea kilimo, na yeye mwenyewe, wakati anazungumzia suala la mpango alizungumzia asilimia 67 ya Watanzania wanategemea suala la kilimo. Kulikuwa hakuna sababu ya kutokuongeza ruzuku ya pembejeo katika eneo hili. Kwa hiyo, tunamuomba Waziri aliangalie hili jambo.

Mheshimiwa Naibu Spika, yeye mwenyewe Mheshimiwa Waziri amekuja hapa ametuambia tuna kwenda kwenye mpango wa Viwanda, tunaendaje kwenye mpango wa viwanda kama malighafi hatuwezi kupata kutoka kwenye kilimo? Tunamwomba Waziri kusudi tuweze kupata malighafi ya kutosha, lazima tuhakikishe wakulima wanapata pembejeo kwa bei rahisi na wamesaidiwa katika eneo hili. Kwa hiyo, nataka nimuombe ndugu yangu aliangalie na hili jambo la kuongeza mfuko wa pembejeo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna suala la Benki ya Kilimo, hili ni suala very sensitive na ni nyeti sana, kwa hiyo tunaomba kwenye benki hii waongezewe mtaji, na ifunguliwe matawi yote katika nchi hii ya Tanzania kusudi wale amabo tumewakusudia waweze kusaidiwa katika maeneo husika. Tuna kwenda kwenye uchumi wa viwanda, lengo kubwa ni kuhakikisha tunapata mapato ya kueleweka na tunapata ajira. Serikali inajitahidi kuwashauri wawekezaji wa ndani na nje kwenye eneo hili waje kuwekeza. Na wawekezaji wanawekeza kwa nguvu kubwa sana, itakuwa ni kosa kuendelea kuzitoza malighafi katika eneo hili. Kwa hiyo, nilikuwa namuomba Waziri anapokuja atuambie kwa nini ameamua kutoa tozo ya *crude oil* kutoka sifuri kwenda asilimia kumi. Tayari watu wameshawekeza hela zao pale na tayari kuna ajira ya uhakika katika eneo hili. Ni vyema aangalie ni utaratibu gani utakaotusaidia kupata kodi, kwenye eneo la wafanyakazi *Pay As You Earn* na kwenye kodi za kawaida. (Makofi)

Eneo lingine ambalo nataka kulizungumzia ni eneo la utalii. Katika bajeti iliyopita utalii ulichangia asilimia 17 kwenye Pato la Taifa na ilikuwa utalii inaongoza kwenye kuchangia katika Pato la Taifa lakini leo hii tunaweka...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha muda wa Mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri naomba umalize muda wako umekwisha.

MHE. MAHMOUD H. MGIMWA: Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mahmoud Mgimwa nimekuita Waziri, Waziri aliyestaafu. Mheshimiwa Joel Makanyaga, atafuatiwa na Mheshimiwa Josephine Genzabuke. *(Makofi)*

MHE. JOEL M. MAKANYAGA: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kwanza kabisa nichukue nafasi hii nikushukuru kwa kunipa nafasi nami niweze kuchangia katika bajeti yetu hii, ya mwaka 2016/2017 nikitambua wazi kwamba ni bajeti ya kwanza kabisa ya Serikali ya Awamu ya Tano inayoongozwa, na ndugu yetu, kamanda wetu, Rais John Pombe Magufuli, Hapa Kazi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nichukue nafasi hii pia nikupe pole kwa haya unayoyapita sasa, lakini ndiyo maisha yenyewe, tatizo huwa ni uelewa na ufahamu ilivyo kila sehemu kunapokuwa na jamii fulani lazima kuwe na sheria na kanuni zinazowaongoza. Bila kuwa na sheria na kanuni inakuwa vurugu mechi. Sisi kama Wabunge tunapaswa kwa hakika kuonesha dhahiri kwamba Wananchi hawakukosea kutuchagua kutuleta hapa tuoneshe kwamba tunatakiwa kwenda kwa sheria na kanuni mbalimbali za maeneo tunayokuwepo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, napata shida ninapona humu ndani tunakuwa viongozi wa kutokufuata hizo sheria na kanuni. Lakini ni jambo nalo lisilokwepeka kunapokuwa na jamii tuko wa aina mbalimbali tuwasamehe tu, lakini naamini sisi humu ndani tunaifanya kazi ya watu waliotutuma hata kwa niaba yao kuhakikisha kwamba nchi hii inasimama na Serikali ya Awamu ya Tano inakwenda kutekeleza bajeti yake ambayo imelala sana katika kuwatetea wananchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, nichukue nafasi hii pia nimshukuru sana Waziri wa Fedha na Mipango, Naibu Waziri na timu yake yote, kwa hotuba yao nzuri waliyotuletea hapa ambayo sasa tunaijadili inayohusiana na bajeti ya Serikali ya mwaka 2016/2017. Nawapongeza kwa sababu ninatambua nchi yoyote itajjendesha kwa wananchi wake kulipa kodi, na hata misaada mbalimbali ambayo Serikali yetu inapata kutoka nchi za wenzetu ni kodi za wenzetu, kwa hiyo na sisi tunapaswa tulipe kodi tuendeshe nchi yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, nimefurahishwa zaidi na bajeti hii pale nilipoona imeweka asilimia 40, imelenga kumsaidia Mtanzania. Nasema kumsaidia Mtanzania kwa sababu imepelekwa kwenye maendeleo. Tatizo letu limekuwa kubwa, wananchi wetu wanapiga kelele sana na hata wenzetu upande wa pili wamekuwa wakilibeba sana. Hawaoni maendeleo ya haraka kwa sababu fungu hili lilikuwa linatengwa dogo sana. Kwa sasa kwa kuweka asilimia 40 nina amini tutakwenda na tutaona mabadiliko makubwa au maendeleo ya haraka kwa maendeleo ya wananchi kutokana na fungu hili kuongezwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, wengi wamechangia na wamechangia kwa umahiri wao, naomba nizungumze suala hili tu kidogo kwa mfano ulipaji wa kodi na maendeleo ya nchi kwa ujumla. Naamini tunapozungumzia kulipa kodi, kuna kodi mbalimbali, kuna kodi za mazao ya shamba, mazao ya viwanda, za biashara na kadhalika. Katika mzunguko huu wa hizi kodi ndipo tunapotengeneza maendeleo ya nchi na tunapona ushiriki wa kila mmoja wetu katika kuleta maendeleo ya nchi yetu. Nichukue mfano wa mkulima wa pamba; analima pamba kama yeye anaipeleka kiwandani, kiwandani itatengenezwa nyuzi, itapelekwa kwenye kiwanda itatengenezwa nguo, itapelekwa dukani itauziwa watu mbalimbali na kadhalika.

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka nichukue mfano huu nijikite kwenda kutetea hoja moja ya kwamba TRA sasa ikusanye mapato ya *property tax* badala ya Halmashauri. Majengo tunayoyaona mijini sehemu kubwa ni ya biashara, ni viwanda na ofisi. Wanahudumia akina nani? Wanahudumiwa wananchi wa Tanzania, wako wapi? Asilimia 70 ya Watanzania wako vijijini, ina maana gani? Ina maana kwamba hayo majengo, hizo biashara za mjini na ofisi za mjini zinaendeshwa pia na watu wa vijijini kwa kiasi kikubwa, kama ni vyakula vikitengenezwa vitakwenda mpaka kijijini kwenye asilimia 70, kama ni nguo zitakwenda mpaka vijiji kwenye asilimia 70 ya wananchi.

Tukiangalia Halmashauri za vijijini mapato yao ni kidogo, kwa sababu maendeleo makubwa yako mijini, Halmashauri za mijini zina mapato makubwa kwa sababu zinabebwa na Halmashauri za vijijini. Kwa hiyo, unapoacha wa mjini anafaidi wakijijini hafaidi, kwa kiasi fulani tunakuwa hatuwatendei haki, lakini naamini sasa kwa kusema TRA ikusanye itaweka *ratios* ambazo zitaaidia kwamba hata Halmashauri za vijijini zipewe fungu na makusanyo hayo. Sawa mjini watapata fungu lao kubwa, lakini vijijini na wao hawataachwa watapewa fungu ili kwa pamoja tuweze kuangalia namna gani tunasukuma maendelo.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya hayo machache nichukue nafasi hii niseme tu kwamba naunga mkono hoja kwa asilimia 100 asante sana. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Genzabuke nilikuwa nimekutaja, lakini naona dakika zilizo salia hapo ziko kumi kamili na itabidi yaani usitishwe kabla hujamaliza ili niweze mimi kufunga. Kwa hiyo, napendekeza wewe utaanza mchana sasa hivi tumpata Mheshimiwa Hamoud Abuu Jumaa ambaye alikuwa ana dakika tano, nadhani unakubaliana na hilo Mheshimiwa Genzabuke. Mheshimiwa Hamoud Abuu Jumaa dakika tano, maana ulimpa dakika zako tana Mheshimiwa Peter Serukamba.

MHE. HAMOUD A. JUMAA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa nichuke fursa hii kumshukuru Mwenyezi Mungu kuniwezesha kusimama kwenye Bunge lako Tukufu kwa mara nyingine, lakini pia niwashukuru wananchi wangu

kwa sababu ndio ninasimama kwa mara ya kwanza, kwa kunirejesha tena bungeni kwa kipindi cha pili.

Vilevile nichukue fursa hii kukupongeza wewe kwa kazi kubwa ambayo unayoifanya hapa bungeni, waswahili wanasema; kuvuja kwa pakacha nafuu ya mchukuzi; lakini wanasema raha tele, taabu ya nini? Lakini pia wanasema kwa nini uminyane na ukuta wakati malango upo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, la kwanza nichukue fursa hii na mimi niipongeze Serikali kwa maana ya Waziri, Naibu Waziri na wataalam wake wote kwa kuandaa bajeti nzuri yenye lengo kubwa la kutekeleza Ilani ya Uchaguzi ya CCM ya mwaka 2015/2016 na hii imeonesha ushahidi hata katika kutenga bajeti ya maendeleo kwa mara ya kwanza tumetenga bajeti takribani asilimia 40. Hii yote inaonesha dalili njema ya utekelezaji wa Ilani ya Uchaguzi ya CCM. Naamini fedha hizi zikienda vizuri na tukisimamia vizuri sisi Wabunge tunaweza tukafanya mambo makubwa zaidi, na hatimaye tukaleta maendeleo makubwa; na baadaye katika uchaguzi wa mwaka 2020/2025 tukapata kura nyingi na Serikali yetu ya Chama cha Mapinduzi upo uwezekano mkubwa wa kuendelea kushika dola. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo la pili, ningependa kuchangia katika suala zima la mabasi ya mwendokasi, lakini vile vile niipongeze Serikali kwa kuanzisha mpango huu wa mabasi ya mwendokasi japo kuwa ziko changamoto mbalimbali ambazo zinajitokeza na sisi wote mashahidi, lakini niseme tu jambo hili zuri na nichukue fursa hii kumpongeza Waziri Mkuu na wote mashahidi tumeona amekwenda kupanda basi lile, Makamu wa Rais, Rais Mstaafu, ni jambo jema na ndio maana wanatamani na watu wengine waweze kwenda kupanda mabasi. Ziko changamoto mbalimbali, sisi wote mashahidi tunaona, kuna watu mbalimbali ambao wanavunja sheria, magari yanaigia katika njia ile ambayo hayaruhusiwi. Sasa ushauri wangu tuangalie Serikali ni jinsi gani ya kutunga sheria nyingine kali zaidi ili kusiingie tena na uharibu ambao mradi huu umeingia gharama kubwa na tumetumia pesa nyingi sana katika kuutekeleza mradi huu.

Lipo jambo lingine ninaloshauri, maana ya mabasi ya kwenda kasi, tungetafuta utaratibu, kwa mfano tungeanzisha basi lingine au mawili, matatu basi moja linatoka Kimara, linakwenda mpaka Posta, na lingine linatoka Posta mpaka Kimara. Pale *Italy* ipo moja treni inaitwa *rapido* ni treni ambayo inakwenda kwa spidi, sasa tukianzisha mabasi haya ya kwenda kasi mawili ili watu waweze kwenda kwa haraka zaidi, hata tukiongeza gharama kidogo itasaidia.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini tusiishie hapo, mabasi yale sasa hivi yamesaidi kwa kiasi kikubwa kupunguza foleni Dar es Salaam na sisi wote mashahidi. Tungeanzisha kujenga hata *yard* pale moja ya kuegesha magari, kuna watu wanatoka maeneo mbalimbali, inawezekana wakaja pale wakaegesha magari yao, na baadaye wakapanda mabasi wakaenda Posta, mjini wakafanya shughuli zao na baadae wakarudi katika shughuli hizi za kawaida. Ili twende vizuri zaidi, Serikali ilikuwa na mpango wa kujenga barabara ya njia sita kutoka Dar es Salaam kwenda mpaka Chalinze na baadaye kuelekea Morogoro. Naishauri mpango huu ufanywe haraka ziaidi tukijenga barabara ya njia sita itatusaidia sana kupunguza foleni. Kwa sababu leo ukitokea Dodoma, Morogoro na kuelekea Dar es Salaam ukifika Kibaha hapo katikati kuna kuwa na foleni kubwa. Kwa hiyo, tukijenga barabara ya njia sita itapunguza kwa kiasi kikubwa foleni za magari ili tuende vizuri zaidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, liko suala limezungumziwa sana na wenzangu suala la zima la CAG. CAG ameomba karibuni takribani shilingi bilioni 88 lakini pesa aliyopewa takribani shilingi bilioni 44; pesa hizi ndogo sana, nashauri na wenzangu wengi wamelizungumzia kwa kasi kubwa, naomba tu Serikali iangalie ni jinsi gani ya kuongeza fedha hizi kwa CAG ili tuweze kufanya kazi vizuri. Kwa sababu huyu ndio mwangalizi wetu akipata fedha ndogo hizi atashindwa kufanyakazi yake vizuri, kwa hiyo, naomba aweze kupata pesa hizo ziweze kwenda vizuri zaidi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, namba tu *ni-declare interest* mimi na Mheshimiwa Zungu wavaaji wazuri sana wa mitumba, sasa katika eneo hili naona mmeongeza kodi kubwa ya mitumba... *(Makofi)*

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha muda wa Mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Abuu naomba umalizie hiyo sentesi muda wako umekwisha.

MHE. HAMOUD A. JUMAA: Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja, ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante Waheshimiwa Wabunge kabla sijasitisha shughuli za Bunge nitasoma kwenu majina ya wachangiaji wa mchana Mheshimiwa Subira Mgalu, Mheshimiwa Jerome Bwanusi, Mheshimiwa Jitu Soni, Mheshimiwa Flatei Massay, Mheshimiwa Innocent Bilakwate, Mheshimiwa Asha Abdullah Juma, Mheshimiwa Josephine Genzabuke, Mheshimiwa Augustino Masele, Mheshimiwa Hawa Ghasia, Mheshimiwa Boniphace Getere, Mheshimiwa George Lubeleje, Mheshimiwa Ezekiel Maige, Mheshimiwa Profesa Anna Tibaijuka, Mheshimiwa Dkt. Raphael Chegeni, Mheshimiwa Njalu Silanga, Mheshimiwa Dkt. Mary Nagu na Mheshimiwa Ester Mmasi.

Baada ya kusema hayo Waheshimiwa Wabunge nasitisha shughuli za bunge mpaka leo saa kumi jioni.

(Saa 7.00 mchana Bunge lilisitishwa hadi saa 10.00 jioni)

(Saa 10.00 jioni Bunge lilirudia.)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa tukae.

Tunaanza na Mheshimiwa Josephine Genzabuke atafuatiwa na Mheshimiwa Augustino Manyanda Masele, Mheshimiwa Boniface Getere ajiandae.

MHE. JOSEPHINE J. GENZABUKE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ili nami niweze kuchangia katika bajeti hii. Kwanza kabisa napenda kukupongeza kwa jinsi unavyoliendesha Bunge hili kwa umahiri na kwa weledi.

(Hapa Wabunge wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni waliondoka Ukumbini huku wakizomea)

MHE. JOSEPHINE J. GENZABUKE: Naomba muda wangu ulindwe.

Mheshimiwa Naibu Spika, nakupongeza kwa jinsi unavyoendesha Bunge kwa umahiri mkubwa na kuonesha uwezo wako ni jinsi gani unavyojua kuzitumia kanuni. Wembamba wa reli lakini inabebe mizigo mizito ni sawa na wewe. Hongera sana na sisi tunakwambia kazi buti, wanawake tupo nyuma yako, umethibitisha ni jinsi gani unavyoweza, wanawake wa Bunge hili na wanawake wa Tanzania tunakupongeza sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nimpongeze Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango kaka yangu Philip Mpango, Naibu Waziri, Katibu Mkuu na watendaji wote wa Wizara ya Fedha kwa hotuba yao ambayo kwa kweli imesheheni mambo mazuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa muda mrefu sana nimekuwa nikisimama kuililia barabara ya Kigoma-Nyakanazi, huu mwaka wangu wa kumi na moja sasa, lakini siku hii ya leo nina furaha kubwa sana. Nafuraha kwa sababu nitakapoondoka ndani ya Bunge hili kuelekea Kigoma ninacho cha kuwaambia wananchi wa Kigoma maana najua kwa vyovyote wataniuliza ulizungumziaje barabara ya Kigoma-Nyakanazi, kwa hiyo nina majibu. Naomba sasa pesa zile zilizoелеkezwa kwenda kujenga barabara ya Kigoma Nyakanazi zipelekwe ili barabara ile iweze kukamilika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, Mkoa wa Kigoma ni kati ya mkoa ambao umeoneshwa kwamba ni mkoa maskini sana kati ya sababu zilizokuwa zinafanya tuwe maskini ni pamoja na miundombinu. Hata hivyo, kwa bajeti hii naomba niseme kwamba sasa umaskini tunauaga, kwa sababu wananchi watakuwa na miundombinu mizuri, watalima mazao yao, watasafirisha kwa kupitisha kwenye barabara nzuri, watasafirisha kupeleka mikoa mingine na kusafirisha ndani ya mkoa ule wa Kigoma; kwa hiyo naamini ule umaskini utaondoka. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, watu wa Kigoma sisi ni wakulima wazuri sana, kwa hiyo naamini miundombinu ya barabara na reli ikikamilika umaskini utapungua, wananchi wataweza kupata maendeleo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nizungumzie jeshi la zimamoto. Kwa muda mrefu sana tumeshuhudia wananchi wakipata hasara sana, maduka yanaungua, vitu vyao vinaungua, mitaji yao inapotea kwa sababu wanakuwa wamepata hasara kutokana na moto ambao unakuwa umeteketeza mali zao. Ni kwa sababu jeshi la zima moto halina vitendea kazi, tumeshuhudia sekta ya ujenzi inakua kwa kasi sana, tunashuhudia ujenzi wa majengo mbali mbali yakiwemo maghorofa yenye ghorofa tisa, kumi, ishirini mpaka thelathini na mbili, lakini jeshi la zima moto halina vitenda kazi, halina vifaa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo wawekezaji wanaweza kuogopa kuja kuwekeza mali zao huku kwa sababu zimamoto hawana vifaa vya kuweza kutumika pale linapotokea janga la moto. Kwa hiyo, naomba Serikali iweze kuliangalia hili. Katika bajeti hii inayotengwa sasa jeshi halijawezeshwa. Naomba hili nalo waliangalie jeshi la zimamoto litengewe fedha kwa kipindi kingine kama wakati huu haitawezekana kusudi wajijandae kukabiliana na majanga ya moto.

Mheshimiwa Naibu Spika, juzi tu Nzega maduka yameteketee ni kwa sababu hakuna vifaa vya zima moto. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, pia nataka kuzungumzia kuhusu lishe. Serikali ilitoa agizo kwa Halmashauri zote kutenga bajeti shilingi tano tu kwa kila mtoto. Agizo hili lililotolewa ili kila mtoto atengewe Shilingi tano tu kwenye kila Halmashauri. Lakini mpaka sasa Halmashauri imepuuza maagizo hayo na sisi wote tunashuhudia watoto wetu wakati mwingine wakienda shule wanashindwa kufanya vizuri kwa sababu wanapokuwa shuleni wakati mwingine wanakuwa na njaa. Kwa hiyo, naomba Halmashauri zitekeleze agizo lililotolewa na Serikali la kutenga ile Shilingi tano kwa kila mtoto ili watoto wetu waweze kufanya vizuri. Maana nikiuliza ni Halmashauri ngapi ambazo zimeteteleza agizo hilo, jibu ni hakuna. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nchi yetu bado ina tatizo kubwa la utapiamlo, Serikali imefanya jitihada kubwa sana kuweza kuweka virutubisho kwenye vyakula vinavyozalishwa viwandani, lakini wanaonufaika ni wenye viwanda, wazalishaji wale wakubwa wakubwa. Naomba sasa Serikali iwawezesha wajasiriamali wadogo wadogo ili na wao waweze kupata hivyo virutubisho waweze kuweka kwenye biashara zao zile ndogo ndogo ili na wao waweze kupata soko wasihangaika kwa kusumbuliwa kwamba vyakula vyao havina virutubisho. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, maji. Mkoa wa Kigoma nimeona tumetengewa pesa kwa ajili ya maji, naomba pesa hizo zipelekwe, lakini nashauri; Mkoa wa Mwanza kwa kupitia Ziwa Victoria waliweza kufikisha maji Shinyanga, Geita, wakafikisha maji Igunga na Tabora; naomba sasa na sisi Kigoma tuweze kutumia maji ya Ziwa Tanganyika. Uangaliwe utaratibu wa kuweza kufanya mipango ya kuweza kuyatumia maji ya Ziwa Tanganyika. Hii ni kwa sababu mito tuliyonayo sasa hivi inakauka, maji baadaye yatatoweka, lakini tukitumia Ziwa Tanganyika tutaweza kupata maji mengi kama wanavyopata maji kwa kupitia Ziwa Victoria. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, milioni 50 zitakazopelekwa kwenye kila kijiji naomba Serikali ipange utaratibu mzuri. Mimi natokea huko vijijini, wanawake wamejipanga kuzisubiri shilingi milioni 50 lakini elimu hawajapata. Naomba elimu ipelekwe, watu wajiandae ni jinsi gani watapokea hizo pesa na kuziendeleza zisiwe kama pesa za JK, kwa sababu wengine watazipokea watafikiri ni zawadi wakati zinatakiwa pesa zile zikifika kule upangwe utaratibu ili ziweze kukopeshwa kwa watu wengine baadaye. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu afya. Wananchi kwa kushirikiana na Serikali walijenga vituo vya afya, wakajenga zahanati lakini...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Genzabuke naomba umalizie sentensi hiyo muda umekwisha.

MHE JOSEPHINE J. GENZABUKE: Mheshimiwa Naibu Spika, hazijaweza kukamilika naomba Serikali ipeleke pesa ili vituo vya afya na zahanati ziweze kukamilika. Naunga mkono hoja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Augustino Manyanda Masele atafuatiwa na Mheshimiwa Flatei Gregory Massay.

MHE. AUGUSTINO M. MASELE: Mheshimiwa Naibu Spika, nachukua fursa hii kwa kweli kukupongeza wewe kwa ujasiri mwingi ambao umeuonesha ndani ya Bunge hili na kwa vyovyote vile sisi Wabunge wenzako tupo pamoja na wewe na tunakuomba kwa Mwenyezi Mungu uwe na afya njema, uitende kazi hii ya Watanzania kwa moyo mkunjufu na hongera sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kupata nafasi hii ya kuweza kushiriki katika kuichangia bajeti ya Serikali yangu ya Chama cha Mapinduzi, bajeti ya kwanza katika kipindi cha miaka mitano ya uhai wa Bunge letu la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, bajeti hii imejikita katika mambo mengi ya msingi yakiwemo masuala ya maji, barabara, umeme na mazingira pamoja na uboreshaji wa Reli ya Kati; na kwa hakika suala zima la madini nalo limewekwa kipaumbele ili kuhakikisha kwamba kwa kweli Taifa letu linanufaika kutokana na maliasili tulizonazo ambazo Mwenyezi Mungu ametujalia.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mkoa wetu wa Geita ni Mkoa mpya, mkoa huu unatarajia kwa kweli uungaji mkono wa Serikali ili uweze kwenda kwa sababu ni miongoni mwa mikoa mipya minne au mitano sasa ambayo imeanzishwa na Serikali yetu kwa ajili ya kusogeza huduma kwa wananchi. Kwa maana hiyo, mikoa hii inahitaji kwa vyovyote vile uangalizi mzuri katika utekelezaji wa bajeti hizi ambazo zinakuwa zinaandaliwa kila mwaka ili kusudi ikiwezekana mikoa hii iweze kupiga hatua, iende sambamba na maeneo mengine ambayo yametangulia katika kupiga hatua za kimaendeleo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, Geita ipo karibu na Ziwa Victoria ambalo ni ziwa kubwa katika Afrika na ni la pili katika ulimwengu huu, kwa maana hiyo linayo maji ya kutosha; na sisi wana Geita tunamshukuru Mungu kwa kutujalia kuzaliwa katika eneo hili ambalo lina maji mengi ya kutosha.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa maana hiyo, naiomba Serikali yangu ya Chama cha Mapinduzi kama ilivyoweza kuwa na ujasiri mwingi wa kuweza kupeleka maji haya Ziwa Victoria kutoka Mwanza mpaka Kahama na Shinyanga na hatimaye kuyapeleka katika Mkoa wa Tabora. Naomba sasa kwa vyovyote vile Serikali yetu ijitahidi sasa kutuletea maji katika Wilaya yetu ya Mbogwe pamoja na Mkoa wetu wa Geita ili tuweze kufikia hatua ambayo kwa kweli itakuwa ni njema hasa kuwa na maji safi na salama ya kutosha.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunajua maji ni uhai. Ukiwa na maji safi na salama una uhakika wa kuwa na maisha mazuri kwa sababu magonjwa mbalimbali ambayo yanaangamiza maisha ya mwanadamu yanatokana na maji.

Mheshimiwa Naibu Spika, ukiangalia kwa mfano *typhoid*, kipindupindu ambacho kimekuwa kikiwasibu Watanzania katika maeneo mbalimbali kinatokana na miundombinu mibovu ya maji. Wakati mwingine maji yanapokuwa hayawezi kupatikana wananchi wanapata shida namna ya kuweza kuyafanya mazingira ya makazi yao yawe salama, kwa maana ya kwamba maji ndiyo yanayoweza kuwasaidia wakati wa kusafisha mazingira yao. Wakati mwingine iwe ni katika kusafisha nyumba, viwandani au kusafisha mahali popote pale; na wakati mwingine hata katika kilimo cha umwagiliaji maji yanasaidia. Katika kuhakikisha kwamba mazingira yanakwenda sawasawa maji ni muhimu na ni uhai.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa maana hiyo, niombe tu kwamba Serikali yetu inapopata nafasi, kwenye maeneo yote ambayo kwa kweli tumejaliwa kuwa na maziwa; kwa mfano Ziwa Tanganyika, Ziwa Rukwa na Ziwa Nyasa, Serikali yetu ifanye kila linalowezekana pale ambapo rasilimali zinapatikana kuhakikisha kwamba, wananchi hawa wanapewa maji ya kutosha. Ili Tanzania ya viwanda iweze kupatikana ni lazima kwa kweli suala zima la maji lipewe kipaumbele cha kutosha.

Mheshimiwa Naibu Spika, juzi katika kuuliza swali niliuliza suala la kuwepo kwa mapori ya akiba katika nchi yetu hii. Mapori haya kimsingi bado sijaelewa vizuri, kwamba hivi Serikali ilipoyatenga mapori haya kuwa ya akiba ni kwa ajili ya baadaye kuyafanya yawe *national parks* au baadae yaje yawe maskani ya wananchi au makazi? Kama yametarajiwa kuja kuwa ni maeneo ya kuwa *national parks* na maeneo ya kuweza kuwafanya wanyama waendeleo kudumu ni kwa vipi mapori haya yenyewe hayawezi kutengwa angalau sehemu fulani ikawa na eneo ambalo limehifadhiwa kwa ajili ya wanyama hawa wa kuzaliana ili waweze kupitisha kizazi hata kizazi na hatimaye waongezeke? Isije ikatokea kwamba baadaye hawa wanyama wakaisha tukaanza na sisi kuwa tunakwenda kufanya utalii katika nchi nyingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, inashangaza sana kuona kwamba wakati mwingine katika maeneo yetu kwa sasa kama pori la Kigosi Moyowosi kimsingi hayatumufaishi kwa vyovyote vile. Pori la Kigosi Moyowosi linafanyiwa ujangili, tembo wanauawa na hakuna habari ya asilimia 25 ambayo tulitakiwa tuwe tunapewa kama mchango kutokana na uwindaji. Shughuli hii kwa kweli haina maslahi kwetu na kwa maana hiyo ndiyo maana unaweze ukakuta watu wanaamua kuhamishia mifugo humo ndani angalau waweze kulisha mifugo yao.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, naiomba Serikali, kama kweli ina nia njema ya kuweza kutusaidia, basi mapori haya iyaboreshe, iyawekee miundombinu na iyatangaze ulimwenguni huko ili kusudi watu waje kufanya utalii na hatimaye maeneo yetu ya Wilaya ya Mbogwe pamoja na Mkoa wa

Geita basi yaweze kunufaika katika suala zima la utalii. Tunayo mapori mengine ya Kimisi, Burigi katika Kanda ya Ziwa, hayana mchango wowote hayaonyeshwi katika Serikali hii kwamba kuna mpango wa kuweza kuyaendeleza mapori haya.

Mheshimiwa Naibu Spika, niombe Serikali kwa kweli ijiangalie, katika mpango wake wa maendeleo unapokuja mbele huko tuone kwamba utalii uliokuwa umewekwa katika kanda ya Kaskazini basi uhamishiwe katika kanda ya ziwa kwa sababu tunalo pori lenye kilomita za mraba elfu 21, ni eneo kubwa hili, kama Serikali haiwezi kulijenga vizuri na kulifanyia miundombinu ya uendelezaji hatimaye watu watahamia katika mapori haya na mwisho lengo la kuyatenga haya mapori lisije kupatikana.

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi hii, niseme tu kwamba kwa kweli suala la kiinua mgongo cha Wabunge waliangalie kwa jicho la pili kwa sababu sheria yenyewe iliyopo hapa ya viongozi wa kisiasa inatoa nafuu (msamaha) katika suala hili. Kwa hiyo, niombe tu kwamba, kwa sababu sheria ipo na iheshimiwe. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka niseme tena juu suala zima la kilimo. Kilimo ni uti wa mgongo wa Taifa hili, naomba Serikali kwa kweli iangalie namna ambavyo mazao kama pamba...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Muda wako umekwisha Mheshimiwa.

MHE. AUGUSTINO M. MASELE: Ohh! Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi hii na naunga mkono hoja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Flatei Gregory Massay atafuatiwa na Mheshimiwa Innocent Bilakwate, Mheshimiwa Asha Abdullah Juma, ajiandae.

MHE. FLATEI G. MASSAY: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi hii. Kwanza kabisa nianze kwa pongezi. Naomba kwanza nimpongeze Rais wetu JPM maarufu sana Mzee wa hapa kazi tu, maana hili jina la J J mara nyingi linanititiza sana lakini kwa kweli kwanini nampongeza Rais wetu? Ameonesha namna nzuri na mwelekeo wa Awamu ya Tano ya hapa kazi tu kwa kukusanya kodi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sababu muda wangu ni mdogo, nataka niende haraka na nitaongea mambo mengi, nakwenda moja kwa moja kwenye suala la maji. Wananchi wametutuma huku kwa sababu wanahitaji

kuishi, na maji ni uhai. Kwa kuwa maji ni uhai nimwombe ndugu yangu Mheshimiwa Waziri, kwa kuwa Wabunge wengi tunahitaji kuleta mawazo ya wananchi wapate maji, mimi nakuwa wa kwanza ku-*declare* kwamba, tufanye namna yoeyote watu wapate maji kule vijijini na mbinu ya kufanya hayo ni kuongeza kale katozo kadogo tu, ka sh. 50 tu kwenye tozo ya mafuta ya *petrol* na *diesel*. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, ukiangalia sasa hivi *petrol* imeshuka thamani yaani bei imeshuka, lakini ukiangalia kwenye bidhaa zote hakuna mahali ambako inaonekana kabisa bei ya chochote imeshuka, nauli ziko pale pale, kila kitu kiko hapo hapo. Kwa hiyo, naomba niungane na Wabunge wenzangu waliojaribu kuweka mawazo yao kwamba, tuweke sh. 50 ili basi watu wetu wapate maji. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Waziri anakumbuka, nilitamani kutoa Shilingi siku ile ya Wizara ya Maji wakati wana-*present* hapa kitu kinachoitwa bajeti yao. Kwa kuwa maji kwenye Wilaya yangu ya Mbulu Vijijini wanahitaji bilioni tatu, nikiangalia kwenye bajeti humu haimo, tunaipata wapi? (Makofi)

Mheshimiwa Waziri, niombe basi, nimetumwa na Wanambulu kutafuta maji humu, tumetumwa na ndoo. *Slogan* ya kwamba, tunamwondolea mama ndoo kichwani tutapata wapi kama tusipokuwa makini hapa kuhakikisha kwamba, tunayapata maji? Ndugu zangu Wabunge, hebu tuongelee kwa kilio chetu eti, tunahitaji kupata maji, hatuna namna nyingine zaidi jamani, zaidi ya kutafuta mwanja wa kupeleka maji vijijini. Kwenye Mji wangu wa Hydrom kuna miradi 10 ile ambayo imeshafanywa, yani Serikali imepeleka pesa pale, lakini haikamiliki kutokana na nini? Hakuna pesa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo niombe, kwa kweli Serikali mkikubali kuweka mpenyezo tu huu mdogo wa Sh. 50 kwenye kila lita, naamini tukahakikisha kwamba pesa hii inakwenda kule mahali ambako tumeamua hapa Bungeni na ikasimamiwa; na sasa hivi tunajua Mheshimiwa Rais ameweka mipango mizuri, Mawaziri wote mmesoma. Mama yangu! Serikali hii ya JPM iki-*fail* mimi sipeleki mtoto shule.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa nini nasema hivi? Watu wameenda shule, ni Madaktari, ni Maprofesa, sisi tulioingia humu tumekuja tu kuwawakilisha tu wananchi wetu kwa kuomba haya na tunaposema haya tunamaanisha.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini lingine kwa sababu muda ni mfupi niende kwenye suala la afya, afya tunalo tatizo kubwa mno. Leo hii ukimwambia mwananchi achague kati ya kujenga kiwanda na kujenga zahanati au kituo cha afya, atakwambia ni kituo cha afya kwa sababu anahitaji kuona afya yake

inaboreka. Kwa hiyo, nina masikitiko makubwa sana. Ukiangalia kwenye Wizara ya Afya kwenye *pamflet* letu hapa, inaonesha kabisa Mbulu Vijijini hata kituo kimoja cha afya hakijaingia huku wala zahanati. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, niombe, naamini inawezekana ni *typing error*, kwa sababu tuna hata *own source* ya Halmashauri yetu tumeweka na tumetuma huko, lakini kutokana na ukomo wa bajeti natambua kwamba kuna tatizo hilo, kwa hiyo, naomba kabisa Mheshimiwa Waziri aangalie sehemu hii hasa suala la afya.

Mheshimiwa Naibu Spika, hakuna sababu ya kuzianzisha hospitali au zahanati mpya. Akifanya *research* vijijini kuna zahanati na hospitali ambazo zimekaa muda mrefu hazijamaliziwa. Kwa mfano kule Dongobeshi Mbulu; wananchi wamechanga wamejenga hospitali yao, wamejenga *theatre*, wanasubiri sasa hivi kuezeka tu. Kwa hiyo, Serikali wakiweka kitu kidogo hapa kwa bajeti hii tunamalizia, tunaanza kazi, naomba niseme haya.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini lingine nataka nijielekeze kwenye hii milioni 50 ambayo kimsingi ni ilani ya Chama cha Mapinduzi, tumewaahidi watu kwamba, milioni 50 zitakwenda vijijini. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niseme kitu kimoja; ukisema leo milioni 50 iende vijiji; nimeamini kwamba, bajeti inasema wataanza kutekeleza baada ya mwezi Juni, lakini naomba ni-*question*, ukipeleka fedha hizi kabla ya mwezi Juni hakuna *financial institutions* ambazo ziko kule zitakazosaidia watu hawa kupata pesa zao *as equal* katika vijiji vyetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, nipendekeze tu kitu kimoja; kwa sababu ukiangalia kwenye maendeleo ya jamii hapa au kwa hawa watu wanaojiita Maafisa Maendeleo, Maafisa Ushirika, nchi nzima wako 400 na hawa hawawezi kusimamia zile fedha.

Mheshimiwa Naibu Spika, tuangalie namna ya kuunda hizi benki za vijijini ili angalau watu wetu waweze kusaidiwa namna nzuri ya kupeleka na kuweza kukopa na kukopeshwa. Ziende kwa mtiririko kulikoni kwenda moja kwa moja kwa namna ya kisiasa, vinginevyo tutapoteza kama tulivyopoteza zile fedha za Mheshimiwa JK au maarufu sana kama mabilioni ya JK.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna suala hili ambalo kidogo linakula vichwa vya wananchi, wameanza kutupigia simu huku; suala la *transaction money* kwenye hizi *finance institution*. Mimi sina tatizo sana na ukusanyaji wa kodi, lakini naomba nielekeze Serikali iangalie sana. Hizi *transaction charges* ambazo zimewekewa VAT kwenye Sheria ya Kodi, niombe kabisa Serikali iwe makini isije

ikawa sasa wakayatoza mabenki, haya mabenki haya baadaye yakaamua kupeleka au kuweka VAT kwenye *transaction* za mtoaji wa mwisho.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mfano sasa hivi wanafunzi wengi wana pesa ndogo wanazopewa kwenye *boom*. Akienda kutoa pesa zake kuweka kwenye simu kutoka benki anachajiwa, akiangalia salio anachajiwa ikiwemo VAT ndani, akituma anachajiwa, sasa mtu wa kawaida atakuwa amechajiwa mara nne kabla ya kutumia fedha hizo. Kwa hiyo, naomba Serikali iwe makini sana kuangalia hali hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini lingine niangalie eneo moja la watalii. Kuna jambo hili la watalii tuliangalie vizuri, nimesoma bajeti ya Kenya, ukiangalia wao wamekuwa wajanja wameondoa ile VAT katika kuwaingiza watalii kwenye mbuga zao. Sasa nashauri hebu angalieni namna ya kuweka kodi hii, aidha iwekwe kwenye vitanda au kwenye mahoteli, lakini ukimwekea hapa inakuwa ni tatizo. Kenya ukiangalia wameweka pesa zao nyingi katika kuwa-*accommodates* watalii na pia wametangaza utalii wao; angalia bajeti ya Kenya. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nimsihi sana ndugu yangu Mheshimiwa Philip Mpango, najua ana mipango mingi na yeye ni rafiki yangu sana na ni baba ambaye nimeendelea kumpenda. Basi aangalie eneo hili namna ya kuweza kuwaingiza hawa watu wetu wasitutoroke. Sisi tuna utalii kule Mbulu, asituone hivi watu wanataka kwenda kuangalia Wahadzabe, wale *click language* ambao wamekaa *interior* kule, wanafikaje ukiweka kodi kwenye hili eneo? Itakuwa ngumu, watakatia Kenya wapotelee huko. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, *East Afrika* sasa hivi kila mtu anataka kuvutia kamba kwake. Nimsihi ndugu yangu aangalie eneo hili vizuri, wataalam wa kodi walimshauri vizuri hapa ili anapo-charge kodi asimshtue mtu anayeitwa mtalii kabla hajaingia kwetu. Bahati mbaya sana ukiangalia kwenye Wizara ya Maliasili na Utalii hakuna fedha nyingi aliyoweka kwa ajili ya *advertisement* ya utalii wa Tanzania. Kwa hiyo, niombe sana hilo.

Mheshimiwa Naibu Spika, najua muda wangu umekwisha, lakini naunga mkono hoja. Ahsante sana. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Innocent Bilakwate, atafuatiwa na Mheshimiwa Asha Abdullah Juma, Mheshimiwa Magolyo Maige ajiandae.

MHE. INNOCENT S. BILAKWATE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi ya kuchangia. Kwanza, nimshukuru Mwenyezi Mungu ambaye amenipa uhai kuwemo katika Bunge hili kuwawakilisha wananchi wa Jimbo la Kyerwa. Nichukue nafasi hii kipekee kukupongeza kwa kazi nzuri unayoifanya

kwa ujasiri ambao umeuonesha kama mwanamke. Kwa kweli tunakupongeza na tunakuombea Mungu akupe nguvu, akupe afya na azidi kukuinua kila siku akupandishe juu zaidi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nichukue nafasi hii kipekee kumpongeza Mheshimiwa Waziri wa Fedha kwa kazi nzuri ambayo anaifanya ya kukusanya mapato. Kwa kweli kwa kipindi kifupi ameonesha kazi nzuri ambayo Wizara ya Fedha imeifanya na dhamira ya Serikali yetu kukusanya mapato. Kwa kweli nampongeza na nimtie moyo katika hili asitegemee atapendwa. Mtu yeyote ambaye anakusanya mapato, anakusanya kodi hapendwi.

Mheshimiwa Naibu Spika, hivyo, Mheshimiwa Waziri asije akategemea atapongezwa, atabeba lawama nyingi sana. Hata hivyo, katika hili wale wanaoitakia mema nchi yetu ni vizuri tukaungana naye hata sisi Wabunge tukaendelea kuwahimiza wananchi wetu namna ya kuchangia Taifa letu kwa kukusanya kodi kutoka kwa wananchi wetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Waziri, Mheshimiwa Naibu Spika, Watanzania wengi sio walipa kodi na sisi Wabunge ambao tumepitia bajeti hii tunahitaji kuwapa elimu, tunaona mambo mazuri ambayo Serikali imeyapanga. Sisi tuwahimiza wananchi wetu ili waweze kushiriki, kuendeleza uchumi wa Taifa letu kwa kulipa kodi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nianze kuongelea mikoa maskini. Kwa kweli ni jambo ambalo linasikitisha, nimekuwa nikifuatilia sana hii mikoa maskini ni mikoa ipi? Kwa mfano Mikoa kama ya Kagera na Kigoma, ni mikoa ambayo ina uzalishaji mkubwa. Kwa mfano, kama kule kwetu Kyerwa, sisi tuna uwezo wa kulima mara tatu kwa mwaka, kila zao kule linastawi, ni kwa nini tumekuwa maskini? Hili ni jambo ambalo ni la kujjuliza na nimwombe Mheshimiwa Waziri wa Fedha anapokuja hapa atueleze ni namna gani wamejipanga kuinua hii mikoa? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ukija kuangalia hii mikoa ambayo ni maskini ni mikoa ambayo ni kama Serikali imeitenga, Serikali haiihudumii, haiwezekani Mkoa kama wa Kagera ambao tuna kila kitu, tuna zao la kahawa ambalo ni zao kubwa leo tunaitwa mkoa maskini? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imejaza tozo kibao, leo Waziri wa Fedha hajatuambia hizo tozo wameziondoa halafu bado anatangaza hii ni mikoa maskini, hili halikubaliki. Kitu kinachofanywa na Serikali mimi nashangaa! Badala ya kuondoa hizi kodi, walichofanya wamejaza askari kila mpaka ili wakulima wasipeleke kahawa Uganda. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kama hamuwezi kuondoa hizi tozo zote waruhusuni wananchi wakauze kahawa wanakotaka. Lazima tujenge mazingira ambayo ni mazuri kwa wananchi wetu. Lazima tujiulize kwa nini hawa watu wanakwenda kuuza kahawa Uganda na sisi tutafute jibu ambalo litawasadia wananchi wetu wauze kahawa nchini kwetu, siyo tunajaza maaskari kila kona ili wazuie kahawa zisiende, hawa wananchi tutaendelea kuwafanya wawe maskini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini ukija kuangalia mikoa hii, Mkoa wa Kagera sisi tuko nyuma, tuna maji mengi, tuna vyanzo vingi vya maji, lakini hatuna maji safi na salama. Ni mikoa ambayo imenyimwa miradi mikubwa ya maji. Ukija kwenye umeme kwetu Kyerwa miaka 50 ya uhuru sasa hivi ndipo tunaanza kuona umeme, umeme wenyewe uliokuja unawaka masaa mawili, huyu mwananchi tutamwendelezaje? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nilitegemea nione kwenye bajeti mikoa hii ambayo ni maskini ndiko tuweke miradi mikubwa. Mikoa hii ambayo ni maskini ndiyo imenyimwa barabara, hilo halikubaliki, kwa nini hii mikoa inatengwa kwani sisi sio sehemu ya Watanzania? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, tunaomba Mheshimiwa Waziri, hili waliangalie, lakini mikoa hii ambayo ni maskini huduma za afya ni duni, huyu mwananchi afya yake haiko vizuri ataweza kuzalisha vipi? Mtu anakwenda kuchota maji anakwenda kuanzia asubuhi mpaka saa tano, huyu mwananchi unategemea ataweza kuinuka? Haya mambo lazima tuyaangalie. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, niombe Serikali, nimwombe Waziri haya mambo ya kupeleka miradi wale walionacho wanazidi kuongezewa, sio sawa. Lazima tuangalie namna tutakavyowainua hao wananchi wetu ambao wana kipato cha chini. Katika hii mikoa, kwa mfano kama Kagera, tukiweka miundombinu vizuri, tukaweka mazingira mazuri tunaweza tukaliingizia Taifa mapato makubwa sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwahiyo, nimwombe Mheshimiwa Waziri hili aliangalie na atuambie anapokuja hapa, suala la kahawa, sasa hivi ni kipindi cha msimu, wananchi wanahitaji kusikia kauli ya Rais aliyoitoa kwenye kampeni; akasema hizi tozo zote ataziiondoa. Tunataka tusikie bei nzuri vinginevyo waacheni wananchi wakauze kahawa wanakotaka. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, niongelee suala la bodaboda. Hawa Vijana wetu wanafanya kazi kwenye mazingira magumu. Leo tunawabebesha na kuwaongezea mzigo tena badala ya kuwaandalia kwanza mazingira ambayo ni mazuri waweze kufanya shughuli zao vizuri ndipo tutawaongezea kodi.

Unawawekea kodi wakati bado wako kwenye mazingira ambayo ni magumu, hili sio sawa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, tuangalie vyanzo vingine ambavyo tunaweza kupata mapato, tuwawekee mazingira mazuri wananchi wetu ndipo twende tukawakamue. Wewe ng'ombe hujamlisha halafu unaenda kumkamua atapata maziwa wapi? Mheshimiwa Waziri lazima aliangalie jambo hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kitu kingine ni suala la Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali. Nasema hili jambo inawezekana ni mtego ambao aidha wamemtega Mheshimiwa Waziri ili kuzuia juhudi za Mheshimiwa Rais wetu za kutaka kuwabana mafisadi ndiyo maana mmepunguza pesa. Rais wetu ana nia nzuri ndiyo maana anasema mahakama tayari inakwenda kuanza, TAKUKURU wameipa pesa, lakini hili jicho ambalo linaona huyu mwizi limlete mahakamani wamelinyima pesa, hili jambo sio sawa. Vinginevyo Mheshimiwa Waziri, aidha waliomshauri wamemshauri vibaya ili wasimamisha juhudi za Rais wetu za kupeleka mafisadi mahakamani, lazima aongezewe pesa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ambalo Mheshimiwa Waziri wamemshauri, hizi Sh. 50 za kuongeza kwenye mafuta, watu wanahitaji maji, hata kwake Kigoma anajua watu wanahitaji maji, watu wanahitaji zahanati, kwa nini anakuwa mgumu kuongeza hizi pesa? Hata Kamati ya Bajeti imeshauri kwa nini hakisikia? Hili ni jambo ambalo ni zuri. Sisi Wabunge leo tuko tayari, tunasema tukatwe hizo pesa wananchi wetu wapate maji, wananchi wetu wapate zahanati. Naomba alifikirie, vinginevyo Waheshimiwa Wabunge tusimame hapa tusiipitishie hii bajeti. Tunahitaji maji, tunahitaji zahanati, hali ni mbaya ndugu zangu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, nitaunga mkono hoja pale ambapo atapitisha mambo muhimu. Ahsante kwa kunisikiliza. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Asha Abdullah Juma, atafuatiwa na Mheshimiwa Ezekiel Magolyo Maige, Mheshimiwa Subira Mgalu ajiandae.

MHE. ASHA ABDULLAH JUMA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipatia nafasi hii leo. Pia namshukuru Mwenyezi Mungu aliyenijaalia uzima na afya leo nikapata fursa hii ya kuweza kuchangia katika hotuba hii ya bajeti. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa namna ya kipekee nasisitiza na nakupongeza na nakuombea dua Mheshimiwa Naibu Spika, Tulia Ackson. Mungu akupe nguvu uendelee kuhudumu katika Bunge hili kwa umahiri kama hivi unavyofanya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, umesimamia kanuni na taratibu bila kusita, hukubagua kama huyu mtu katoka chama gani wala nini. Mimi binafsi siku moja nilikatisha hapo ndivyo sivyo, ulivyomaliza kikao tu ukatoa mwongozo kwamba, siyo ruhusa kukatisha. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa upande mwingine nichukue nafasi hii pia kumpongeza Mheshimiwa Dkt. Philip Mpango, Waziri wetu wa Fedha ambaye anapanga na anajua kupanga. Wizara hii amepewa kusudi kwa kuwa anajulikana anaimudu, uchumi wake unaonekana hapa na nimitie nguvu. Watu wengi humwita kaka yao, mdogo wao, sijui nani wao, mimi ni shemeji yangu na namwamini sana. Najua ataupeleka uchumi wetu kule tunakotaka kwenda kwenye uchumi wa kati. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa baada ya pongezi hizo na kutia nguvu huko, nianze kuzungumzia utaratibu wa kodi ya ongezeko la thamani. Hapa nataka kuhusisha ile *section* iliyozungumzia kuhusu bidhaa zitakazotoka kwenda pande mbili za nchi yetu za Muungano yaani Zanzibar na Tanzania Bara.

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka nijue tu, je, kodi hii itahusisha vyakula? Nauliza kwa sababu kwenye ukurasa wa 48 wa hotuba, kifungu 67 namba moja mpaka mbili kimeondoa kodi kwa baadhi ya vyakula. Hali halisi ni kwamba Zanzibar inaagiza vyakula na mboga mboga kwa kiasi kikubwa sana. Sasa naendelea kutaka kujua kwa ufafanuzi, vyakula ambavyo havikutajwa kodi yake itakuwaje? Kama kuna uwezekano iandaliwe orodha ya vyakula ambavyo havitanzwa kodi ili kuepusha migongano.

Mheshimiwa Naibu Spika, wasiwasi mwingine juu ya kodi hii inayopendekezwa, kwamba je, pande hizi mbili zote zimeshirikishwa kupanga ili kuepuka kuwapa shida wananchi? Napendekeza pia kabla ya utaratibu huu yafanyike majadiliano ya kina kwa wadau wanaohusika na kwa kujua kiasi gani pande mbili hizi zimekutana na kutafakari mambo hayo ambayo kwa sehemu kubwa yasije yakasababisha kile kilichokuwa kinaitwa kero za muungano. Kwa sababu kwa *spirit* hiyo hiyo ya kuunganisha na kuboresha udugu wetu baina ya nchi yetu hii, kati yetu, basi ni lazima majadiliano ya kina yafanyike. Natambua kwamba Zanzibar ina bajeti yake na Bara ina bajeti yaken lakini ningeshauri hilo liwepo kwa *spirit* hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika sasa nataka kugusia uchumi wa viwanda ambalo ndilo tuliloambiwa na tulilotangaza kwenye ilani yetu na Mheshimiwa Rais wetu alisema kwamba Tanzania hii itakuwa kwenye uchumi wa viwanda na huko ndiko tutakopata manufaa. Naomba nijielekeze huko na naomba nilihusishe suala hilo na uwekezaji wa Kiwanda cha Sukari Bagamoyo ambacho kinajulikana kama *Basic Bagamoyo Sugar Infrastructure and Sustainable*

Community Program. Hii ni *program* ambayo kwa bahati mbaya imepata mkwamo na imeanza siku nyingi sana, lakini ukichunguza kwa kina, mradi huu ni wa kipekee na unaendeshwa na mfadhili na Mwekezaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, mipango yote imepangwa. Mradi huu umeanza tangu 2005 na ungekuwa na faida kubwa kwa wananchi wetu kwa ujumla na hasa wananchi wa Bagamoyo. Wafadhili walikuwa tayari na washafanya *study* zao zote ni *African Development Bank* na *IFAD* na Mwekezaji ni *ECO-ENERGY*. *ADB* katika mradi huu ilivyojipanga ni kushughulikia miundombinu ya maji kuwafikia wakulima wadogo wadogo pamoja na barabara za mashambani. Pia kujenga bwawa la kuhifadhi maji litakalosaidia maji wakati wa kiangazi na kuzuia mafuriko.

Mheshimiwa Naibu Spika, uwekezaji huu ambao umepatwa na vingi vingi ungewasaidia sana. Kiwanda hiki kina uwezo wa kuzalisha tani 150,000 za sukari na tunajua sukari ni tatizo na tunajua pia kwamba Kiwanda hiki kinge-*take off*, kingeweza kuwa na 140,000 CDM za *Ethanol* na 90,000 megawatts za surplus ya *electricity*. Kiwanda kitazalisha ajira, na ndicho tunachopigania kwamba vijana wetu wengi hawana ajira; hapa zingetegemewa kupatikana ajira 2,500 hadi 3,000 za moja kwa moja na karibu ajira 13,000. *IFAD* inasaidia wakulima wadogo wadogo wa miwa na kusaidia vijiji 27 vitakavyozunguka na pia wananchi karibu 91,444 watafaidika na kujiendeleza na ukulima wa kisasa (*smart agriculture*). Halikadhalika pia wafanyabiashara wadogo wadogo watafaidika.

Mheshimiwa Naibu Spika, inasikitisha sana kwamba mpango wa awamu ya nne wa *BRN* ulikusudia kuanzisha viwanda 10 ndani ya maeneo ya *corridor* ya kusini lakini mpaka sasa bado. Wafadhili wako tayari, gharama, *project study* zote zimeshafanywa, kitu gani kinachozuia?

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kidogo nigusie ile pesa ambazo tunaweza kuzikosa mradi huu ukitutoka. Ni USD milioni 450 kwa ajili ya maandalizi, *preparedness*, USD milioni 10 kwa uhifadhi wa mazingira za kingo za Mto Ruvu na Wami, USD 350 kwa ajili ya *monitoring na evaluation*. Sasa sisi tunafikwa na nini? Nafasi hizi na fursa hizi tunazipoteza, wenzetu kwa mfano kule Swaziland wamefadhiliwa na watu hawa hawa, *African Development Bank* na *IFAD* na sasa hivi wanazalisha sukari nyingi na wanapata faida kubwa, humo humo wamepata kumwagilia maji, wanapata mahindi ya kutosha, sisi tunakwazwa na nini? Kwa nini fursa tunachelewa kuzishika? Kila kitu *bureaucracy*.

Mheshimiwa Naibu Spika, namwomba sana Mheshimiwa Waziri afikirie sana tija itakayopatikana katika mradi huu. Inawezekana kuna watu ambao hawataki kwahivyo tutazame kwa kina faida inayopatikana.... (*Makofi*)

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa muda wako umekwisha

MHE. ASHA ABDULLAH JUMA: Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Ezekiel Magolyo Maige atafuatiwa na Mheshimiwa Subira Mgalu. Mheshimiwa Hawa Abdulrahman Ghasia ajiandae.

MHE. EZEKIEL M. MAIGE: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nikushukuru sana kwa kunipa nafasi niweze kuchangia Bajeti Kuu ya Serikali ya Mwaka 2016/2017. Naomba nianze kwa kumpongeza sana Mheshimiwa Waziri, bajeti ni nzuri sana, nimekuwepo hapa Bungeni miaka zaidi ya 10 sasa. Kazi iliyofanyika katika mipango tunayoiona kwa mwaka huu ni nzuri na kubwa sana. Kwa mara ya kwanza tunaona mkakati wa Serikali wa kudhibiti matumizi mabaya ya fedha za umma.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mara ya kwanza tunashuhudia bajeti ya Serikali inayoelekezwa kwenye miradi ya maendeleo ikifikia hadi asilimia 40. Nina uhakika sasa tatizo sugu la fedha kuchelewa kupelekwa kwenye Halmashauri zetu hadi kufika mwisho wa mwaka wa fedha kuwa wamepelekwa asilimia 20 mpaka 30 sasa litakuwa limeondoka, hongera sana kwa Mheshimiwa Waziri. Lakini kipekee hongera sana ziende kwa Mheshimiwa Rais kwa sababu najua ndiyo dhamira yake.

Mheshimiwa Naibu Spika, kimsingi nakubaliana na yote yaliyoko kwenye bajeti hii, kwa hivyo naunga mkono kwa asilimia mia moja. Mchango wangu umelenga katika kuongeza maeneo ambayo Mheshimiwa Waziri akiyatazama vizuri yanaweza yakaongeza fedha kwa Serikali au yakaongeza kasi ya lengo la Serikali la kufikisha maisha mazuri kwa Watanzania kwa uwiano.

Mheshimiwa Naibu Spika, eneo la kwanza, nataka kumshauri Mheshimiwa Waziri aangalie namna ya kuweka tofauti ya kodi kwa makundi mbalimbali ya wananchi. Nimeangalia utafiti uliofanywa na Kampuni ya *Deloitte and Touche* unaoitwa *Guide to Africa's Fiscal Information* uliofanyika mwaka 2014/2015, umeainisha kodi mbalimbali karibu kwa nchi zote za Afrika. Kwa uzoefu na kwa taarifa hii inaonesha wenzetu walio wengi wameweka viwango tofauti tofauti vya kodi kutegemeana na kundi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mfano; kodi inayotozwa kwenye Kampuni zinazofanya kazi kwenye eneo kwa mfano la kilimo, eneo la uvuvi, eneo la mifugo ile *corporate tax* inakuwa ni ndogo ili kuwajengea uwezo wa kuwekeza zaidi na zaidi. Haiwezi ikawa, Kampuni inayochimba mafuta asilimia 30, Kampuni inayosindika nyama asilimia 30, Kampuni inayosindika ngozi asilimia 30, muuza duka la kawaida asilimia 30, muuza mitumba asilimia 30, ukifanya hivyo utakuwa huweki malengo ya kuwafikia watu unaowakusudia. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nashauri kwamba, yako maeneo ambayo karibu nchi zote, kwa mfano nchi kama Angola, Botswana, Chad hata Egypt kodi kwenye Makampuni yanayofanya kazi kwenye sekta ya madini na mafuta iko juu. Kwa mfano, kuna nchi zinatoza *corporate tax* mpaka asilimia 65, kwenye kampuni zinazofanya kazi kwenye *oil and gas industry*. Kwa hiyo nashauri kwamba ni vizuri kodi ziangaliwe ili ziwe tofauti kutegemea na sekta lengwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini pia hata kodi zinazowagusa *individuals*, kwa mfano; kwa sasa hivi kiwango cha juu cha kodi ni asilimia 30 kwa *Pay As You Earn* ambayo inalingana na kodi inayotozwa kwenye kampuni. Jambo hili linakuwa ni tatizo kwa sababu mzigo wa kodi anaobeba mtu binafsi hauwezi ukalingana hata kidogo na mzigo wa kodi unaobeba kampuni. Kwa hiyo, ni vizuri *individual tax rates* zikashuka ili tuelekeze uzito zaidi katika kutoza kwenye kampuni ambazo zina mapato makubwa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, eneo la pili ambalo nataka kushauri, Mheshimiwa Waziri aliangalie ni eneo la mapato yanayotoka kwenye sekta ya madini. Nimeshangaa sana ila nikajua kwa sababu Waziri ni mgeni pamoja na rafiki yangu, kaka yangu *Commissioner* Kidata naye ni mgeni kwenye hili eneo. Eneo la madini hotuba yote haijaeleza mabadiliko yoyote ya kuongeza mapato kwa Serikali. Ni eneo ambalo lina fedha nyingi. Tunazidiwa ujanja wa namna ya kuwabana ili waweze kulipa kodi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa masikitiko makubwa kwa mfano; mgodi wa Buzwagi umeanzishwa mwaka 2007 mimi nilikuwepo hapa Bungeni, alikuwepo Waziri Karamagi alituelezea kwamba baada ya miaka miwili ya mgodi kuwa umeanza uzalishaji, utaanza kulipa kodi. Kwa taarifa za mgodi hivi sasa ni kwamba wanategemea kufunga katika miaka miwili ijayo na mpaka sasa hivi hawajalipa *corporate tax wana-report* hasara.

Mheshimiwa Naibu Spika, wana-report hasara kwa sababu wanapata msamaha kwenye maeneo mengi, wananunua vitu vingi ambavyo hawavihitaji, kwa mfano; wame-overstock matairi, unakuta eti mpaka gari lile la kusombea taka linatumika kama *disposable*, linanunuliwa kwa miaka miwili, miaka miwili mingine wananunua lingine.

Mheshimiwa Naibu Spika wanafanya hivyo kwa sababu *most of the suppliers* ni *shareholders* katika Kampuni hiyo. Kwa hiyo wanajua kwamba badala ya kupata faida kwenye kampuni, wanapata faida kwenye manunuzi yanayoyafanywa na kampuni hiyo. Kwa hiyo nashauri, kwanza udhibiti ufanyike katika gharama wanazozitumia katika kupata dhahabu.

Mheshimiwa Naibu Spika, la pili, tumekuwa tukiwasamehe kodi mbalimbali na kuwa-*supply* mafuta migodi yote nchini inatumia milioni 14.5 kwa mwezi. Mafuta haya yamesamehewa kodi. Ukifika kwenye maeneo ambayo yako jirani na migodi hii unakuta kuna nyakati mafuta yanapatikana kwa bei nafuu kwa sababu mengine yana *sneak* kutoka mgodini.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mgozi wa Buzwagi umeunganishwa na umeme wa *grid*, Mgozi wa Bulyanhulu umeunganishwa na umeme wa *grid*, lakini wana mafuta kwa ajili ya *standby generators*. Sasa unajuliza hivi *standby generator* kila mwezi watumie lita milioni 3.5 za mafuta au milioni mbili?

Mheshimiwa Naibu Spika, hivi kweli kila mwezi umeme unakatika kwa kiwango kinacholingana? Uko mwezi umeme unakatika mara mbili mara tatu, kwa hiyo lazima *consumption* ishuke, haiwezi ikawa wastani wa lita milioni mbili kila mwezi. Kwa hiyo mafuta yanayokwenda migodini ni kipenyo cha ufisadi, ni kipenyo cha ukwepaji kodi. Naomba ikiwezekana tuwafutie kabisa.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini vilevile nimeangalia hata mrabaha tunaoupata kwenye dhahabu ni asilimia tano. Ziko nchi zinatoza asilimia 12 mpaka asilimia 15. Naomba sana, eneo la kodi ya mrabaha kwenye mgodi (*loyalty*) nalo mliangalie, mzungumze nao. Najua wana MDA's lakini ni vizuri mkiweza kurekebisha. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, la mwisho kwa kuzingatia muda, hili si suala la kodi lakini ni suala la gharama za maisha kwa wananchi. Nashauri Serikali ikae na wafanyabiashara wanaofanya biashara kwenye maeneo ya huduma muhimu za wanachi, kwa mfano *cement*, nondo, bati na vitu vingine. Mtanzania anayeishi Mwanza ananunua *cement* kwa 18,000, Mtanzania anayeishi kwa mfano; Kinondoni ananunua *cement* kwa 12,000, wote ni Watanzania. Kwa nini Makampuni kwa mfano ya *coca cola*, bia, bei unayoipata pale kiwandani Ilala Mheshimiwa Waziri wa Biashara, bei ya bia pale Ilala pale ni sawa sawa na bei ya bia Mwanza, kwa sababu wame-*stabilize* zile bei, wameweka *mechanism* kwamba yule aliyepo jirani na kiwanda hanufaiki kumpunja mwenzake kwa sababu sisi tulioko Kanda ya Ziwa hatuna viwanda vya *cement*.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa bahati mbaya na bahati nzuri viwanda vyote kutokana na mazingira ya nchi viko ukanda wa pwani. Kwa hiyo kwa vyovyote vile milele na milele Kanda ya Ziwa tutashindwa kujenga nyumba bora au tutajenga nyumba bora kwa gharama kubwa wakati wote ni Watanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, inawezekana kabisa wakikaa nao wakaweka *price standardization mechanism* kuwezesha bei ya cement Dar es Salaam ilingane na bei ya cement mahali pengine popote nchini. Hili jambo linawezekana nimetoa mfano wa bia, nimetoa mfano wa soda, nimetoa mfano hata wa maji. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, jambo hili likiangaliwa litatusaidia sana, niliwahi kulisema tulivyopata maafa Mwakata kwamba wananchi wa maeneo hayo wanashindwa kujenga nyumba bora...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Muda wako umekwisha Mheshimiwa

MHE. EZEKIEL M. MAIGE: Ahsante sana, kwa sababu ya gharama ya vifaa vya ujenzi, naomba Mheshimiwa Waziri...(Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Subira Mgalu atafuatiwa na Mheshimiwa Hawa Abdulrahman Ghasia, Mheshimiwa Njalu Daudi Silanga ajiandae.

MHE. SUBIRA K. MGALU: Mheshimiwa Naibu Spika nakushukuru sana kwa nafasi uliyonipa jioni ya leo kuchangia Bajeti hii ya Serikali, na nianze kusema naunga mkono hoja. Pia niungane na Waheshimiwa Wabunge wengi kukupongeza wewe binafsi na kumpongeza Mheshimiwa Waziri na Naibu Waziri na watendaji wote wa Wizara ya Fedha walioandaa bajeti hii nzuri. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, naanza kwa kujielekeza kwenye Hotuba ya Mheshimiwa Waziri ukurasa wa saba. Hotuba hii alinukuu hotuba ya Mheshimiwa Rais wakati akifungua Bunge. Naomba ninukuu, kwenye ukurasa wa nane Hotuba ya Mheshimiwa Rais ilijielekeza katika kusema kwamba huduma zisizoridhisha za upatikanaji wa maji, elimu bora na afya ni mojawapo ya vipaumbele vya Serikali ya Awamu ya Tano. Nimejielekeza kwenye hotuba yake, naunga mkono wazo la maombi ya kuongeza tozo ya Sh. 50 kwenye bei ya mafuta.

Mheshimiwa Naibu Spika, wakati tunamalizia bajeti ya mwaka ambao Bunge lilipendekeza tozo ya Sh. 50 kwenye lita moja ya mafuta, bei ya mafuta ilikuwa sh. 2,100 mpaka 2,400. Hapa katikati bei ya mafuta imeshuka lakini hatukuona athari yoyote, hazikushuka bei za usafiri, hazikushuka bei za vyakula, hazikushuka bei za aina yoyote, lakini mpaka sasa bei ya mafuta ni 1,700 hadi 1,900 bado Watanzania wana uwezo wa kuhimili ongezeko la Sh. 50. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa nini naomba niunge mkono pendekezo hilo ambalo limetokana na Kamati yetu? Ni kutokana na hotuba hii ambayo Awamu ya Tano inajielekeza kutatua kero hizi kubwa za Watanzania. Ukiangalia hotuba yetu kero kubwa ya Watanzania ukiacha maji inayofuatia ni upungufu wa zahanati na vituo vya afya.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mwaka mmoja takribani akina mama 15,000 wanapoteza maisha, akina mama 42 wanapoteza maisha kwa siku, lakini sababu kubwa inayochangiwa kupoteza maisha kwa akinamama hawa ambao ni nguvu kazi ni uhaba wa vituo vya afya, uhaba wa zahanati na uhaba wa vifaa tiba. Pamoja na Serikali kuwa na nia nzuri, bajeti hii ninavyoiona hakuna kifungu cha moja kwa moja kinachoonesha ujenzi wa zahanati, ukarabati au kumaliza majengo yaliyopo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika kwa nini nasema hivyo? Tuliwasilishiwa mkeka na Wizara ya TAMISEMI ambayo ilikuwa inaonesha takribani bilioni 32 zimetengwa na Halmashauri zetu, lakini ukiangalia vyanzo vya Halmashauri zetu ni *own source, Local Government capital grant* ambavyo vyote havina uhakika. Ndiyo kusema hata huu mkeka unaoonesha kwamba kuna vituo vya afya vitakarabatiwa, kuna zahanati zitajengwa, kuna wodi zitaongezeka, hauna uhakika kwa sababu chanzo chake hakina uhakika.

Mheshimiwa Naibu Spika, namwomba Mheshimiwa Waziri wa Fedha, sisi wote Wawakilishi wa wananchi ndio tunaowasemea wananchi wetu kama walikubali tozo ya Sh. 50 wakati bei iko 2,100 hebu tuwaongezee tozo na kiasi kikubwa itahimiliwa na sisi wenyewe ili tuweze kutenga kiasi cha pesa kuziongezea hizi bilioni 32 ili hali ya vituo vya afya na zahanati zetu iboreke. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, uchumi wa viwanda unategemea afya bora ya Mtanzania, lakini wanawake wakiwa ni moja ya nguvu kazi; tunategemea kuanzisha viwanda vya nguo, viwanda vya kubangua korosho; asilimia kubwa ya wafanyakazi ni wanawake, ambao wanahitaji kupata afya bora wakafanye kazi kwenye viwanda hivyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, niombe sana na nasema hivyo naunga mkono hoja kwa sababu hata nikiangalia kwenye Mkoa wa Pwani kwenye orodha hii ya mkeka ulioletwa ni wilaya mbili tu; Kisarawe na Mafia. Wakati ninaposimama namkumbuka Daktari wa Zahanati ya Kijiji cha Kitomondo Kibaha Vijijini analala kwenye gari ndogo, hana nyumba na tulimwombea milioni 25 kumaliza nyumba. Tunapochangia Wabunge wanawake sekta ya afya inatuma, inatugusa. Naomba Serikali ilitazame hilo.

Mheshimiwa Naibu Spika, sambamba na hilo kama nilivyosema kwa sababu hata sasa tuna vituo vya afya 716 kati ya Kata 3,800 ni asilimia 18 tu, maendeleo ni mchakato lakini kama shilingi bilioni 30 katika shilingi bilioni 250 ambazo zitaongezwa kwenye miradi ya maji kwenda kwenye sekta ya afya, kupanga ni kuchagua. Naomba Bunge lako Tukufu kupitia Mheshimiwa Waziri wa Fedha, tupange mipango hii vizuri. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lingine ambalo ningeomba kujielekeza ni suala zima linalohusu mfuko wa CAG, na mimi naomba niingie kwenye rekodi na naomba kwa sababu naamini *Hansard* itatumika vizazi vijavyo na ninawapongeza Wabunge wote waliochangia kuomba Serikali itazame jicho la huruma ofisi hii ni wazalendo, tunaliomba hilo kwa sababu tunaamini ni mmojawapo ya nguvu itakayomsaidia Mheshimiwa Rais wetu ambaye amejipambanua wazi wazi kwenye hotuba yake atapambana na ubadhilifu, atapambana na ufisadi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, bajeti ina shilingi trilioni 29, matumizi ya kawaida shilingi trilioni 17, matumizi ya maendeleo shilingi trilioni 11, Ofisi ya CAG kufuatilia hizo hela, shilingi bilioni 18, kwenye matumizi mengineyo. Tuna Halmashauri 168 na mimi nayasema hayo kwa sababu nilishawahi kuwa Mkaguzi miaka kumi, najua adha ya ukaguzi! Najua utaratibu na kukagua unakagua kutokana na *Tanzania Auditing Standards* na *International Auditing Standards*, zipo taratibu. Leo tunapopeleka hela mpaka kwenye kijiji CAG anafikaje? Tunapopeleka hela kwenye zahanati, kwenye vituo vya afya, CAG anafikaje? Tunapopeleka hela kwenye pembejeo? (Makofi)

Kwa kuwa kazi ya Bunge ni kuishauri Serikali, ushauri inategemea, lakini kazi yetu kubwa ni kuisimamia na tunaisimamia kupitia *oversight committee*. Nikuombe kwa kulinda hadhi ya Bunge lako na kwa kuwa kuisimamia Serikali ni kupitia *oversight committee* isije tunakuja Bunge Ijalo Kamati zako PAC na LAAC zinakosa kazi ya kufanya. Hela hizi nyingi. Naomba sana itazame. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika nimemsikia Mheshimiwa Waziri wa Fedha anasema ataangalia, amejicommit lakini mwezi wa 12 mapitio ya bajeti CAG anatakiwa amalize kazi zake, tunaende kwenye kufunga mwaka wa fedha za Serikali. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, niliona na mimi niingie kwenye *Hansard* kwamba nimeisemea ofisi hii ili vizazi vijavyo viweze kuona. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, mwisho nimeona nia njema ya Serikali ya kuleta usawa kwenye masuala ya pensheni, nami naunga mkono. Lakini naomba usawa huu ubainishwe kinagaubaga ni makundi gani? Kwa sababu tunayo Sheria ya *Retirement Benefits* za Viongozi wa Kisiasa walitajwa pale! Lakini ieleweke wazi hata Wabunge wanalipa kodi shilingi 1,200,000 kwa mwezi; kwa mwaka shilingi milioni 15, kwa miaka mitano ni shilingi milioni 75. Wabunge hawa pia wanachangia shughuli mbalimbali za maendeleo. Hata kuzika, madawati tumeunga mkono, vituo vya afya tunaunga mkono, lakini isionekane Watanzania msikubali kuamini kwamba Wabunge eti ni kundi linalojipendelea, hapana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ingekuwa mimi ningewaombea pia wafanyakazi wa Tanzania msamaha kwenye kiinua mgongo chao. Mfanyakazi anafanya miaka 40, miaka 30, anavyostaafu kwanini asipewe kiinua mgongo chake? Kwa kuwa kundi la wafanyakazi, kundi la wanasiasa ni kundi ambalo liko *loyal* kulipa kodi, kwa nini nisiwatetee? Kwa nini isifike wakati nao wasamehewe? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, mwisho naunga mkono. Najua kuwa kweli kuna changamoto katika misamaha ya kodi, zimetajwa taasisi...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa muda wako umekwisha.

MHE. SUBIRA K. MGALU: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Hawa Abdulrahman Ghasia, atafuatiwa na Mheshimiwa Njalu Daudi Silanga na Mheshimiwa Dkt. Mary Nagu ajiandae.

MHE. HAWA A. GHASIA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana na mimi napenda niungane na wenzangu kukushukuru kwa kunipa nafasi hii ili niweze kuichangia hotuba ya Waziri wa Fedha na Mipango kuhusu Hali ya Uchumi na Mpango wa Maendeleo wa mwaka 2016/2017 pamoja na Makadirio na Mapato ya Matumizi kwa mwaka 2016/2017.

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda nianze kwa kumpongeza, kwa kuona umuhimu wa barabara yetu ambayo sisi wenyewe tunaiita ni barabara ya uchumi ya kutoka Mtwara kwenda Newala hadi Masasi, Mbinga hadi Mbamba Bay kuwa miongoni mwa miradi ya kipaumbele katika mwaka huu wa fedha. Mheshimiwa Waziri kwa hilo nakushukuru sana kwa sababu wananchi wa Mkoa wa Mtwara hasa barabara kutoka Mtwara - Nanyamba - Tandahimba, Newala

- Masasi imekuwa ni kilio cha muda mrefu, hii ni barabara yetu ya uchumi inasafirisha korosho zaidi ya asilimia 80. Kila mwaka barabara hii inatengenezwa lakini ukiisha msimu wa korosho inaacha mahandaki. Kwa hiyo ikijengwa kwa kiwango cha lami kwa kiasi kikubwa itaboresha mazingira ya ufanyaji biashara ndani ya Mkoa wetu wa Mtwara, kwa hiyo nakushukuru sana kwa hilo.

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la pili ambalo nilitaka nilizungumzie ni suala la kupunguza ushuru wa korosho kwa wananchi. Napenda nilipongeze sana suala hilo kwa sababu siku nyingi tumekuwa tukilalamika wakulima wa zao la korosho wamekuwa wakikatwa makato mengi sana ambayo mengi hakuna hata moja linalowanufaisha.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna kato la shilingi 10,000 kwa kila kilo eti kwa ajili ya kikosi kazi kufuatilia ununuzi wa korosho. Kikosi kazi hicho ni watumishi wa Serikali, viongozi wa Serikali ambao wamepewa majukumu ya kufanya kazi hizo. Kazi walizopangiwa ni pamoja na kusimamia ununuzi wa zao la korosho, lakini walianza na shilingi moja, ikaenda shilingi tano, ghafla ikaruka shilingi 10 kila kilo ya korosho wao wanataka walipwe kama viongozi kwa ajili tu ya kusimamia ununuzi wa zao la korosho.

Mheshimiwa Naibu Spika, takwimu tulizonazo sasa hivi kwa mwaka tunazalisha zaidi ya tani 45,000, mwaka 2014 tulizalisha kwa mujibu wa korosho zilizosafirishwa nje ya nchi, tani 189,000. Mtwara peke yake inazalisha zaidi ya asilimia 80. Uchukue tu tani 100,000 zimetoka Mtwara na katika kila hizo tani 100,000 kila kilo moja mwananchi amekatwa shilingi 10 kwa ajili ya kuwalipa viongozi wanaosimamia ununuzi huo zaidi ya shilingi bilioni moja! Hivi tukienda kuwauliza hizo shilingi bilioni moja kwa biashara ya miezi mitatu wamezifanyia nini wataweza kutueleza? Wakati wana mishahara, wanatumia magari ya Serikali na kila kitu kimo wanafuatilia, mfano sasa hivi kuna utengenezaji wa madawati, wanalipwa shilingi bilioni moja kufuatilia utengenezaji wa madawati? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naipongeza Serikali na hasa Mheshimiwa Waziri Mkuu kwa sababu Mheshimiwa Waziri Mkuu zao la korosho analijua hahitaji kuelekezwa na mtu, ana uzoefu alioupata kutokana na Chama chake cha Ushirika Kikuu cha Mkoa wa Lindi cha Ilulu na baada ya kuwa wamechoshwa na Ilulu wakaanzisha Lunali ambayo kwa kiasi kikubwa inafanya vizuri. Kwa hiyo, katika eneo hili Mheshimiwa Waziri Mkuu wala hahitaji kushauriwa na mtu, anajua mbichi na mbivu. Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri Mkuu mimi pamoja na Wizara ya Fedha napongeza sana kwa yale makato ambayo yamepunguzwa na fedha hizi tunataka sasa ziende zikamnufaishe mwananchi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kule ndani eti kuna pesa zinakatwa kwa ajili ya unyaufu na korosho inaanza kunyauka baada ya miezi sita, lakini korosho

zinafanywa minada kila wiki na ununuzi wa korosho unanza mwezi wa kumi na unaisha kwa kuchelewa mwezi Januari. Sasa miezi hiyo mitatu hata kabla ya miezi sita kwa nini mwananchi akatwe eti ni unyaufu. Kwa hiyo niwaombe viongozi wenzangu wa Mtwara tumuunge mkono Mheshimiwa Waziri Mkuu, tuunge mkono Serikali yetu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, wanakata shilingi 50 kila kilo ya korosho kwa ajili ya kusafirisha. Mimi katika Jimbo langu hakuna hata eneo moja ambalo linazidi zaidi ya kilometa 100, kwanza hazifiki. Sasa ndiyo kutaka kusema kwamba kila korosho inayosafirishwa tani 10 kutoka mahali popote, kilometa moja, kilometa mbili, kilometa tatu, tani kumi zinalipiwa shilingi 500,000. Kwa kweli huu ni unyonyaji wa hali ya juu, kwa hiyo, tumshukuru Mheshimiwa Waziri Mkuu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, eneo lingine ambalo nilitaka nilichangie ni ukusanyaji wa kodi za Halmashuri na TRA. Mimi sina ubishani wowote, *property tax* zikusanywe na TRA na vyanzo vingine vyote wakusanye lakini mchango wangu ni kwamba pesa zile zikishakusanywa, zote zirudi Halmashauri na zirudi kwa wakati kama ambavyo TRA inakusanya mapato yake kila mwezi ikishakusanya inayagawa katika Sekta mbalimbali ili ziweze kutumika katika mwezi unaokuja. Kwa hiyo, Halmashauri kila mwezi ipate mapato yake yaliyokusanywa katika mwezi ule ili yaweze kufanyiwa kazi katika Halmashauri.

Mheshimiwa Naibu Spika, wakati tunakusanya naomba pia tuwajengee uwezo watumishi wa Halmashauri ili zoezi hili liwe la mpito. Tufike mahali Halmashauri kupitia huu ugatuzi tunaozungumza wakusanye wenyewe. Isiwe kwamba mwaka huu waanze TRA halafu iwe ndiyo *forever*, tutakuwa hatuzijengei uwezo Halmashauri halafu ni kinyume cha sera yetu ya Ugatuzi wa Madaraka (*Decentralization by Devolution*). Kwa upande wa fedha huku tunaanza kurudi nyuma, lakini kama ni zoezi la mpito naliunga mkono lakini msisitizo wangu, kila mwezi Halmashauri zipelekewe pesa zao kwa sababu pesa hizi zimewekwa kwenye bajeti na wanazitegemea kwa ajili ya utekelezaji wa miradi.

Mheshimiwa Naibu Spika, eneo jingine ambalo ningependa nilichangie ni suala la mradi wa viwanda vya chuma Liganga na makaa ya mawe Mchuchuma. Miradi hii ni miradi ambayo ni kama viwanda mama ambavyo vyenyewe vitachochea viwanda vingine. Kwa hiyo, mchango wangu nilitaka niseme viwanda hivi pia viangalie na ujenzi wa reli ya kutoka Liganga na Mchuchuma kwenda Mtwara ambavyo vinaenda sambamba...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Ahsante Mheshimiwa.

MHE. HAWA A. GHASIA: Mheshimiwa Naibu Spika, naunga Naunga mkono hoja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Njalu Daudi Silanga atafuatiwa na Mheshimiwa Dkt. Mary Nagu. Mheshimiwa Jitu Soni ajiandae.

MHE. NJALU D. SILANGA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi na mimi niweze kuchangia katika hotuba ya Bajeti ya Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nianze kukupongeza kwa kazi nzuri unayoifanya ambayo Watanzania wote na Wabunge wa CCM tunaamini kazi yako ni nzuri sana, kama jina lako lilivyo Tulia, uendelee kutulia kama ulivyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nitaanza ku-*declare interest* kwenye upande wa viwanda. Nianze kusema tunapozungumza katika Serikali yetu ya Awamu ya Tano kuhusiana na suala la viwanda kwa ujumla. Tunavyo viwanda, tulikuwa navyo vingi vya pamba pamoja na viwanda vya nyuzi. Katika Bajeti ya Waziri wa Fedha, ukiitafakari na kuifuatilia ni nzuri sana imeonesha maeneo mbalimbali. Nizungumzie suala la pamba na wafugaji pamoja na samaki katika Kanda yetu ya Ziwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kodi iliyopunguzwa ni shilingi 450,000 ukurasa wa 89 na shilingi 250,000, lakini vilevile tunategemea sisi watu wa pamba bei ya soko liko nje, tunajaribu kuangalia mali ambayo iko hapa nchini ambayo wanunuzi wake wako hapa, tayari moja kwa moja panakuwa na kodi kubwa. Mfano mashudu unapoyapa kodi tayari unaongeza gharama kubwa na anayefanya hii biashara ya mashudu ni mtu mdogo wa kawaida, muuza kuku na wafugaji wadogo wadogo, tayari wanaongeza bei ya pamba inaongezeka kupata bei nzuri angalau mkulima, ni kwa sababu *control* hatuna ya bei ya soko la pamba. Niiombe Serikali ijaribu kuangalia sana kwa mapana zaidi kuhusiana na suala zima la viwanda. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ukiangalia kwenye upande wa alizeti, ukipita barabara ya kutoka Singida unaenda Shinyanga utakuta wananchi wameshaji-*organise* pale wanauza mafuta yale. Lakini Serikali lazima ifike mahali itazame ni namna gani iwasaidie na hawa wakulima wadogo wadogo ili ile mali iweze kuzalishwa vizuri zaidi, iingizwe kwenye soko, i-*compete* na masoko mengine, lakini hivi sasa inaangaliwa tu, hakuna jitihada ambazo naona kama zinafanyika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile lazima tujipange kuangalia viwanda vyetu vidogo vidogo; mfano viwanda vya *SIDO*, mimi kwangu kule kwenye Jimbo langu la Itilima ninalo eneo kubwa la *SIDO*, lakini sijawahi kuona Serikali imekuja kutembelea na kupata mawazo katika eneo lile husika lakini kila siku tu tunakutana tunazungumzia viwanda. Niombe sana Serikali ya Awamu ya Tano iweze kufanya kazi hiyo ili iwafikie wahusika tuweze kuboresha viwanda vyetu na wananchi waweze kupata bei nzuri. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tunazungumzia habari ya viwanda na vingine. Wenzetu wanaoendelea kwa kasi sana mfano kama Wachina, ziko Benki za Maendeleo ambazo zina-*finance* wawekezaji, lakini leo nchi yetu hii ukiitazama vizuri sana utakuta gharama ziko kubwa, mtu akitaka kuingiza kiwanda lazima atachajiwa kodi na anaenda kuwekeza zaidi ya miaka miwili, mitatu ndiyo ataanza kupata *profit*. Moja kwa moja inakuwa ni gharama kubwa katika uendeshaji na hawezi kuendesha kiwanda hicho husika kwa asilimia 100, matokeo yake ni hasara hata *fit* katika *competition* ya biashara katika nchi zingine. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tunapozungumzia kuimarisha uwekezaji wetu wa ndani, mimi niombe Serikali iweze kujua na kufuatilia ni kwa nini wawekezaji wetu wa ndani kila mwaka wanashuka chini, lazima kuna sababu za msingi ambazo zinasababisha. Ukiangalia nchi yetu wakati inapata uhuru, Mwalimu Nyerere yuko nayo kuna vitu vingi ambavyo viliachwa katika nchi hii. Kulikuwa na Musoma, kulikuwa na Mwanza *MWATEX*, kulikuwa na Tabora, kulikuwa na Urafiki, kulikuwa na Mbeya; zote zile hazifanyi kazi lakini kila mwaka tunapokutana tunaposikia bajeti, tupo wadogo mpaka tumeingia humu Bungeni tunasikiliza mipango, mipango. Ningeomba sasa kwa sababu Waziri wa Fedha ni Mpango, mipango hii sasa ifanane na jina lake, aweke mipango mizuri ili tutoke hapa tulipo tusonge mbele kuleta maendeleo katika nchi yetu na Taifa letu kwa ujumla. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka nizungumzie suala la Benki ya Kilimo. Serikali imefanya jambo jema la kuhakikisha inaweka Benki ya Kilimo, sasa tuiombe nayo hii Benki pamoja na msimamizi wa Serikali ambaye ni Waziri wa Fedha awahamasishe sasa watoke mjini waende vijijini. Waende kwenye mikoa ambayo inazalisha siyo kuja kuendelea kulalamika na kuomba fedha hata zile ambazo Serikali imeshatenga bado hazijafanyiwa kazi. Tukifanya hivyo tutakuwa tunawajenga wakulima wetu kuweza kujua jinsi ya matumizi mazuri ya benki na vitu vingine. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nichangie katika suala zima la ufugaji. Lazima tufika mahali tutambue kwamba ufugaji ni nini na unaingizaje pato katika nchi yetu. Tunapozungumzia ufugaji nao wanahitaji watengenezewe mazingira ambayo ni mazuri na ni salama ya kuweza kunufaika na maeneo yetu.

Tunatambua kabisa katika nchi yetu tunaamini kabisa kwamba tunahitaji hifadhi na kadhalika, juzi Mheshimiwa Waziri wa Maliasili alikuwa anajibu swali langu alisema vijiji vinavyopakana na kandokando ya hifadhi zinapata asilimia 25 ya fedha zinazotowwa, siamini kama zile fedha kweli zinaenda tofauti na hela tu ndogo, nitaomba Mheshimiwa Waziri nitamtafuta kwa muda wake anielekeze ni jinsi gani kwa sababu naamini hela zinazokuja ni kidogo sana wala haziwezi kuwasaidia wananchi katika maeneo hayo wanayoishi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nizungumze Benki ya Maendeleo. Benki ya Maendeleo ndiyo uti wa mgongo wa nchi yetu. Kama tunataka tujenge viwanda na kama tunahitaji tuwekeze katika maeneo mbalimbali, hii benki ikiwezesha na ina wataalam inaweza ikafanya kazi kubwa, nzuri ya kuingiza fedha nyingi bila kutegemea kodi tu kwa sababu itazungusha na wale watu wawekezaji watakuja kukopa katika benki yetu hii na itaweza kuzalisha fedha nyingi katika kuleta uchumi wa nchi yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, mwisho niishauri Serikali, hii kodi ambayo imewekwa kwenye mabanki, ninavyoiona inaweza ni nzuri kwa sababu tunahitaji tupate kodi, lakini kwa mtazamo wangu na muono wangu na kuishauri Serikali tunaweza tukajikuta tunapoteza *deposit* nyingi kwenye mabanki kwa sababu kodi itakayotowwa ni hela nyingi sana. Sasa hivi kama una wafanyakazi 300, ukipeleka kwenda kufanyiwa malipo kila mfanyakazi mmoja ni shilingi 3,000 kwa hiyo utakuta watu hawaweki hela kwenye benki wataamua kutumia njia zingine, tayari nchi itaanza kuyumba katika hali ya kiuchumi. Niombe hilo nalo waweze kuliangalia ni jinsi gani ili waliboreshe vizuri zaidi na lengo letu ni kupata mapato mengi ya kutosha.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali iangalie katika Kanda, mfano Kanda ya Ziwa iangalie ni viwanda gani vinavyohitajika katika maeneo yetu. Leo hivi sasa tunazungumza bei ya pamba haeleweki na wakulima nao wanasubiri wauze waweze kupata fedha zile, lakini kila mwaka zao hili linadorora, ukifuatilia zaidi zao hili linaingiza fedha nyingi sana kwa mwaka, mwaka jana tumepata dola bilioni 6.4, lakini hakuna kipaumbele kinachowekwa na Serikali kuhakikisha kwamba hawa wakulima wa zao la pamba tunawasiadiaje kuongeza hizi gharama, matokeo yake zinaongezwa tu kodi katika maeneo husika na imefika mahali Serikali hata ruzuku ya pembejeo haipeleki, kwa mwaka wa jana haikupeleka hata senti moja, wakulima wenyewe wanaendelea kujiendesha. Niombe Serikali ijaribu kuangalia namna gani kuhakikisha inatatua tatizo la bei ya pamba katika maeneo yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, mwisho tukitaka tuende vizuri, zao hili la pamba linaweza likajiendesha vizuri sana, zikipungua kodi ambazo hazina msingi, ambazo zinazosababisha kuongezeka kwa bei, kwa sababu hatuwezi tukasema kwamba tuzuie kodi, lakini lazima tuangalie kwamba inaingiza kiasi gani kwenye

nchi dola za kigeni na asilimia kubwa nchi inatumia fedha za kigeni nyingi, kwa sababu mahitaji mengi hatunayo hapa nchini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali iangalie ni jinsi gani itasaidia katika eneo hili ili tupunguze malalamiko katika maeneo na ipunguze hizi kodi ambazo hazima maana. Kweli naiomba Serikali suala kabisa la mashudu watoe kodi haina sababu.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kuunga mkono hoja kwa asilimia 100. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Dkt. Mary Nagu atafuatiwa na Mheshimiwa Jitu Soni, Mheshimiwa George Malima Lubeleje ajiandae.

MHE. DKT. MARY M. NAGU: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niungane na wenzangu kukupongeza, kwa kutumia sheria, kanuni na taratibu za kuendeshea Bunge, na unaona amani ilovyorudi humu ndani. Ni mategemeo yangu kwamba wenzetu waliotoka humu ndani watakuja kukuona na mfikie muafaka warudi huku Bungeni turudishe heshima ya Bunge letu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda vilevile kuungana na wenzangu kumpongeza Mheshimiwa Waziri, Naibu Waziri na watendaji wote kwa kuja na mpango mzuri wa kutekeleza Mpango wa Awamu ya Pili wa Miaka Mitano, na bajeti ya kutekeleza mpango huo. Ninawapongeza kwa sababu, kwa kweli wameonesha kwamba kuna maendeleo ambayo tutayapata, lakini nina yafuatayo ambayo ningependa kusema.

Mheshimiwa Naibu Spika, msingi wa mpango wa miaka mitano wa pili ni viwanda na tuna bahati sana Mheshimiwa Rais mwenyewe amelisimamia hili, na amelielekeza Taifa hili kwamba hakuna sekta nyingine ambayo itapeleka nchi hii kuondoa umaskini na kutupeleka kwenye kipato cha uchumi wa kati. Ninampongeza, ninamshukuru na nina uhakika Bunge hili litamuunga mkono kuona kwamba viwanda vinasimamiwa na tutahamasisha uanzishaji wa viwanda. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ningependa Waziri aone kwamba hamna namna ambavyo uchumi wa viwanda utanufaisha wananchi walio wengi Watanzania bila ya kupitia sekta ya kilimo. Ninaomba tusiiseme kisiasa, tuongee kwa vitendo. Pia ningeomba kwamba namna moja ya kuhakikisha kwamba viwanda vinakuwa ni kufanya kwamba kilimo kinakuwa cha kisasa. Azimio la Maputo tumeliridhia hapa lililosema kwamba tuitengee sekta ya kilimo asilimia kumi ya bajeti. Mwaka huu tumetenga asilimia 4.6; ninaomba kadri tunavyokwenda Mheshimiwa Waziri aone hili linafanyika ili tujielekeze kwenye vitendo zaidi ya kusema tu.

Mheshimiwa Naibu Spika, pili ni kwamba kilimo hakitakuwa cha kisasa kama zana, kama mbegu, kama viuatilifu havitatiliwa mkazo. Watu wangu wa Hanang na Wilaya ingine wangependa kuona matrekta yanamwagwa kama namna ya kuboresha tija katika kilimo. Wangependa kuona mbegu zinapatikana kwa wakati na vilevile mbegu bora zinapatikana na mbolea nayo inapatikana. Ningependa kusema kwamba viwanda ambavyo vitapeleka nchi hii mbele na vitasambaza mapato kwa wananchi ni viwanda vya kusindika mazao ya kilimo, viwanda vya kusaidia tija kwenye kilimo kama viwanda vya mbolea na vilevile kuona kwamba masoko yanapatikana kwa kuhakikisha kwamba (a),(b), (c), (d) zinazotakiwa kwenye soko zinatiliwa mkazo.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine la kusisitiza ni Benki ya Maendeleo ya Kilimo, bila Benki ya Maendeleo ya Kilimo wananchi hawawezi kupata fedha za kuweza kuboresha kilimo. Ninaomba sana kila mwaka kama Serikali ilivyoahidi iweze kutoa zile fedha ambazo zitaimarisha benki hiyo. Kubwa zaidi ambalo lazima tulikumbuke ni kwamba bila ushirika imara, bila ushirika usioibia watu, kilimo hakitaendelea. Kwa hiyo, naomba sana tuone kwamba hayo mambo yametokelezwa ili kilimo kiwe cha kisasa kiwe bora kiweze kutoa malighafi na soko kwa viwanda ambavyo tunataka kuvianzisha. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, asilimia 80 ya Watanzania wanategemea kilimo, kama unataka maendeleo ya watu kama Waziri alivyoandika kwenye mpango wa maendeleo, hamna namna ya kuleta mapinduzi ya viwanda kama kilimo hakitapewa uzito unaosaidia.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ambalo nataka kuliongolea ni kuhusu maji, ningependa kuungana na Wabunge wote kwamba tumeahidi kutua ndoo ya maji kutoka kwa wanawake wa Tanzania wakiwemo wale wa Hanang na hatuwezi kufanya hivyo bila ya kuwa na mpango madhubuti. Ninampongeza Waziri kwa sababu mwaka jana fedha zilizotengewa Wizara ya Maji ilikuwa shilingi bilioni mia nne na kitu, lakini mwaka huu tumefika bilioni 900 hata hivyo hazitoshi. Kwa hiyo ninaomba suala la kukata shilingi 50 kwa kila lita ya dizeli na petroli tutilie mkazo jamani. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, najua bei ya petroli ilivyokuwa juu mfumuko wa bei ulikuwa asilimia 6.2 leo mfumuko wa bei ni asilimia 5.9 tofauti ni nini? na sidhani kama ni mafuta yameleta. Kwa hiyo, naomba hili tutilie mkazo na Waheshimiwa Wabunge tunaishauri Serikali yetu kwa jambo jema, wakati huu ambako bei ya mafuta iko chini ndiyo wakati wa kuchukua fursa baadaye yakipanda hatuwezi kulifanya hilo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nilitaka niongelee suala la *logistic center* ya Dar es Salaam. Naomba ni-declare *interest logistic center* ilianza wakati mimi nikiwa Waziri wa Viwanda na baadaye Waziri wa Uwekezaji. Tumetaka *logistic center* ili

Dar es Salaam iwe Hongkong ya Afrika. Nawaambieni kwamba Dar es Salaam ina *hinterland* kubwa na hiyo *hinterland* ikitumika vizuri italeti manufaa makubwa. Naomba niwaondolee hofu, kufikiria kwamba bidhaa kutoka nje itafanya viwanda visianze, nataka niwaambie kwamba hilo siyo kweli. Kwa sababu bidhaa zitakazoletwa Dar es Salaam zikionekana zinanunuliwa Congo, Rwanda na kwingineko wawekezaji watakuja kuwekeza kwenye viwanda hivyo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hivyo *logistic center* ni mahali pa *ku-test demand* au mahitaji ya bidhaa ili kuwavutia wawekezaji wa viwandani. Kwa hivyo, tukitaka tujue bidhaa ambazo zitauzika haraka, na vipi viwanda ambavyo vitatengeneza bidhaa hizo ni lazima tuhakikishe kwamba *logistic center* ya Dar es Salaam inaanza. Ninataka niongelee vilevile kuhusu jamani mwaka jana Bunge lilitengewa hela nyingi shilingi bilioni zaidi ya 100 mwaka huu tumetengewa shilingi bilioni 99. Ninaomba sana kuona kwamba bajeti ya Bunge, ndiyo inayotuwezesha kutembelea miradi na *oversight* inayotakiwa. Kwa hivyo, kama zinatoshia lakini tuhakikishe kwamba wajibu wetu wa kuwa Wabunge, unatekelezwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ambalo ningetaka kulizungumzia ni kwamba ningependa kusema kwamba takwimu za umaskini vina vigezo vyake, mkiwa mnabadilisha vigezo kila wakati, tutakuwa tunabadili mikoa ambayo ni ya umaskini. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nakumbuka Mkoa wa Manyara ulitoka Arusha kwa sababu ulikuwa unaonekana kama umeendelea kutokana na Arusha na tukataka tugawanyike ili umaskini wetu uonekane. Mkoa wa Manyara ndiyo una Wahadzabe, Mkoa wa Manyara ndiyo una Wabarbaig wanaotembea nchi nzima. Mkoa wa Manyara ni moja ya Mikoa ambayo ni maskini na haina vyanzo vingi vya kuondoa umaskini. Ninaomba tuangalie vigezo hivyo, kama Pwani ilivyolalamika tuone kama kweli vigezo hivyo vinatufikisha kujua Mikoa ipi kweli ambayo ni maskini na tuchukue hatua ambazo zinatakiwa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, ninaomba nirudie tena, naomba sana Bunge hili na Mheshimiwa Waziri tunamsihi aone umuhimu wa kuongeza shilingi 50 kwa kila lita ya petroli na dizeli kwa ajili ya maji na Wabunge tunalisema hili kwa ajili ya ushirikiano na Serikali siyo tunataka tusingane na Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya maneno haya, naomba uvute uzi, uendelee kusimamia Sheria, uendelee kusimamia Kanuni za Bunge hili, uendelee kuona utaratibu unaleta heshima ndani ya Bunge hili na tunawasihi wale wenzetu ambao hawaoni umuhimu huo, hatimaye waone hayo.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninakushukuru na ninampongeza tena Mheshimiwa Waziri. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Jitu Soni atafuatiwa na Mheshimiwa George Malima Lubeleje.

MHE. JITU V. SONI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana, naomba nichukue fursa hii kukupongeza tena, kwa jitihada zako na namna unavyosimamia Bunge letu. Lakini pia nimpongeze Mheshimiwa Waziri, Naibu Waziri, Katibu Mkuu na timu yao ya Wataalam kwa kutuletea hotuba nzuri, ambapo baada ya sisi wote kuchangia ninaamini kwamba tutakapoelekea kwenye *Finance Bill* yale mapendekezo ambayo Wabunge wengi wamependekeza, watayazingatia ili tuelekee huko sasa kufanya shughuli za maendeleo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, niwapongeze sana Serikali kwa kutuletea Sheria ya Manunuzi, binafsi nimefarijika na ninajua hilo sasa litakuwa jambo ambalo litatusaidia wote. Niendeleo kuisitiza kama wenzangu wote walivyosema suala la shilingi 50 kwenye maji. Lakini kwenye maji pia nigeomba niwapongeze kwa kuondoa gharama za dawa isitozwe kodi, pia ondoeni vile vifaa muhimu ambayo vya ku-*filter* maji ili na zenyewe katika hospitali zetu na sehemu za shule ambazo gharama yake ni kubwa ina *import duty* na VAT iondolewe ili watu wapate maji safi na salama. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini pia niendeleo kuomba Serikali ihakikishe kwamba wafanye kwa hati ya dharura kuanzisha wakala wa maji. Fedha hizi mtazipata, anzisheni huo wakala ili ifanye kazi tunavyotarajia.

Ninaomba tena niwaombe Wizara ya Fedha wajaribu kuangalia suala la *motor vehicle* muiondoe. Hivi tunavyoenda sasa hivi kwa kukata kwa kupitia TRA wekeni kwenye mafuta, ili wale wanaokwepa wote wasiweze kukwepa. Ukiweka kwenye mafuta watayatumia mafuta atakuwa analipa na yule ambaye atumii atakuwa na gharama ndogo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, mfumo mzima ulivyokaa, ukiweka kwenye mafuta itakuwa ina unafuu kwetu. Hata mambo ya uendeshaji wake na namna ya gharama za ku-*print* itapungua, itakuwa mtu akiweka mafuta ameshamaliza kila kitu. Lakini pia kwa wale ambao wako nje ya wigo wa hiyo kodi, wakiweka Serikali itakuwa inapata mara mbili ya hii mnayopata leo. Kwa nini wakati tukiwaelekeza mtapata mapato mnakwepa kuweka? Tunaomba huo ushauri mchukue, ili suala la *motor vehicle* lifanyiwe kazi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, niombe tena tuangalie namna ya kupata fedha ya uhakika ya utafiti na masuala ya mazingira. Leo hii hakuna dunia, haya mambo yote tunayosema tunaelekea kwenye uchumi wa viwanda, bila utafiti ni hakuna kitu, na utafiti tumetenga fedha kidogo sana. Tuangalie namna ya kupata fedha za utafiti na suala la mazingira, kwa sababu mazingira pia ni muhimu sana huko tunakoelekea gharama tutakazotoza kuboresha hali ya mazingira itakuwa mara kumi ya hii ya leo.

Mheshimiwa Naibu Spika, bBado kwenye suala la Sheria ya *Finance Bill*, mmeondoa msamaha kwenye vifaa vya *natural gas* lakini pia mimi ningependekeza ongezeni hata gesi ya kawaida *liquid petroleum gas* ili tuache kutumia mkaa, haya majiko na nini; ikiwa bei ni ndogo tutaacha kuharibu mazingira na pia itakuwa ni nafuu kwetu. Kwa hiyo, muondoe hizo kodi huwezi kupata kote kote. Huwezi ukapata kote kote, sehemu moja lazima upoteze nyingine upate. Kwa hiyo, kama mnapenda mazingira ondoeni hiyo kodi kwenye majiko.

Mheshimiwa Naibu Spika, lingine ningeomba ni katika suala la *EFD* hii *Electronic Fiscal Devices* ndiyo njia pekee tutapa kodi yote tunayostahili kupata, leo hii mliahidi mtaleta mashine za kutosha, sijaona kwenye bajeti mashine za kutosha, naomba tulishawahi kupendekeza ruhusuni watu binafsi waletete mradi vile viwango mnavyotaka zile *specification* wapeni. Mtu akiamua hapa Dodoma siyo lazima ununue mashine shilingi 700,000, mtu kama hizi *decoders* anaweza akakukodishia kila mwezi ukamlipa shilingi 30,000, shilingi 50,000 na *service* anakufanyia. Kwa hiyo muangalie mfikirie nje ya *box*, hili suala bila kuwa na *EFD* za kutosha mashine hizo 12,000 mnazosema hata Dar es Salaam peke yake Wilaya moja hazitoshi, kwa hiyo tukitaka kukusanya kodi zaidi hakikisheni suala la *EFD* mnalifanyia kazi kwa mapema sana. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lingine suala la *formal sector* na *informal sector*. Mfumo huu na hizi tozo za *penalty* mlizokuja nazo za kodi kwamba mtu akichelewa kidogo, *penalt* kila mwezi asilimia tano itafanya watu wengi zaidi warudi kwenye *informal sector*, teremsheni kodi, *compliance* iwe kubwa iwe *tax friendly*, watu walipe kodi vizuri zaidi, lakini hapa mnawatisha watu. Hivyo ningeomba sana hili suala la kwenye kodi tuliangalie vizuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, mfumo mzima wa kodi wetu bado haujakaa vizuri. Kwa mfano, leo bidhaa zile ambazo tunazalisha ndani ya nchi, mbolea, *net* ukiwa ndani ya nchi *raw material* yake inatozwa kodi na hawapati *refund*. Kwa zamani ilikuwa *zero rated* tumeondoa *zero rated*, aki-export hiyo bidhaa mbolea na *net* akipeleka tu Kenya anarudishiwa zile kodi zake, aki-import tena hiyo hiyo bidhaa akiirudisha hana kodi, sasa mtafanya watu wasizalishe ndani ya nchi bora mtu atoe nje na kurudisha ndani.

Mheshimiwa Naibu Spika, mfumo wetu wa kodi bado haujakaa sawa na ninaomba tu tuangalie la sivyo hii ndoto yetu ya kwenda kwenye viwanda, hatutafikia kama mfumo wetu wa kodi tusipoungalia vizuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, napongeza kwamba *TRA* iwe ni *one stop center*, kodi zote na zile tozo ambazo siyo za kodi zote zikusanywe na *TRA*, na pia ingeanzishwa huduma *center*, kila mtu ambaye anataka huduma mbalimbali kuna Wabunge hapa tena Mheshimiwa Makamba alishawahi kuisemea. Tuanzisha *one stop center easy of doing business* iwe vizuri, ikiwa hivi hata wale watu ambao wako nje ya wigo wa kodi labda anafanya biashara zingine lakini leseni yake akitakiwa kukatia *TRA*, huyu mtu atalipa angalau kidogo, na tutaweza kupata mapato yetu yote vizuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, lingine tunaomba kwamba hizi kampuni za simu zote ziwe *listed* kwenye *stock exchange*. Kwa nini makampuni madogo yawe *listed* na haya ambayo wanafanya biashara kubwa hawawekwi humo. Ningeomba sana kampuni zote, ziwekwe humo, lakini muhimu kuliko yote, tufanye *reseach* na *statistics* hatutumii kabisa *statistics* na ndiyo maana hatuendi vizuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ambalo ni muhimu sana ni kwenye sekta ya kilimo. Sekta ya kilimo tuliahidiwa kwamba kodi nyingi na ambazo ni kero mngeziondoa kwa kweli mimi nilisikitika baada ya kuona kwamba kwenye Bodi ya Pamba mmeondoa shilingi laki nne na nusu hata mngeacha isingeleta tofauti yeyote. Hata hizo kodi kwenye angalau kwenye korosho mmejithahidi kuondoa asilimia kadhaa kwa mwaka mzima inaondoa kiasi fulani lakini hizi zingine na sekta yetu ya kilimo haitaweza kukua, kama tutakuwa tunaendelea na utitiri wa kodi.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia ningeomba kwamba mngeunganisha *Regulatory Board* zote ziwe chini ya bodi moja iitwe *Tanzania Regulatory Board* na hizi zingine zote ziwe taasisi chini yake ili wanapoenda kufanya ukaguzi au wanapoenda kufanya shughuli mtu analipa mara moja basi, wale watu wanatakiwa kama ni sekta fulani wataalamu wa sekta hiyo kutokana na zile idara wataenda kwenye hiyo bodi, hata wafanyabiashara wataona kuna unafuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya hayo machache niendeleo kupongeza jitahaa hizi zilizopo, *mindset change* na nina uhakika kwamba tunaweza kufanikiwa Tanzania ya viwanda. Ahsante, hongereni sana. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante sana, Mheshimiwa George Malima Lubeleje

MHE. GEORGE M. LUBELEJE: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nianza kukupongeza wewe mwenyewe kwa kazi nzuri unayoifanya, tuko pamoja na wewe, uendelee kukaa hapo mpaka tarehe Mosi Julai. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi hii nimpongeze Waziri wa Fedha, Naibu Waziri wa Fedha na watendaji wote wa Wizara hii kwa kazi nzuri wanayoifanya. Niipongeze sana TRA kwa kufanya kazi nzuri ya kukusanya mapato. Sasa hivi mapato yetu ni mazuri, ninachoomba tu ni kwamba hiki kinachokusanywa basi kifike kwa walengwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa hivi kuna miradi mingi ambayo haijakamilika vijijini, kwa sababu fedha za miradi hazifiki au zinafika kidogo, lakini Bunge kazi yetu ni kupitisha bajeti na tukishapitisha bajeti lazima fedha zifike kwenye miradi ya maendeleo, kama hazitafika kule miradi haitakamilika.

Kwa hiyo, ninachoomba baada ya makusanyo haya basi fedha ziende kwenye miradi ya maendeleo. Kwa mfano, katika Jimbo langu la Mpwapwa nina zahanati kwa mfano zahanati ya Mgoma haijakamilika, zahanati ya Igojimbili haijakamilika, Igojimoja haijakamilika pamoja na vituo vya afya vya Mboli na Mima sasa ni miaka kumi havijakamilika, kwa sababu fedha hazijatengwa kwa ajili ya kukamilisha vituo hivyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine huduma za afya. Sasa hivi kuna tatizo kubwa sana la dawa katika zahanati, vituo vya afya, Hospitali za Wilaya, Mikoa na Rufaa, ni kwa sababu wanaosambaza dawa ni MSD, lakini hatuwezi kuwalaumu MSD kwa sababu hawana fedha. Fedha wanazotengewa ni kidogo sana, halafu hata zile fedha kidogo hazipelekwi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mfano kuna deni la MSD shilingi bilioni 71, nilikuwa naomba Mheshimiwa Waziri wa Fedha, deni hili lazima lilipwe. Mheshimiwa Waziri wa Afya alitueleza Bungeni kwamba ametenga shilingi bilioni 251 kwa ajili ya kupeleka MSD kwa ajili ya kununua dawa, basi naomba hizo fedha zipelekwe MSD; kwa sababu MSD bila kupeleka dawa katika zahanati itakuwa ni kazi ngumu sana, wananchi wanalalamika hakuna dawa. Wananchi wanakwenda kwenye zahanati, vituo vya afya, hospitali, wanaandikiwa vyeti wanaambiwa wakanunue dawa kwenye maduka binafsi. Kwa kweli hii haipendezi hasa kwa Serikali hii ya Chama cha Mapinduzi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine nizungumzie kuhusu ukusanyaji wa mapato katika Halmashauri zetu za Wilaya na Manispaa. Mapato ndiyo uhai wa Halmashauri kwa hiyo, Halmashauri isipokusanya mapato hasa ya ndani kwa kweli, lazima Halmashauri zitayumba. Halmashauri lazima zijitegemee kwa mapato ya ndani, ninapozungumza hakuna Halmashauri ambayo inakusanya

mapato zaidi ya asilimia kumi kwa kujitegemea, zote zinakusanya chini ya asilimia kumi, kwa hiyo, wanategemea ruzuku ya Serikali Kuu. Na mimi najjuliza hivi siku Serikali Kuu ikisema haitoi ruzuku, Halmashauri zitabaki? Hazitabaki! Kwa hiyo, wajitahidi kukusanya mapato, ni suala la TRA kukusanya mapato na hasa kodi ya majengo (*property tax*), mimi siliungi mkono kwa sababu hiki kilikuwa ni chanzo kimojawapo cha mapato ya Halmashauri ya Wilaya. Vyanzo vingi vya Halmashauri za Wilaya vimechukuliwa na Serikali Kuu, kulikuwa na *hotel levy*, kulikuwa na mambo haya ya mafuta, walikuwa wanakusanya Halmashauri za Wilaya, lakini baadaye Serikali Kuu ilichukua hivi vyanzo. Kwa hiyo, naomba hata kama TRA ikikusanya, lakini fedha zote zikabidhiwe Halmashauri. Siyo tena waanze kudai kama deni, hapana. Kama watakusanya TRA basi fedha hizo zipelekwe kwenye Halmashauri.

Mheshimiwa Naibu Spika, Wenyeviti wetu wa Vijiji wanafanya kazi nzuri sana, lakini hawalipwi hata senti tano. Kwa hiyo, naomba katika bajeti yako Mheshimiwa Waziri wa Fedha wafikirie angalau kidogo kwa sababu hawa ndiyo wanaofanya kazi za Serikali za Mitaa na kazi za Serikali Kuu katika vijiji kwa hiyo, wafikiriwe angalau kulipwa posho kidogo. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, suala lingine ni kuhusu umeme; naipongeza Serikali kwa kusambaza umeme katika vijiji na mimi vijiji vyangu vya Jimbo la Mpwapwa na Wilaya ya Kongwa tumepata umeme, lakini kuna baadhi ya vijiji bado! Kwa mfano Kijiji cha Sazima nguzo zinapita karibu na kijiji, lakini hakuna umeme; Igoji Kaskazini hakuna umeme nguzo zinapita pale; Iwondo hakuna umeme; Mkanana hakuna umeme mpaka sehemu za Mlembule Tambi kule tayari nguzo zimeshapelekwa. Kwa hiyo, naomba Mheshimiwa Waziri Serikali ijitahidi kusambaza huu umeme; umeme ni maendeleo, umeme ndiyo uchumi wetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kunipa nafasi. Naunga mkono kwa asilimia 100. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Lubeleje kwa kututunzia muda.

Waheshimiwa Wabunge wafuatao watachangia kwa dakika tano. Tutaanza na Mheshimiwa Profesa Anna Kajumulo Tibaijuka, atafuatiwa na Mheshimiwa Ester Michael Mmasi na Mheshimiwa Sikudhani Chikambo ajiandae!

MHE. PROF. ANNA K. TIBAIJUKA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kutupa dakika tano tano kuonesha kwamba ni dakika za majeruhi. Katika dakika tano sijui nitasema nini! Bora niseme tu kwamba naunga mkono hoja ila ningependa yafuatayo yazingatiwe.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa suala zima la kupeleka ukusanyaji wa kodi ya majengo TRA kunaleta ukakasi mkubwa. Hili nalisema kwa sababu ya utaalumu wangu kama mchumi, kimsingi naona halitekelezeki, kwa sababu litaleta mtafaruku mkubwa sana katika kugatua madaraka kwenda katika ngazi za Halmashauri. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, hili naomba mlione, najua wengi labda hatujalitafakari vizuri, lakini naomba kwa sababu nina dakika tano nalisema kama lilivyo, tukipata nafasi tutalifafanua, halitekelezeki litatuletea matatizo makubwa. Ninavyomjua Mheshimiwa Rais wetu yuko katika 'Hapa Kazi Tu' hatuwezi kurudi kwenye mwaka 1972 Mwalimu Nyerere alipoondoa mamlaka za *Native Authorities* ilikuja kuleta ukakasi akabadilisha mwenyewe mwaka 1982 na alibadilisha kwa kuomba radhi. Mimi ni mtu mzima ni lazima niwaambie mambo yalivyo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo la pili Mheshimiwa Waziri ambaye ameleta hotuba nzuri, mambo ni mazuri lakini muda ni mfupi; kuna suala la mitumba.

Mimi hapa nawakilisha Mkoa wa Kagera imeshasemwa umefilisika. Mkoa wa Kagera watu wanafikiria kwamba, una fedha, hauna fedha. Kwa hiyo, lile andiko lako ulilotuletea Mheshimiwa Waziri liko sahihi, labda utuandalie semina watu waweze kukuelewa unavyopima umaskini, kwa sababu umaskini unaweza kuwa na hela leo kesho ukafilisika mambo yakawa hivyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa mitumba ndiyo imeondoa aibu iliyokuwa inatukuta wakati Mheshimiwa Salim akiwa Waziri Mkuu watoto walikuwa wanavaa *plastic bags!* Mimi ni mtu mzima nimeyaona kwa macho! Kwa hiyo, nafikiria kwamba, mitumba viwanda tuvijenge, lakini tuende taratibu. Wanasema safari ndefu inaanza na hatua ya kwanza. Tusianze kujitutumua tukaleta matatizo makubwa! (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la maji limeshazungumziwa na mimi nakubali kwamba, hizo shilingi 50 ambazo zimependekezwa na Kamati ziwewe zitusaidie. Akina mama wanateseka na ninarudia tena, haya maji mngokuwa mnachota wanaume mambo yangukuwa yameshakuwa mazuri zamani. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la elimu ni la utata sana. Watu wanasema kwamba mtu atangaze mgongano wa maslahi! Mimi nilishawaambia mimi ni mdau wa elimu, sina mgongano wowote wa maslahi. Kuwaambia kwamba kodi ambazo zimewekwa kwenye shule binafsi ni sawasawa na kuziua hizi shule binafsi. Kwa hiyo, ni lazima tuziangalie hizi shule binafsi tuziwekee uwezo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, *TRA* wanafanya kazi nzuri, lakini *TRA* siyo *panacea*, anasema mzungu. *TRA is not a panacea for all our problems!* Hawawezi kumaliza matatizo yote. Tusiwabebeshe mzigo ambao utawashinda. Wafanye kazi na Halmashauri na Halmashauri tuzibane. Hata ya kwangu ya Muleba inanipa *headache* kabisa, lakini nafikiria kwamba, mchango wangu ni kuiimarisha ile Halmashauri na siyo kuiondolea mapato yake na siyo kuiondolea kuiwezesha. Kwa hiyo, suala la kuwezesha ni muhimu sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu viwanda na biashara; nimeona bajeti ilipokwenda, iko kwenye miundombinu na hilo nashukuru, lakini kilimo na viwanda na miundombinu vinakwenda pamoja. Suala la kilimo, kwa mfano Mkoa wa Kagera, kodi za kahawa ziko palepale. Hapo Mheshimiwa Waziri utakaposimama utuambie maana Mheshimiwa Rais mwenyewe ndani ya jumba hili alizungumzia kodi 27 kwenye kahawa. Sasa kwenye kitabu chako naona kahawa ni kama haipo. Mkulima wa kahawa ataachaje kupeleka kahawa Uganda kama unamuacha alivyo? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa nimepewa dakika tano, ninakushukuru sana, lakini ninasema kwamba bajeti iliyo mbele yetu italetu ukakasi tutakapofika kwenye *Finance Bill!* Hatujafika kule, lakini itabidi tupewe muda tuangalie mambo yanayopendekezwa kwa kweli mengine yana-*far reaching implications*, hayawezi kuruhusiwa kwenda hivi yatatuletea matatizo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, huo ndiyo mchango wangu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, sijui kama muda bado upo, lakini ninasisitiza suala la mitumba, ninyi hamjawahi kuwaona watoto ambao hawajavaa nguo, mimi nimewaona kwa hiyo, lazima tuwalinde kabisa tuende pole pole, viwanda tuvijenge, lakini wanasema subira yavuta kheri. Nashukuru sana kwa kunipa muda. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Ester Michael Mmasi, atafuatiwa na Mheshimiwa Sikudhani Chikambo, kama tutakuwa na muda bado atamalizia Mheshimiwa Janet Mbene.

MHE. ESTER M. MMASI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, nikirejea maneno ya Wanasheria wanasema kwamba, mara nyingi haki yako inapoishia ndipo haki ya mwenzio inapoanzia. Tunapoangalia Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Ibara ya 18(a) inatuambia kwamba, kila Mbunge ana haki ya kutoa mawazo yake hapa Bungeni, lakini pia, haki hii inaenda sambamba na wajibu. Ukiangalia Kanuni ya

74(4) na (6) ya Sheria ya Haki na Kinga na Maadili ya Bunge utaona pale kwamba, kila Mbunge basi anapaswa kuheshimu Kiti cha Spika. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, leo ninasikitika sana nimekuja hapa ninauliza kulikoni. Inakuwaje leo naambiwa kuna Chama cha Demokrasia na Maendeleo, lakini demokrasia hiyo basi Majimbo haya yote yanawekwa mfukoni kwa mtu mmoja na leo tunahubiri habari ya demokrasia. Hili suala tumesema hapana. Leo tumefika mahali ambapo mhimili wa Bunge unakosa heshima. Ifike mahali tuseme mwisho na hatutaki kuona haya. Kiti cha Spika hakihitaji mwanasiasa, Kiti cha Spika kinahitaji weledi, mwanazuoni anayejitambua. Kiti cha Spika kinahitaji *guru* wa sheria; kwa hiyo, ninaomba hawa wenzangu ambao leo wako mitaani ambapo wametoka nyumbani kwa ridhaa za waume zao na wengine wametoka nyumbani kwa ridhaa za wake zao wafike mahali waone hili siyo mahali pake. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nijielekeze sasa moja kwa moja kwenye hoja yangu ya msingi. Leo ninapenda pia kumpongeza Waziri mwenye dhamana, Mheshimiwa Waziri Dkt. Mpango kwa kazi yake nzuri, pamoja na yote tumeona kabisa suala zima la maendeleo tumetenga asilimia 40, leo ninapongea hapa ninapata mashaka kwenye hili, tunapopeleka fungu hili lote kubwa kwenye masuala mazima ya maendeleo wakati sera na mipango ya nchi haziko nkwa ajili ya kumlinda mzawa hii ni hatari sana kwa Taifa.

Mheshimiwa Naibu Spika, leo nimesoma ukiangalia kwenye hotuba ya Waziri Mkuu *page* ya 24 utaona pale inatueleza kwamba kupitia Sheria ya Ajira na Wageni Namba 1 ya mwaka 2005 ambapo utekelezaji wake ulianza Septemba, 2015 Serikali waliweza kujipatia mapato ya takribani shilingi bilioni 21.01 lakini mbona mimi nafika kuona kwamba, hapa hapana. Hatuwezi kujivunia vyanzo hivi ambavyo vinakiuka taratibu na misingi ya ajira.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninasema haya kwa sababu katika mchakato huu au katika Wizara hii tumeona Serikali pale imetuambia kwamba mnamo miezi sita kuanzia mwezi Septemba mpaka mwezi Machi mwaka huu Serikali iliweza kuridhia vibali vya wageni 779 ambao walikuwa hawana vibali vya kuishi nchini wala vibali vya kufanya kazi nchini Tanzania. Wizara iliridhia na watu hawa wakaingizwa kwenye ajira rasmi, wakapokonywa vijana wetu ajira na wakaingia mitaani. Leo tunaona Wachina wamekuwa mamalisha kule, Wachina wanauza mitumba, ajira ya kijana Mtanzania hailindwi.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninafikiri vyanzo viko vingi, wenzangu wameongelea kuhusu utalii na maliasili; ninapenda kusemea suala la Wizara ya Maliasili. Ukiangalia bajeti ya Kenya mwaka jana ilitenga shilingi bilioni 84, wakati huo bajeti ya maliasili ya nchi ya Tanzania kwa mwaka jana ilitenga shilingi bilioni 6.2 kwa ajili ya ku-*promote* maliasili yetu Tanzania, katika kutengewa kule

tuliona kwamba ni shilingi bilioni mbili tu ndio ilienda kwenye matumizi! Nikiwa *Westminster University* nasoma nilipata kualikwa kwenye moja ya kongamano ambapo hawa Bodi ya Utalii walikuja nchini Uingereza kutangaza maliasili.

Mheshimiwa Naibu Spika, nilisikitika sana, nilienda pale nikakuta kwamba wenzangu Watanzania, wakati Wakenya wameleta pale chui, wameleta simba, Watanzania wamebaki kugawa *business card*. Watanzania wamebaki kugawa kalenda, ni vitu vya kusikitisha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, niliambatana juzi na Mheshimiwa Nape Nnauye, Waziri mwenye dhamana ya Habari na Michezo tulienda pale Kilimanjaro. Inasikitisha sana, kile kivutio cha Mlima wa Kilimanjaro tulienda pale kukimbia Mbio za Marathon za ku-promote maliasili ya Tanzania, lakini cha kusikitisha tumeenda tumevalishwa *t-shirt* inasema; Mbio Zetu Bia Yetu yaani bia ya Kilimanjaro! Hiki ni nini? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, haiwezekani, tunahitaji maliasili Tanzania...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Ester, muda wako umekwisha! Mheshimiwa Sikudhani Chikambo.

MHE. SIKUDHANI Y. CHIKAMBO: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana.

Awali ya yote napenda nimshukuru Mwenyezi Mungu aliyenijalia siku ya leo, na hasa katika mwezi huu Mtukufu wa Ramadhani ambapo waislamu wote kote nchini wanatimiza miongoni mwa nguzo tano zile ni pamoja na kufunga Ramadhani. Namshukuru Mungu, nawatakia kila la heri wale wote ambao wamewajaliwa kutimiza nguzo hiyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kwa dhati ya moyo wangu na kama sikusema haya hakika sitaietendea haki nafsi yangu, naomba binafsi nikupongeze sana kwa kazi nzuri unayoifanya. Kuna usemi wanasema usimdharau usiyemjua. Awali wakati unaingia kwenye nafasi hii nilipata shida sana kuona kweli Naibu Spika utamudu nafasi hii! Kwa kweli, umeitendea haki nafsi zetu, lakini umetufurahisha akinamama wenzako, hakika unatuwakilisha vizuri endelea kuchapa kazi tuko pamoja na wewe na *Inshallah* tunakuombea uendelee kuwa salama mpaka tarehe Mosi tunapomaliza kufunga Bunge hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba sana niwapongeze, Waziri wa Fedha na Naibu Waziri, wamewasilisha mpango mzuri na wametupa nafasi hata sisi Wabunge ya kuona nini kimeandaliwa katika bajeti hii. Naomba niwapongeze

sana kwa kazi nzuri wanayoifanya, lakini yako mambo mengi yamezungumzwa mazuri. Miongoni mwa mambo mazuri lazima kuwe na changamoto. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nizungumzie upande wa afya. Waheshimiwa Wabunge, wenzangu wengi wamezungumzia kuhusu ujenzi wa vituo vya afya na zahanati, niwapongeze sana na mimi nakubaliana nao moja kwa moja, lakini mimi naomba sana nizungumzie suala la ikama ya watumishi.

Mheshimiwa Naibu Spika, utakuwa shahidi na Mheshimiwa Waziri anayehusika atakuwa shahidi kwamba tunalo tatizo la watumishi wachache katika Idara hii ya afya. Mimi niombe sana tuliangalie jambo hilo, kwa kuwa tunalo tatizo la hawa watumishi ni vizuri kupitia vile vijiji vyetu wako kule vijana ambao wamejifunza uhudumu wa afya, ni vizuri tukawaangalia wale kuwapa mafunzo, ili wawe wanasaidia kutoa huduma za afya kwenye zahanati na vituo vya afya.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni ukweli usiofichika, hata tukienda sasa hivi kwenye vijiji vyetu unaweza ukakuta mhudumu mmoja, huyo huyo ataandika cheti, huyo huyo atachoma sindano, huyo huyo ataenda kuhudumia kusafisha vidonda, kazi zote anatakiwa azifanye. Kwa hiyo, mimi binafsi niliona sana kulingana na muda huu mfupi nijikite sana kwenye eneo hili katika kuhimiza kupata watumishi wa afya kwenye vituo vya afya na zahanati zetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lingine ambalo naomba nilizungumzie ni suala la miradi ya maji. Tumekuwa tukizungumza sana kuhusiana na suala la miradi ya maji, siyo siri iko miradi ambayo tayari wananchi wetu wamekabidhiwa, lakini upo ukweli usiofichika kwamba, miradi ile mpaka sasa iko miradi mingine haifanyi vizuri, haitoi maji ipasavyo. Mimi naomba sana, kupitia Wizara husika, ufanyike uhakiki wa kuona ni miradi gani ambayo imekabidhiwa kwa wananchi, lakini haitoi maji ipasavyo kuona sasa hatua zichukuliwe katika kuhakikisha tunaifanyia ukarabati na wananchi wetu wanapata maji ipasavyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, yamezungumzwa mambo mengi, lakini naomba pia nizungumzie suala la kupunguza tozo kwa wakulima. Kwenye taarifa yao wamezungumza na hasa kwenye suala la wakulima wa korosho. Kama alivyoeleza Mheshimiwa Dkt. Mpango katika mpango wake kwamba watahakikisha wanapunguza tozo mbalimbali kwa wakulima na mimi nakubaliana nao kwa sababu, zipo tozo ambazo zilikuwa zinawakandamiza sana wananchi wetu. kwa kuwa wameanza kupunguza baadhi ya tozo nasisitiza sana waendeleo kuziangalia hizo tozo ambazo hazina maslahi kwa wananchi wetu, ni vizuri kuziondoa ili wakulima waone waone tija ya kile wanachokifanya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nizungumzie suala zima la bajeti. Hapa tunazungumzia bajeti tumeweka mipango mingi ambayo tunakusudia tupige hatua, lakini kama hatujasimamia ukusanyaji mzuri wa mapato, mimi naamini haya yote tunayozungumza hayawezi kuzaa matunda. Mimi nasisitiza sana kwenye haya mambo ambayo tumekusudia kwenye hivi vyanzo vya mapato ni vizuri tuvisimamie ili hii miradi ambayo tunaikusudia ifanyike, ifanyike kwa jitihada na itafanyika vizuri kama kile ambacho tumekusudia kukikusanya kitakusanywa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nizungumzie suala zima la bajeti. Hapa tunazungumzia bajeti tumeweka mipango mingi ambayo tunakusudia tupige hatua, kama hatujasimamia ukusanyaji mzuri wa mapato naamini haya yote tunayozungumza hayawezi kuzaa matunda.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninasisitiza sana katika haya mambo ambayo tumekusudia katika vyanzo vya mapato ni vizuri tuvisimamie ili hii miradi ambayo tunaikusudia ifanyike, ifanyike kwa jitihada na itafanyika vizuri kama kile ambacho tumekusudia kukikusanya kitakusanywa.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nizungumzie jambo.....

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa muda wako umekwisha!

MHE. SIKUDHANI Y. CHIKAMBO: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana na ninaunga mkono hoja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Janet Mbene!

MHE. JANET Z. MBENE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi. Na mimi napongeza sana hotuba ya Mheshimiwa Waziri wa Fedha, vilevile nataka niishukuru Serikali kwa mara ya kwanza kwa, tangu Wilaya yangu ya Ileje ianzishwe mwaka huu tumetengewa fedha kwa ajili ya barabara kwa kiwango cha lami kutoka Isongole kwenda Mpemba. Napenda kuishukuru sana Serikali kwa jambo hili na kwa kweli, wananchi wa Ileje wanaingojea hii barabara kwa hamu sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile nizungumzie suala zima la vipaumbele vyetu. Tumesema kuwa tunataka kuboresha kilimo na kimewekwa kabisa katika mpango mkakati wa kuendesha kilimo wa SAGCOT, lakini nasikitika kuwa inapokuja katika kupanga bajeti kilimo hakijapewa ile bajeti ambayo ingestahili kuhakikisha kuwa wananchi wengi ambao ndiyo wamegubikwa na umaskini wangeweza kunufaika kwa kuhakikisha kuwa fedha nyingi inakwenda katika

kuhamasisha kilimo bora, ufugaji na uvuvi, ili wananchi wale ambao ndiyo maskini wangeweza kusaidiwa na mpango huu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, sisemi kuwa miundombinu na sehemu nyingine ambazo fedha hizi zimepelekwa hakuhitajiki, vilevile lazima tuangalie sasa hivi nchi yetu bado ni maskini kwa sababu, wananchi wengi hawajaguswa na ukuaji wa uchumi ambao tumeupata, na njia moja kubwa ilikuwa ni kupeleka fedha nyingi katika sekta zile ambazo zinagusa wananchi moja kwa moja na mojawapo ndio hiyo kilimo, ufugaji na uvuvi.

Kwa hiyo, tungependa sana Serikali inapojielekeza katika Mpango wa Maendeleo huko tunakokwenda ihakikishe kuwa zile sekta ambazo ndiyo zinazogusa wananchi na zikawainua kiuchumi ndio zinapewa kipaumbele katika bajeti.

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka kurukia kidogo kwenye masuala ya utalii. Utalii ni sekta muhimu sana katika uchumi wetu na ni sekta ambayo ikisimamiwa vizuri italikomboa hili Taifa, lakini nasikitika kuwa bado kwenye masuala ya utalii hatujatoa vipaumbele vinavyostahili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nimeona kuwa tumeweka kodi, tumeweka tozo mbalimbali ambazo moja kwa moja hizo zitaongeza gharama za utalii kwenye nchi yetu. Sasa hili wenzetu nchi jirani wameliona na wameziona, itabidi katika kuhakikisha kuwa tuna-*harmonise* hizi kodi za Afrika Mashariki tunaondoa hizo tozo ili kuhamasisha utalii mkubwa zaidi kuja Tanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la utangazaji wa utalii ni suala ambalo limepigwiwa kelele sana humu ndani na Waheshimiwa Wabunge wengi na kwa kweli tunatia aibu kama Taifa. Bado hatujalipa umuhimu suala zima la kutangaza utalii wetu wa ndani pamoja na hata kwa wananchi wa nje. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ningependa sana kuisitiza kuwa Serikali itenge fedha ya kutosha katika kuhakikisha kuwa utalii wetu unatangazwa...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Muda wetu umeisha Mheshimiwa Janet.

MHE. JANET Z. MBENE: Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja. Ahsante sana. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tumefika mwisho wa michango yetu kuhusu hoja ya Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango, lakini ninayo

matangazo mawili; moja, ninalo tangazo la mgeni wa Mheshimiwa Goodluck Asaph Mlinga ambaye ni Mwenyekiti wa UWT Wilaya ya Ulanga, anaitwa Amina Seif, karibu sana Mwenyekiti. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, pia ninayo taarifa fupi hapa kutoka Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano na hii ni taarifa ya simu zitakazofungwa leo usiku. Kuna aina mbili, aina ya kwanza ni zile zilizo na namba tambulishi isiyotambulika na GSMA kama halali. Hizi ni zile zenye namba tambulishi ambazo zimenakiliwa, maana yake siyo halisi. Aina ya pili ni zile zenye namba tambulishi zisizotambulika na GSMA, hizi sasa ni *invalid* yaani hazipo, hazitambuliki hata huko zinakodhaniwa zimetoka.

Wizara inasema kwa takwimu za tarehe 14 Juni, 2016 simu bandia ni asilimia 3.05 kati ya hizo zile ambazo zimenakiliwa ni asilimia 0.09 na ambazo hazitambuliki kabisa ni asilimia 2.96 wakati takwimu za Mwezi Disemba, 2015 simu bandia zilikuwa asilimia 34 na kwa maana ya kwamba zilionakiliwa zilikuwa asilimia 30 na zile ambazo hazitambuliki kabisa zilikuwa asilimia nne. Wizara hapa inatupa taarifa kwamba kutokana na matangazo ya kuonesha kwamba zitazimwa, wananchi wengi wameshahama sasa wameenda kwenye simu halisi ambazo zitapunguza madhara kwa mwanadamu. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, kwa namna ya kipekee kabisa niwakumbushe kwamba leo tuna futari ya Mheshimiwa Waziri Mkuu tukitoka tu hapa, baada ya kusema hayo nitambue humu ndani nimewaona Masheikh wapya, Mheshimiwa Ndugulile, pia wamo ma Shekhati humu ndani, tunaanza na Mheshimiwa Angeline Mabula, Mheshimiwa Ester Mahawe, Mheshimiwa Kemirembe Lwota, Mheshimiwa Martha Mlata na Mheshimiwa Lolesia Bukwimba, hawa wanawakilisha wengine wote. *(Makofi/Kicheko)*

Waheshimiwa Wabunge, mtaona namna ambavyo tuko tayari kabisa kwenda kufuturu, wale ambao tulikuwa tumefunga na wale ambao hawakufunga pia wanakaribishwa. *(Makofi/Kicheko)*

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kusema hayo naahirisha shughuli za Bunge mpaka kesho saa tatu asubuhi.

*(Saa 12.00 jioni Bunge liliahirishwa mpaka siku ya Ijumaa,
Tarehe 17 Juni, 2016 Saa Tatu Asubuhi)*